

Úvahy o politice

Bohumil Fišer
Zdeněk Koudelka

**JOŠTOVA®
AKADEMIE**

Joštova akademie – centrum celoživotního vzdělávání, s.r.o.
Brno 2011

- © Prof. MUDr. Bohumil Fišer, CSc., 2011
- © Doc. JUDr. Zdeněk Koudelka, Ph.D., 2011
- © Joštova akademie – centrum celoživotního vzdělávání, s.r.o., 2011

ISBN 978-80-904880-0-7

OBSAH

Předmluva	5
<i>Doc. JUDr. Zdeněk Koudelka, Ph.D.</i>	
Politika z pohledu přírodovědce	7
<i>Prof. MUDr. Bohumil Fišer, CSc.</i>	
1 Přírodní a společenské zákony	7
2 Říše a efektivita	14
3 Německá říše 20. století	20
4 Rusko a Sovětský svaz	28
5 Válka diktatur	33
6 Fyziologie diktatury	43
7 Diktatura proti demokracii. SSSR proti USA	53
8 Politika a Česká republika	65
9 Konec politiky nebo střet civilizací	76
10 Souhrn	101
Poznámky	103
Zrušení ústavního zákona Ústavním soudem	105
<i>Doc. JUDr. Zdeněk Koudelka, Ph.D.</i>	
1 Odložení vykonatelnosti	106
2 Legitimnost předčasných voleb	109
3 Ústavní pořádek	113
4 Retroaktivita	122
5 Podstatné náležitosti demokratického právního státu	126
5.1 Mezinárodní exkurs	130
6 Ústavní kategorie „zákon“	132
7 Zrušení dnem vyhlášení	134
8 Legitimní očekávání	136
9 Závěr	139

Předmluva

Bohumila Fišera si hluboce vážím. Je to člověk, který dosáhl vrcholné kariéry v oblasti lékařské vědy, když získal titul profesora na Masarykově univerzitě v Brně. Přitahovala ho však i politika a i zde dosáhl jako sociální demokrat významné pozice ministra zdravotnictví ve vládě Miloše Zemana v období 9. 2. 2000 - 12. 7. 2002. Je držitelem rekordu, protože žádný ministr zdravotnictví nevydržel od listopadu 1989 ve funkci déle. To vypovídá o kvalitách Bohumila Fišera i o těžkosti správy tohoto rezortu. Bohumil Fišer je vzorem a neformální autoritou pro mnohé sociální demokraty v Brně a na Moravě. Je vzorem i pro mne. Obdivuji jeho schopnost správně pojmenovat a vystihnout podstatu složitých politických dějů.

Vítám záměr Joštovy akademie věnovat se politické a politologické literatuře a považuji za šťastné, že nově vydané Úvahy o politice obsahují text Bohumila Fišera *Politika z pohledu přírodovědce*. Text přináší čtenářům netradiční názor na politické děje v širším historickém kontextu z pohledu člověka, který je profesí lékař a tedy přírodovědec. Práce sama však dokazuje jeho znalost společenských věd. Fišerova práce je čtivým esejem. Bohumil Fišer přináší zajímavý a nový pohled na minulé politické události a vyvozuje možné vysvětlení dějů současných.

K Fišerově práci je připojena má právnická studie o *Zrušení ústavního zákona Ústavním soudem*, což je nedávná událost z roku 2009, která vedla k výraznému zásahu soudců do demokratických mechanismů. Obecnější filozofický text Fišerův je tak doplněn právní kritikou rozhodnutí Ústavního soudu, které mělo razantní vliv na politiku. Věřím, že Joštova akademie bude v podobném díle pokračovat a že její publikace najdou své čtenáře.

Brno, 9. 2. 2011

Zdeněk Koudelka

Politika z pohledu přírodovědce

Prof. MUDr. Bohumil Fišer, CSc.

1 Přírodní a společenské zákony

Rozvoj společnosti v současné epoše, stejně jako životní úroveň velké části obyvatel naší planety, je určen aplikací přírodních zákonů, které byly objeveny vědeckými pracovníky přírodovědných oborů. Výroba energie aplikuje zákony elektromagnetismu, termodynamiky a v některých případech nukleární fyziky. Letecká a lodní doprava je aplikací zákonů aerodynamiky nebo hydromechaniky. Zvláště ilustrativní je případ rozvoje komunikační techniky. V 19. století James Clerk Maxwell formuloval čtyři slavné rovnice elektromagnetismu. Matematicky dochází k závěru o existenci elektromagnetických vln, které se šíří prostředím i vzduchoprázdňem. Heinrich Hertz se pokusil existenci těchto vln experimentálně prokázat. A pak již stačilo Hertzovo zařízení na vytvoření elektromagnetických vln a jeho zařízení pro jejich zaznamenání technicky zdokonalit a vynález rozhlasu, a o pár desítek let vynález televize, byly na světě. Koncem 19. a začátkem 20. století šlo převážně o aplikaci fyzikálních zákonů. Není proto překvapující, že objevitel atomového jádra Ernest Rutherford říká: Vědu dělíme na fyziku a sbírání známek. Začátek dvacátého století je ale spojen s bouřlivým vývojem chemie a nové produkty, které jsou výsledkem chemického výzkumu, vstupují do našeho života. Mendlovy zákony dědičnosti odhalením genetického kódu v polovině dvacátého století mohou být pochopeny na podkladě analýzy chemických procesů. Biologie, chemie i fyzika se metodami studia užitého v jednotlivých oborech přestávají podstatně lišit. Současně jejich aplikace přetváří naše zemědělství, a tím výrobu potravin stejně jako lékařskou vědu.

V počátcích vývoje jednotlivých vědních oborů nebyly výsledky práce předních vědeckých pracovníků přijímány bez rozporů.

Galileo Galilei zaváděl do fyziky experiment. Astronomové před ním, jako Mikuláš Koperník, Jan Kepler nebo Tycho de Brahe, užívali pouze metodu pozorování s cílem vytvořit matematický model vesmíru v době, kdy byly zapomenuty poměrně přesné výpočty poloměru země v Alexandrii pracujícím Řekem Eratosthenem provedené o jeden a půl tisíce let dříve. Ale Galileo Galilei byl první experimentátor, když pouštěl kuličky po nakloněné rovině. Poté, co popsal správně vesmír, byl souzen inkvizicí a násilím nucen své názory odvolat. I dnes – více než sto let po svém objevu – je Darwinova evoluce přirozeným výběrem zpochybňována, přestože neexistuje jediný fakt, který by ji vyvracel, a existují i experimentální důkazy například ve vývoji rezistence bakterií na antibiotika. Námitky jsou vznášeny na základě interpretace textu napsaného před více než dvěma tisíci lety a mnoha významně postavenými lidmi jsou brány vážně. Vztah mezi vědou a společností není jednoduchý v oblasti přírodních věd. Nedá se proto očekávat, že použití přístupu charakteristického pro přírodní vědy ve společenské oblasti bude bezrozporné.

Ne všechny výsledky experimentů v přírodních vědách jsou jednoznačné. Také jevy, které pozorujeme a o nichž víme, že jsou projevem fyzikálních zákonů, jako je zemětřesení nebo atmosférické jevy, nemůžeme správně předpovídat. Víme ale, že jsou výsledkem působení několika faktorů, a předpokládáme, že jejich podrobným studiem dojdeme k hlubšímu pochopení.

Je otázkou, zda můžeme odhalit některé zákonitosti v politickém vývoji. Jinými slovy, existuje několik významných faktorů, které určují politický vývoj? Pokusíme se o odpověď.

Studium politiky je vyhrazeno odborníkům v oblasti sociálních věd, vesměs lidí s hlubokým filozofickým základem. Problematikou politických rozhodnutí se vedle těchto lidí, filozofů, historiků a politologů, zabývají také sociologové, kteří se v návaznosti na Maxe Webera orientují na analýzu statistických dat, a ekonomové, kteří

analyzují dopady ekonomických rozhodnutí státu. Výsledkem tohoto postupu je vypočítání faktorů, které se na utváření politických rozhodnutí podílejí. Odborníci se neshodují ve svých předpovědích, protože každý faktor působí jinak a záleží na tom, na který z nich kladou větší váhu. Věda o politice je ve stadiu Rutherfordova sbírání známek. K formulaci základních zákonitostí určujících politický vývoj se uchylují zřídka. Jeden pokus o určení společenského vývoje podnikl Karel Marx ve svém spise *Ke kritice politické ekonomie* v roce 1859: Bytí lidí není určováno jejich vědomím, nýbrž naopak, jejich vědomí je určováno jejich společenským bytím. Zkráceně se říká: Ekonomické bytí určuje vědomí. Rozpracování této myšlenky přivedlo do marxistického tábora miliony příznivců. Ve svých důsledcích vedlo k diktatuře a centrálně řízené ekonomice. Centrálně řízená ekonomika nezajistila lepší úroveň ekonomického bytí. Jako potvrzení Marxovy teze komunistický experiment zkrachoval a s tím i další Marxovy prognózy. I když si můžeme myslit, že Marxův názor na bytí a vědomí je správný, není možné dnes Marxe považovat za autoritu ve formulaci zákonitostí společenského vývoje. Možná, že jeho názory jsou součástí historie společenských věd, ale nic víc. Pokusme se podívat na jiné badatele. Vrátime se k Darwinovi. Jeho teorie o původu člověka postupným vývojem ze společného předka člověka a primátů našla vícenásobné potvrzení v antropologických nálezech chybějících článků a jejich datování i v analýze genomu. Je zpochybňována nikoliv vědeckými fakty, ale těmi, kteří se nechtějí vzdát svého náboženského názoru vytvoření člověka inteligentním stvořitelem, a těmi, kteří zpochybňují všecko podle hesla, že doklady jsou neprůkazné a současný stav poznání neumožňuje Darwinovu teorii akceptovat. Takový postup je nevědecký, i když jeho hlasatel dosáhl jako vědecký pracovník v určité oblasti uznání mezinárodní vědeckou komunitou. Teoretik vědy dvacátého století Karl Popper, v Rakousku narozený britský filozof, zdůrazňuje, že věda představuje vyvracení (falzifikaci) vědeckých hypotéz. Žádnou hypotézu nemůžeme dokázat, můžeme její platnost pouze vyvrátit nálezem faktu, který není s hypotézou

v souladu. Takový fakt v případě Darwinovy hypotézy o původu člověka neexistuje. Alternativní hypotéza uvažuje zásah nadpřirozené bytosti. Věda se nadpřirozenými jevy nezabývá. Darwinova teorie je z hlediska poznání současné vědy nezpochybnitelná. To samozřejmě neznamená, že bude doplněna dalšími detaily, tak jak budou přibývat nálezy nových faktů. Vývoj civilizace zůstával dlouho bez teorie. Šlo o popis vývoje civilizací v různých částech světa hlavně na podkladě archeologických nálezů a písemných památek. Je to záslužná vědecká práce a patří do kategorie sbírání známek podle Rutherforda. Neodpovídá na otázku: Proč? Věda zde byla na podobné úrovni jako biologie konce 18. století, když ji představoval Carl Linné, uznávaný vědec pochovaný v katedrále ve švédské Uppsale. Ten je také nazýván otcem biologické systematiky rostlin i živočichů. Biologii současnosti představuje například Richard Dawkins z Oxfordu a Američan Edward O. Wilson. Na podkladě evoluční teorie přirozeného výběru jejich sociobiologie vysvětluje chování živočichů, které je geneticky determinované a tak určitému živočišnému druhu usnadňuje přežití. Příímá aplikace na lidské sociální chování zůstává kontroverzní. To, co kontroverzní není, je logika systému, který vysvětluje rozmanitost biologických druhů. Zde se poznání dostává od popisu k vyšší formě poznání, k vysvětlení.

V oblasti historického vývoje společností podnikl odvážný krok k vysvětlení vývoje civilizací americký fyziolog Jared Diamond v bestsellerech *Třetí šimpanz (The Third Chimpanzee)*,¹ *Děla, zárodky a ocel (Guns, Germs and Steel)*² a *Kolaps (Collapse)*.³ Diamond vysvětluje vzestup a pád lidského rodu, osudy lidských společenství a způsob, jímž si lidské společnosti volí mezi pádem a úspěchem. Jasně argumentuje, že jsou to přírodní podmínky, například hojnost zvěře, úrodnost půdy, zdroje surovin, přítomnost zvířat biologicky vhodných k domestikaci, které určují vývoj společnosti, a ne faktory typu rasa nebo náboženství. Jeho příspěvek k vývoji poznání je dosud nedoceněn, i když mnohé naznačuje, že Diamondova práce představuje pokračování Darwinovy teorie vývoje druhů v teorii vývoje společnosti. Diamondova práce vysvětluje vývoj společnosti,

ale nezabývá se politickými kroky, které určují naše moderní dějiny a politickou současnost. O to se pokusím v této práci. Povzbuzením pro autora, který je fyziologem z profese s hlubokým zájmem o praktickou politiku, jenž ho přivedl na určité období do vládního úřadu, je skutečnost, že vzdělání Diamonda a autora je obdobné. Přestože Diamond není ani historik, ani politolog, podává analýzu vývoje společnosti, která není naivní a pro každého inteligentního čtenáře je plně akceptovatelná. Biologické zákonitosti a zákonitosti v politice jsou odlišné. Je zřejmé, že nedostatek filozofického, historického, politologického a sociologického vzdělání nutně zjednodušuje některé závěry. Na druhé straně znalost biologických zákonitostí umožňuje kritický pohled zvnějšku, jaký odborníkům na společnost chybí. Nedostatek společenského vzdělání povede určitě k chybám v interpretaci faktů a k nepřesnostem a čtenář je v této oblasti žádán o laskavé přijetí omluvy. Na druhé straně základní myšlenky musí být formulovány tak, aby je fakta ve smyslu Popperova přístupu nevyvracela. O to se musí autor pokusit.

Příroda je řízena přírodními zákony, které vědečtí pracovníci formulují. Je politika také řízena zákonitostmi? Pokud ano, pak jsou od zákonů přírody odlišné. Pokud se je ale nepokusíme formulovat, zůstaneme u Rutherfordova sbírání známek, podobně jako biologie koncem 18. století.

Začneme popisem faktorů, které určují politické rozhodnutí. Ale ještě předtím se musíme na chvíli zdržet u definice politiky. Politika znamená umění řídit stát (v Řecku byl státem míněn městský stát, polis). Politická rozhodnutí proto vedou k získání nebo udržení moci ve státě a v dalším kroku k provedení takových opatření, která ovlivní životy lidí. Některé skupiny lidí budou vnímat změnu jako pozitivní, jiné jako negativní. Historici popisují celou řadu faktorů určujících politická rozhodnutí včetně vzdělání politika nebo jeho zdravotního stavu. Pokud by tyto faktory byly nejvýznamnější, znamenalo by to, že zákony, které určují politická rozhodnutí, neexistují a předpovědní síla teorie by byla nulová. Pokusíme se ukázat, že tomu tak není.

Každá vědecká teorie představuje zjednodušený model skutečnosti. Daný jev se věda pokouší vysvětlit tím nejjednodušším způsobem. Františkánský mnich William z Ockhamu v první polovině 14. století formuloval princip známý jako Ockhamova břitva. Pokud určitý faktor není nezbytný k vysvětlení určitého jevu, pak vědec nemá brát jeho vliv v úvahu. Jinými slovy Ockhamova břitva odřízne vše zbytečné. Tento důležitý princip vysoce oceňoval Albert Einstein, i když se jím vždy neřídil, jak demonstduje následující epizoda. Nejjednodušší řešení Einsteinovy gravitační rovnice představovalo to, které předpokládalo rozpínající se nestacionární vesmír, jak to navrhl Alexandr Friedmann. Einstein jeho přístup zpochybnil a zavedl do své rovnice kosmologickou konstantu, která umožňovala řešení pro stacionární vesmír. Když Američan Edwin Hubble prokázal rozpínání vesmíru o několik let později, Einstein označil zavedení kosmologické konstanty za největší chybu svého života. Uvádím tuto epizodu, abych zdůraznil, že správná aplikace principu Ockhamovy břitvy není bez úskalí.

Pokud vezmeme všechny výše uvedené skutečnosti v úvahu a pokusíme se o hypotézu formulující minimum faktorů určujících politická rozhodnutí, dostaneme se ke třem faktorům.

Tyto faktory můžeme zkráceně označit efektivita, časování a matematická chyba.

Co rozumíme pod pojmem efektivita, nám zřetelně objasní příklad z historie. Archeologické nálezy z období lovců – sběračů nevykazují nálezy opevnění, i když se například jedná o rybářské vesnice, lokalizované po dlouhou dobu na jednom místě. Jejich přepadání a loupení se nevyskytovalo z jednoduchého důvodu. Nebylo co loupit. Situace se mění s rozšířením zemědělství. Zemědělci shromažďují přebytky a ty je potřeba před loupežníky chránit. Vzniká tak potřeba vytvoření ozbrojené moci. Pokud tato ozbrojená moc chrání skupinu, loupežníci nezaútočí a ozbrojená moc plní svoji funkci, ale není efektivně využita. Princip efektivity vyžaduje využití této skupiny ve vlastních loupeživých akcích v zájmu skupiny,

kteřá ji vytvořila. V příslušné kapitole ukážeme, jak tento způsob uvažování determinoval dějiny 20. století.

Princip časování je znám z mnoha oborů, například z lékařství nebo z astronomie. Kupříkladu operaci chlopenní vady srdce nebudeme provádět, pokud nemocný nemá žádné omezení, ani tehdy, kdy je již pozdě. Pro operaci existuje optimální termín, lépe řečeno optimální interval, kdy ji provést. Podobně v astronautice pro vyslání kosmické stanice k Marsu existuje určitý optimální interval a pak se po několik let tato situace neopakuje. V politickém rozhodnutí k útoku se útočník snaží najít časový termín, kdy je sám připraven na útok a útočník není dosud připraven na obranu. Problémem je ale často nesprávný kvantitativní odhad vlastní síly útočníka v poměru k síle obránce, který vede ke katastrofě.

Termín matematická chyba je velmi zjednodušený. Správně bychom měli použít termín kvantitativní chyba odhadu. Například rolníci i dělníci v Ruské revoluci odhadovali, že pokud se rozdělí majetek statkářů a kapitalistů mezi ně, budou se mít všichni dobře, a tento motiv byl zpočátku hlavní hnací silou revoluce. Když se přesvědčili, že tomu, jak vyplývá z jednoduchých početních úměr, tak nemůže být, protože rozdělený konfiskovaný majetek vzhledem k počtu nemajetných jen nepatrně změní jejich majetkové poměry, revoluce byla tak daleko, že ji ze strachu z represe a nenávisti vyplývající ze závisti již nebylo možné zastavit. Nesprávný odhad je následován setrvačností, proces nelze zastavit. Setrvačnost však neuvádím jako samostatný princip. Je následkem chyby odhadu a ne faktorem, který původní politické rozhodnutí určuje.

Mezi faktory určujícími politická rozhodnutí neuvádím náboženství nebo alternativní ideologie, rasové odlišnosti či morální faktory, jako například Kantův kategorický imperativ. Pokusím se doložit, že se vždy jedná o faktory podružné, které politická rozhodnutí neovlivní.

2 Říše a efektivita

Základním pojmem vážícím se na efektivitu je pojem vlastnictví. Pojem vlastnictví je nám pravděpodobně vrozen. Můžeme tak usuzovat z toho, že jej chápou i zvířata. Majitelé psů velmi dobře znají fakt, že pes ví, že jídlo, které je na stole na talíři, není jeho. Jeho je to, co mu pán nebo paní položí na zem. To se pes samozřejmě naučil od člověka. I v říši zvířat však vidíme chování, které vlastnictví respektuje. Lvice svůj úlovek předkládá samci, a teprve když se samec nasytí, považuje lvice zbytek potravy za svůj majetek. Respektování osobního vlastnictví v lidském kolektivu je nezbytnou podmínkou fungování lidského společenství. Respekt k vlastnictví je ale v rozporu s principem efektivity. Pokud mám princip aplikovat, musím zdůvodnit, že soused nemá na vlastnictví právo. Ve výjimečných případech odkazujeme na odlišné náboženství. Za desetitisíce let válek byl však tento argument použit pouze v malém množství konfliktů, jako byla expanze východofranské říše císaře Karla Velikého, islámská expanze v prvním tisíciletí našeho letopočtu, křížácké výpravy, dobytí Ameriky španělskými a portugalskými dobyvateli a s výhradami třicetiletá válka v 17. století. V naprosté většině je používán historický argument. Již ve starých textech je sousední národ označován za nepřátelský s tím, že jeho příslušníci někdy v minulosti ublížili našim předkům. Je to nejjednodušší a nejnebezpečnější argument, protože se dá použít vždy. Egypťané automaticky považovali Babyloňany za své nepřátele, jak vyplývá z hieroglyfických textů. Válka proti nim byla považována za spravedlivou, a pokud byla vítězná, byl to důvod k oslavě panovníka. Pokud se přesuneme do Střední Evropy 12. století v nejstarší české latinsky psané kronice jsou obyvatelům v sousedním Německu v oblasti Erfurtu (Durynkům) připisovány vzdělaným kronikářem Kosmou negativní vlastnosti a války Čechů proti nim jsou pojímány jako plně odůvodnitelné. Kosma byl katolickým knězem a Durynkové byli také katolíci, náboženství v tomto konfliktu

nehrálo nejmenší roli. Již více než padesát let argumentují představitelé arabských zemí proti existenci Státu Izrael historickým faktem, že země Státu Izrael je vlastnictvím palestinských Arabů. Německé svazy vysídlenců argumentují podobně proti České republice a Polsku a žádají finanční náhradu za majetky konfiskované po druhé světové válce. Argumentace proti Polsku je oslabena velkými ztrátami Poláků na životech ve druhé světové válce, argumentace proti České republice nabývá na intenzitě. Historický argument představuje perfektní zdůvodnění války a je tou nejhorší překážkou pro mírové uspořádání. Z dlouhé historie lze vždycky vyjmout úsek, kdy jeden soused ubližoval druhému více. Eliminaci historického argumentu z jednání považují za nezbytnou podmínku pro úspěch usmíření.

V okamžiku, kdy zdůvodníme právo na vlastnictví, se efektivita týká již jen útoku a protiútku. Je přirozené, že malé státní celky lokalizované v oblasti, která představuje určitou geografickou výhodu, mohou být bohaté a tak zajistit všem svým obyvatelům vysokou životní úroveň i v případě značné majetkové nerovnosti. Příkladem z poslední doby může být Kuvajt nebo Singapur. Vzhledem k velikosti mají ale malé státy omezenou možnost se účinně bránit. Pak stačí jen historický argument a obsazení Kuvajtu iráckými vojsky Saddáma Husajna bylo výsledkem. Bez intervence USA by toto obsazení bylo nevratné. Saddám Husajn pochopitelně nebezpečí chápal a pokoušel se s USA dohodnout, ale jeho nabídka nebyla přijata. Obava USA vyplývala ze skutečnosti, že Irák posílený o další zdroj ropy jako zdroj bohatství by byl příliš silným nepřítelem Izraele a pro USA by další ochrana svého izraelského spojence znamenala značné riziko. Obecně platí, že malý stát není schopen samostatné obrany a princip efektivit vyžaduje vznik velkých říší. Proto existence velkých říší Egyptanů, Chetitů, Babyloňanů, Řeků Alexandra Velikého a Římanů není překvapující. Vznikají státní celky dostatečně velké na to, aby obranu a útok realizovaly. Nevýhodou každého velkého celku je jeho nesourodost. Zákonitě se v něm musí vyskytovat oblasti bohatší a chudší a státní celek musí přistupovat k přerozdělování. Vládnoucí struktury určitých oblastí

navíc nemohou vystupovat samostatně, musí respektovat omezující vliv centrální vlády. V každém velkém celku vznikají odstředivé tendence, které se mohou projevit vnitřním konfliktem. Současně s tím je veden boj mezi skupinami o získání centrálního vedení. Odstředivé tendence vedly k rozpadu následníka Španělské říše v Americe a k občanské válce Severu proti Jihu v USA v 19. století. Ve dvacátém století je typickým příkladem rozpad Jugoslávie. Slovinsko bylo tou ekonomicky nejrozvinutější oblastí a ekonomicky nejvíce získalo na osamostatnění od početnějšího, ale ekonomicky slabšího Srbska. Chorvatsko pochopilo, že může profitovat na turistice Jadranského pobřeží a odstředivá snaha tím byla opodstatněna. Samostatná Bosna a samostatná Makedonie pak pouze naplňuje ambice lokálních politiků. Černá Hora může profitovat z krátkého pobřeží atraktivního pro turistiku a z nízkého počtu obyvatel. Kardinální chybou představitelů Srbska bylo vedení války. Proti ostatním zemím bývalé Jugoslávie disponovalo srbské vedení značnými finančními prostředky. Utratilo je za zbytečnou válku, ve které by vítězství Srbska netolerovala ani Evropská unie, ani USA. Pokud by je využilo pro investice, životní úroveň země by mohla dnes být mnohem vyšší. Kosovo je chudá země bez jakýchkoliv komparativních výhod, zcela závislá na ekonomické pomoci USA. Americká administrativa vychází příliš z historických argumentů. Spojuje dvě věci, skutečnost, že Sovětský svaz pod ruským vedením představoval významné ohrožení USA a že Rusko má tradičně dobré vztahy k Srbsku, v čemž vidí ohrožení svých balkánských zájmů. Protože zájmy USA nejsou mocenské, ale ekonomické, nikdo je neohrožuje. Přesto jsou USA ochotny platit za vojenskou základu v Kosovu, která tam nemá žádný význam. Je velmi podivné, že nikdo neinvestuje do turistiky v Albánii. Rozvoji turistiky v Albánii nebrání žádná politická překážka a vzhledem k nízkému počtu obyvatel by Albánie mohla být turistickým rájem pro řadu evropských zemí. Odpovídá to chování investorů jako stáda. Nikdo zatím stádo do Albánie nevede.

Zabýváme-li se rozpadem říší, nemůžeme vynechat rozpad Římské říše a rozpad Sovětského svazu. Rozpad obou říší má odlišné mechanismy. Římská říše před koncem své existence jako Západořímská říše modifikovala svoji vojenskou politiku. Ta byla založena na systému hraničních opevnění. To je efektivní způsob, a proto je v dějinách opakovaně užit. Známe Velkou čínskou zeď, Maginotovu linii, Atlantický val a v průběhu válečných konfliktů mnoho jiných. Tento způsob obrany umožňuje mnohem menšímu počtu obránců odrazit mnohem větší počet útočníků a způsobit jim značné ztráty. Tento systém se ale stane prakticky neúčinný, pokud není doplněn protiútokem. Termín trestná výprava používali bílí Američané v boji proti indiánům. Odhlédneme-li od morální stránky věci, útok indiánů na osadníky znamenal jisté ztráty bojovníků, ale s tím každý, kdo se věnuje vojenské profesi, počítá. Po každém neúspěšném útoku následuje jeho analýza útočníkem, převážně analýza chyb, a pak útočník realizuje soubor opatření s cílem chyby eliminovat při opakovaném útoku. Trestná výprava zasadí ztráty pro národ nejvážnější, ztráty na rodinách, ženách a dětech. Byla to tato politika, která prakticky vedla k vyvraždění indiánů v Severní Americe. Organizace protiútoků vojenskou politiku zdražuje. Ekonomický zisk z ní není, ztráty na životech bojovníků provádějících protiútok značné, ale hlavně, po odražení útoku neexistuje bezprostřední ohrožení oslabeným útočníkem. Další útok přijde až za dlouhou dobu. Proto vidíme u Římanů nechuť k provádění protiútoků. Tu překonali severoameričtí osadníci. Jejich taktika vedla k jejich totálnímu vojenskému vítězství. Římané, jako později Číňané proti Mongolům, této strategie nepoužili a v obou případech to znamenalo pád říše. Západořímská říše byla rozvrácena barbary a Čínská říše Mongoly. Z morálního hlediska je taktika severoamerických osadníků vysoce odsouzená. Římané ani Číňané tuto taktiku nepoužili nikoliv z morálních důvodů, ale na základě vojensko-strategické rozvahy a na podkladě rozboru, který jsem uvedl výše. Morálně je třeba odsoudit každou útočnou válku a ta byla součástí filozofie, na které byly obě říše, Římanů i Číňanů, postaveny. Konec Římské říše je

zde podán velmi zjednodušeně. Nicméně srovnáme-li politiku Říma z období válek punských a období před koncem, je tu patrná tendence tolerovat porážky od svých barbarských sousedů a uzavírat smlouvy, které jsou z vojenského hlediska pro Římany velmi nevýhodné. Odklon od útočné politiky a příkon k obraně a oddalování ústupu je zřejmý. Vzestup a pád Sovětského svazu, stejně jako vzestup a pád Třetí říše, si zaslouží samostatné kapitoly.

Relativně málo lze dodat k principu načasování. S tím je spojeno každé politické rozhodnutí a souvisí hlavně s odhadem následků. Podstatný je kvantitativní odhad. Každý ví, že ztráty potkají útočníka i soupeře. Podstatný je kvantitativní rozsah, popřípadě poměr ztrát. Pokud odhad není správně proveden, vede to ke katastrofě. Tím se budu zabývat v další kapitole. Nyní se poněkud více zaměřím na morální a náboženské faktory v politických rozhodnutích.

Je jenom málo politických rozhodnutí, která jsou určena morálním nebo náboženským přístupem. V poslední době je takovým morálním příkazem zrušení trestu smrti. Politické rozhodnutí, které má v zemi minimální vliv, prakticky se netýká žádného občana, s výjimkou několika odsouzených, přímo. Z historie víme, že v jedné křížové výpravě bylo užito dětí, ostatní výpravy se řídily rozumem a vedoucí křížových výprav dbali na to, aby vlastnictví jich samotných a jejich spolubojovníků bylo plně respektováno. Zrušení otroctví Velkou Británií bylo vedeno morálním příkazem. Politická rozhodnutí doprovázející válku Severu proti Jihu jsou mnohem složitější. Zde se poprvé v našem výkladu setkáváme s chybou v kvantitativním odhadu jako s příčinou katastrofy. Otrokářství v 19. století bylo neospravedlnitelné. Nemohly ho podporovat církve, pro které si všichni lidé před bohem byli rovni, ani monarchisté, protože tradičně v žádném evropském království nemělo otrokářství místo. Bylo samozřejmě nepřijatelné pro levici navazující na tradice boje Velké francouzské revoluce. Liberální buržoazie odsuzovala násilí v ekonomických vztazích, a to je v případě otrokářství dominující. Problémem zůstávala ekonomika. Výrobci se domnívali, že bez otrokářství nelze produktivně provozovat plantáže v Americe, kde

byla výroba rozvíjena jen v závislosti na dovozu otroků. V polovině 19. století už ale počet otroků rostl přirozeným způsobem. Problémem zůstalo vlastnictví. Prosté osvobození otroků znamenalo konfiskaci majetku majitele otroků bez náhrady a zároveň ohrožení jeho výrobního podniku, plantáže. Tento postup neakceptoval nikdo kromě socialistů. To násobila obava z propadu obchodu s Amerikou, z velké míry vázaného na americký export produktů vyrobených na plantážích. Rozhodnutí jižních států vystoupit z Unie po volbě Abrahama Lincolna prezidentem Spojených států vycházelo z přesvědčení, že zrušení otroctví povede na jihu USA k hospodářské katastrofě. Jižané si neuvědomovali, že námezdní dělníci jsou schopni zajistit výrobu na plantážích při nákladech prakticky totožných jako otroci. Pokud by správně kvantitativně vyhodnotili situaci, mohli přistoupit k osvobození dětí otroků a k jejich zaměstnávání. Osvobození starých otroků a povinnost dětí je žít by znamenaly další postupné rušení otroctví bez společenských a ekonomických ořesů. Rozhodnutí Lincolna vést proti Jihu válku je pochopitelné. Bude tak postupovat každý odpovědný představitel státu, kterému hrozí rozpad. V současné době jsou Baskicko i Katalánsko a částečně i Severní Irsko příkladem toho, že vedoucí představitelé nepřístupují na rozpad státu. Každý rozpad je spojen s nestabilitou, a pokud zde nejsou výrazné důvody jako v bývalé Jugoslávii, v bývalém Sovětském svazu nebo v bývalém Československu, je rozpad negativní a často spojený s násilím. Princip efektivity říká, že pořádek se lépe udržuje ve větším státě. Konfliktům mezi státy v Evropě zabraňuje Atlantická aliance. Malé státy na Středním východě udržuje vojenská moc USA. Tím se všechny malé státy stávají méně suverénními. Historie dala Lincolnovi za pravdu. Ukázal také příklad, jak má postupovat prezident USA. V USA od té doby neexistoval žádný pokus o státní převrat, země se ukázala jako jedna z nejstabilnějších ve světě.

3 Německá říše 20. století

V minulé kapitole jsme si ukázali, jak kvantitativně nesprávný odhad představitelů jižních států USA vedl k válečnému konfliktu. V této kapitole si ukážeme, že totéž platí pro Německo a Japonsko 20. století. Německo představovalo ještě v 18. století soubor malých států. Žádný z nich neměl dostatečnou sílu k vybudování koloniální říše. To vedlo k nesprávné myšlence, která ovládla německé veřejné mínění. Bez kolonií a jejich surovinové základny bude německý průmysl zaostávat za průmyslem koloniálních mocností. Fakt, že tato myšlenka je falešná, demonstruje vývoj ekonomiky po druhé světové válce jak v případě Německa, tak v případě Japonska, ale na počátku 20. století neexistovala k tomuto přesvědčení alternativa. S tímto názorem úzce souvisí druhá myšlenka. Německo má málo zemědělské půdy. Pokud člověk překročí Rýn na cestě z Německa do Francie, všimne si, že hustota obyvatel ve Francii je nižší. Ze zeměpisného hlediska však byly mnohem atraktivnější obrovské prostory na východě. Osvěžila se idea rozšíření na východ, „Drang nach Osten“. Problémy zemědělské politiky Evropské unie souvisí s tím, že v Evropě je příliš mnoho půdy a příliš mnoho zemědělců, ale takto na začátku 20. století v Německu neuvažoval nikdo. Třetí nesprávný názor, kde označení chybný kvantitativní odhad není zcela na místě, je názor, že německá ekonomika je ovládána židy a že tato skutečnost má negativní vliv na životní úroveň. Tento názor převládá jen u úzké skupiny obyvatel. Protože židé byli vlastníci obchodní sítě ve větším procentu, než odpovídá podílu na obyvatelstvu, bylo to některými lidmi interpretováno tak, že židé maloobchod a do určité míry i finančnictví ovládají. Pro lidi bez znalosti politické ekonomie byli židé příčinou jejich bídy. Zatímco názor na židy ovládne zbídačelé obyvatele Německa až v krizi dvacátých let, první dva názory, totiž že nedostatek kolonií je brzdou průmyslu a malý životní prostor (Lebensraum) je brzdou zemědělství, určují státní politiku Německého císařství na začátku 20. století. Rozhodnutí císaře

Viléma II. zahrnují všechny tři principy. Sjednocený německý stát buduje armádu nejen pro svoji obranu, ale pro agresi s cílem zvýšení moci německého císařství (princip efektivity), naplánuje útok v době, kdy předpokládá špatnou připravenost Francouzů (princip časování) s pochybným cílem (princip nesprávného kvantitativního odhadu) získat kolonie a území na východě. V jeho rozhodnutí náboženské nebo etické zásady nemají sebemenší vliv. Zajímavé je, že jako hlavní (a formálně jediný) viník této tragédie (Rakousko mělo pro vyhlášení války Srbsku důvod, i když relativně malicherný, ve vraždě následníka trůnu srbskými nacionalisty), který bezdůvodně vtrhl do neutrální Belgie, nechal loďním dělostřelectvem ostřelovat britské přístavy s civilním obyvatelstvem a torpédovat civilní loď, nikdy nebyl označen, na rozdíl od Hitlera a Stalina (a v současnosti Miloševiče), za válečného zločince. Je otázkou, zda za tím nestojí jeho královský původ. Ještě dnes veřejnost odsuzuje vraždu carovy rodiny bolševiky mnohem ostřeji než vyvraždění dětí ve vietnamské vesnici My Lai Američany. I když šlechtici většinou získali své majetky dědictvím od předků, kteří k nim přišli při loupeživých vojenských taženích, jsou veřejností často přijímáni s respektem.

Pro osud Německa po prohrané světové válce je charakteristický chaos až do období nástupu Adolfa Hitlera. Ekonomika byla zatížena nutností platit reparace a vlády nedokázaly situaci řešit jinak než výrobou peněz, a tím inflací. Inflace ztížila podmínky pro poskytování komerčních úvěrů, což dusilo celou ekonomiku. Kromě relativně úzké vrstvy obchodníků, kteří si stanovovali obvyklou marži a přiměřeně vydělávali, byli ostatní obyvatelé zbaveni jistoty do budoucna. Nezaměstnanost, která z neschopnosti podnikání na úvěr vyplývá, není příliš velká, ale obava z ní a nemožnost plánování rodiny, plánování domova (bytu nebo domu) a obecně plánování budoucna se týká většiny lidí. Dominují dva názory. Komunisté zdůrazňují odpovědnost kapitalistů za rozpoutání války a připravují revoluci, s ní spojenou konfiskaci majetků a zbavení příslušníků střední třídy společenského postavení. Svými nátlakovými akcemi, stávkami a demonstracemi se pokouší vyvolat re-

voluční situaci a prohloubit chaos. Záchranou se zdá být sociální demokracie. V této době nemá německá sociální demokracie žádný program. Myšlenky sociálního státu nejsou v této době definovány, Keynes v této době ještě neformuloval své postupy, jak intervenovat do ekonomiky. Bezradná sociální demokracie napadaná zprava i zleva selhává. Původní idea, která vedla k vyhlášení první světové války, že Německo potřebuje suroviny, a tudíž kolonie, že Německo potřebuje životní prostor, a tudíž tažení na východ, zůstává. Lidé musí jen najít zdůvodnění, proč Německo prohrálo. Nejjednodušší a nejučinnější je prohlásit za příčinu prohry zradu. Najít zrádce lze v kosmopolitní skupině lidí, a tou jsou židé. Na první pohled přijatelná myšlenka. Aby si udrželi zisky z obchodu, spojili se s židy v západoevropských bankách a prodali Německo. I lidé, kteří tento názor nesdíleli, protože neexistoval jediný důkaz, který by ho podporoval, podporovali každý postup, který by odstranil chaos.

Požadavku na vládu silné ruky pochopitelně odporoval programu i tradice sociální demokracie a to rozhodlo o tom, že je v dalším období volbami zbavena možnosti řídit stát. V této situaci se otevírá prostor pro Adolfa Hitlera.

O Hitlerovi byla napsána nesčetná pojednání. Všechna zdůrazňovala situaci v Německu po první světové válce a skutečnost, že byl nevzdělaný zločinec. Proč ale nikdy v historii nevzdělaný zločinec nestál v čele státu velikosti Německa a současně státu s tak vysokou úrovní vzdělanosti v humanitních, přírodních i technických vědách? Myslím, že na tomto místě je vhodné si položit otázku: Proč lidé vstupují do politiky a proč jsou v ní úspěšní?

Mnoho lidí prohlašuje, že politika je špinavá, a proto se v ní nechtějí angažovat. Politiky považují za psychopaty lačnickí po moci a po penězích. To, že jsou takoví, je pravda, ale určitě ne všichni, a dokonce jich není ani většina. Politiky spojuje něco jiného. Je to talent pro politiku, který je na počátku každé politické kariéry. Tak jako špičkový fotbalista nezačínal s fotbalem s cílem stát se špičkovým profesionálem, tak jako se hudebník nezačne učit hrát na nějaký nástroj proto, aby si tím zajistil špičkovou životní úroveň,

ani žádný člověk nevstupuje do politiky s vidinou peněz a moci. Sportovec se intenzivněji věnuje svému sportovnímu odvětví, když pozná srovnáním s ostatními, že má pro tento sport talent. Podobně se hudebník, když pozná, že je lepší než ostatní, rozhodne pro profesionální dráhu. Podobně je to s talentem pro matematiku nebo pro literaturu. Jinak to není ani v politice. Mnoho politiků vzpomíná, že už na střední škole získali politickou funkci jako předseda třídy, jako studenti jsou voleni do funkcí studentských reprezentantů nebo jako mladí dělníci do výborů odborových organizací. Každý, kdo má politický talent, to pozná tím, že je schopen si získat důvěru lidí. Hitler měl bezpochyby politický talent. Právě tak jako jsou stovky profesionálních sportovců s mimořádným talentem, jsou i všichni politikové na určité úrovni politickým talentem obdařeni. Přesto se většinou od politika typu Hitlera liší. Politik k úspěchu potřebuje získat podporu většiny. To vede zpravidla ke značné flexibilitě. Politik své názory podle většiny modifikuje. Důvěru takto získanou ale může snadno ztratit. Ve stabilizovaných politických poměrech je nahrazen jiným politikem a politický život pokračuje. Za určité kritické situace však politika vyžaduje politika s vizí. Vilém II. byl bezpochyby takovým politikem. Zbavil moci svého schopného mocenského konkurenta Bismarcka, vyzbrojil Německo a vojensky zaútočil na sousední státy s cílem posílit Německo. Podobně byl politikem s vizí Lenin, který v exilu plánoval ruskou revoluci. Nemá to nic společného s tím, jestli politik bude zločincem nebo ne. Politik s vizí byl Winston Churchill i Charles De Gaul. Z českých politiků to byl určitě T. G. Masaryk. Z příkladů, které uvádím, vyplývá, že schopnost vize nesouvisí s morálkou. Vize může být morálně přijatelná i nepřijatelná.

Co charakterizuje Hitlera jako politika s vizí? Je to jeho publikace *Můj boj* (*Mein Kampf*). Hitler nabízí představu nadřazeného národa předurčeného řídit běh věcí na celé planetě na základě vlastností, které jsou Němcům vrozené: vysoká inteligence, pracovitost, houževnatost, disciplína a odvaha. Dosud se tyto pozitivní vlastnosti neprojevíly v životní úrovni, protože je tomu bránili západní

kapitalisté (plutokraté), komunisté a v první řadě židé (židobolševici). Tyto ideje nadchly povrchně uvažující Němce, kteří cítili svou nízkou životní úroveň, popřípadě neschopnost získat práci spojenou s nedostatkem základních životních potřeb včetně základních potravin. Těm se zdál Hitlerův výklad logický. Většinu lidí chybí schopnost kvantitativního uvažování a jsou schopni tento mylný kvantitativní odhad akceptovat. Nikdo neprovedl analýzu, ve které by spočítal, kolik procent HDP připadá na židy a kolik procent HDP je výsledkem jejich práce, a jak jsem již zmínili v úvodu, matematická chyba v myšlení lidí byla pro Hitlerův nástup rozhodující. Druhým faktorem byl postoj vedoucích činitelů německé ekonomiky, špičkových manažerů ekonomicky nejsilnějších finančních institucí, bank a průmyslových koncernů. Jejich chybný odhad nás provází celou historií. Mnoho bohatých lidí v historii z obav, aby nepřišli o příliš velkou část svého majetku, šetřilo na obraně, a potom přišli po porážce o veškerý majetek. Příkladem je česká protestantská šlechta, která před rokem 1620 šetřila na armádě (ale ne na toaletách šlechticů na pražských plesech konaných v Praze pod záštitou královny, manželky krále Fridricha Falckého) a po bitvě na Bílé hoře přišla konfiskacemi ve prospěch generálů vítězných Habsburků o všechny majetek. Němečtí podnikatelé měli strach z komunistů, kteří proklamovali znárodnění majetku bez náhrady, a sociálních demokratů, kteří usilovali o znárodnění klíčových podniků s nedostatečnou kompenzací a o vysoké daně ve prospěch přerozdělování. Hitlerův antikomunismus spolu s odstraněním židovské konkurence (ale to až na druhém místě) byl pro ně rozhodující, proto poskytli Hitlerovi finanční podporu na nákladnou volební kampaň. Odstranění demokracie viděli pozitivně. Zákaz stávek zjednoduší řízení podniku, sníží provozní náklady a zvýší zisk. Musíme si uvědomovat, že šlo o dobu, kdy měl stát jen jeden hlavní úkol: udržet vnitřní pořádek a uchránit stát před vnějším nepřítelem, jinými slovy, vést války. Bismarckův čin, zavedení zdravotního a sociálního pojištění pod státní garancí koncem 19. století, byl výjimečným činem s cílem vzít vítr z plachet sociálním demokratům. Stát

do ekonomiky nezasahoval, a proto přišla velká hospodářská krize koncem dvacátých let. Pokles životní úrovně Hitlerovi nahrál a on zvítězil ve volbách. Koalice s buržoazními stranami z něj učinila kancléře a umožnila mu zrušit demokracii a vypořádat se s komunisty a sociálními a liberálními demokraty. Svévolné zatýkání mu umožnilo internovat potenciální kriminální zločince a v Německu nastolit pořádek. V rámci nacistické strany zlikvidoval své soupeře z čtyřmilionové nedisciplinované polovojenské SA za souhlasu vedoucích představitelů armády a říšského prezidenta Hindenburga i za souhlasu průmyslníků a bankéřů, u kterých SA vyvolávala pocit nejistoty. V dalším Hitler odstranil židy z veřejného života. Splnil tak přání antisemitů, velké části německé populace, která se společně s Hitlerem domnívala, že židé jsou brzdou rozvoje německého národa, zcela bezdůvodně, jak jsem již výše zmínil. Tím Hitler současně vyřešil základní problém každé diktatury, jak odměnit své věrné. Veřejnost je schopna diktaturu docela dobře tolerovat, když nepoškozují její ekonomické zájmy, ale pro přirozenou touhu po svobodě nevyvolávají stoupenci diktatury pozitivní emoce. Za toto nepříjemné postavení ve společnosti je nutné je odměnit. Židé, přes relativně nízký podíl na počtu obyvatel, díky své vyšší průměrné vzdělanosti měli relativně vysoký podíl na významných místech ve společnosti. Konfiskací jejich majetku a odstraněním židů z vedoucích míst získal Hitler možnost odměnit své stoupence a další získat. Hitler realizoval svůj politický program tak, jak jej prezentoval ve své publikaci *Mein Kampf*. Ti, kteří ho tolerovali, když mu umožnili přes asi třicetiprocentní podíl na volebních hlasech vytvořit vládu, často prohlašovali, že jeho program je jen populistická koncepce vytvořená za účelem získat hlasy voličů podle hesla: Jak je politik zvolen, na svůj program zapomene. To heslo je až na výjimky, které potvrzují pravidlo, nepravdivé. Každý politik se snaží politický program své strany realizovat beze zbytku. Pokud se to nepodaří, jsou tu vždy vnější okolnosti, které tomu brání, a ne nedostatek vůle. To nesmyslné heslo lidé opakují často i dnes. Neplatí dnes, jako neplatilo za Hitlera. Osud židů byl naplánován Hitlerem a všichni,

kteří ho podporovali, jsou za holocaust židů spoluodpovědní. Pokud se chce diktatura udržet, pak je odměna věrných prvořadý úkol diktátora. Není to snadný úkol. Jak uvidíme v Sovětském svazu a v jiných socialistických diktaturách, vedl k devastaci ekonomiky. Hitler měl díky židům v tomto směru usnadněnou práci. Nejtěžší úkol byl ale zlepšit ekonomiku, a tím i životní úroveň v Německu. Tento úkol zvládl Hitler výborně, nejlépe z celé Evropy.

Hitler pochopitelně nebyl geniální ekonom, ale velkou hospodářskou krizi z počátku třicátých let dvacátého století zvládl nejlépe ze všech zemí světa. Pokud průmyslovou výrobu z roku 1928 budeme brát jako 100 %, pak na konci roku 1939 výroba USA odpovídá 115 %, Francie 100 % a Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku a Německa shodně 130 %. Přitom ale nezaměstnanost na konci roku 1932 byla v USA 32 %, ve Spojeném království 12 % a v Německu 18 %. V roce 1939 ve Francii nezaměstnanost zůstala stejná jako v roce 1932 (300 tisíc nezaměstnaných, mezi 1932 a 1939 dokonce ještě vzrostla a opět klesla), v USA 25 %, ve Spojeném království 10 %, v Německu klesla na nulu.⁴ Hitler toho dosáhl investicemi do zbrojení a do dopravní infrastruktury stavbou dálnic. Krizi zvládl tak, že daně zvýšil šestkrát.^{5,6} Díky diktatuře nikdo neprotestoval a dělníci, kterým výrazně vzrostla životní úroveň a jejichž strach z nezaměstnanosti zmizel, jásali. Dnes pravicoví ekonomové tvrdí, že zásah státu je vždy negativní, a že dokonce Roosevelt svými zásahy do ekonomiky zpozdil její oživení. Tvrdí, že vysoké daně snižují iniciativu podnikatelů a společnost jako celek na tom ztrácí. Hitlerovo řešení vysvětlit nedovedou. Každý, kdo na tento úspěch veřejně poukáže, je obviněn pravicovými médii z podpory fašismu. Hitlerův úspěch v ekonomice ho ve veřejnosti výrazně posílil a vedl ho k přesvědčení, že dokáže úspěšně zvládnout i své politické cíle. Hitlerovy cíle byly zločinné, ale realistické. Byly v podstatě pokračováním cílů Viléma II. s přidáním antisemitismu. Hitlerovi šlo o to vytvořit v Evropě německou koloniální říši. Východní národy by dodávaly nekvalifikovanou pracovní sílu, Němci by tvořili vedoucí kádry. Funkční model byl vyzkoušený

v předchozích stoletích koloniálními mocnostmi. Hitler brzy zahájí jeho realizaci. Uzavření vysokých škol na území Protektorátu Čechy a Morava a v Polsku jasně demonstruje, na co se Hitler chystal.

Na závěr této kapitoly je třeba dodat, že realistická zločinná koncepce stojí na omylu. První i druhá světová válka byly válkami o suroviny. Suroviny chyběly Německu, Japonsku i Itálii. Po světové válce, kterou tyto státy prohrály, byly opět bez surovin. Ale přesto se ekonomicky rychle a úspěšně rozvinuly. To je důkaz toho, že názor, že se nelze rozvíjet bez surovin nebo bez životního prostoru, je jednoduše nesprávný odhad. To je můj argument pro to, že obě války vznikly na podkladě chybného odhadu.

Také Leninova a Stalinova koncepce byla postavena na základech chybného odhadu, jak si ukážeme v příští kapitole.

4 Rusko a Sovětský svaz

Kolébkou moderní evropské demokracie je Velká francouzská revoluce. Anglická demokracie je přece jen ovlivněna heslem: Žádné zdanění bez zastoupení (No taxation without representation). Z něj vyplývá, že volit by měli ti, kteří platí daně. Anglický systém demokracie, ve kterém se vedle Dolní sněmovny (House of Commons) uplatňuje i Horní sněmovna (House of Lords), kde je členství v některých případech dědičné, do jisté míry odporuje heslu moderní demokracie „Jeden člověk, jeden hlas“, které přináší francouzská revoluce. Heslem francouzské revoluce je ale také známé „Rovnost, svoboda, solidarita“, moderní překlad původního Egalité, Liberté, Fraternité. Tvůrci francouzské ústavy podobně jako předtím ústavy americké zařazují garanci státu za nedotknutelnost soukromého vlastnictví, jež se setkává s kritikou těch, kteří zdůrazňují, že bez rovnosti ve vlastnictví není skutečné rovnosti a že chudí pro nedostatek prostředků ani nemohou využít svobod, například svobody cestování. Vyžadovat po nich solidaritu při budování a obraně státu pak považují kritici takzvané buržoazní demokracie za nemorální. V druhé polovině 19. století vznikají socialistické strany, které chtějí realizovat majetkovou rovnost. Protože chudých lidí je většina, někteří se domnívali, že stačí upevnit demokratický systém a pak na základě principu „Jeden člověk, jeden hlas“ vytvořit parlamentní většinu, přijmout vlastnictví přerozdělující zákony a sestavit vládu, která bude tyto zákony realizovat. Druhá skupina socialistů tvrdila, že vlastníci se nevzdají vlastnictví dobrovolně, budou o něj bojovat za cenu odstranění demokracie a že socialismu lze dosáhnout pouze revolucí. Porážka Pařížské komuny v roce 1871 podpořila argumenty revoluční skupiny.

Po porážce Francie ve válce s Pruskem se pařížští republikáni obávali, že konzervativní většina v Národním shromáždění restauruje monarchii. Národní garda v Paříži odmítla splnit rozkaz k odzbrojení a po komunálních volbách, ve kterých zvítězili stoupenci

revoluce, vytvořila vládu komuny. Vládní vojska centrální francouzské vlády Komunu vojensky potlačila. Zahynulo 750 vládních vojáků a zabit bylo 20 tisíc komunardů. Poté bylo 38 tisíc stoupenců Komuny uvězněno a 7 tisíc deportováno.⁷ Šlo o totální vítězství pravice. Bylo to Pyrrhovo vítězství. V ruské revoluci bylo potlačení Pařížské komuny hlavním argumentem pro vraždění potenciálních třídních nepřátel bez soudu podle hesla: Dřív než oni nás, my je. Také zde je načasování jeden z argumentů pro politické rozhodnutí. Historií Pařížské komuny argumentuje Lenin při řízení rudého teroru v době ruské revoluce.

Přesvědčený revolucionář Lenin vycházel z Marxe. Lenin s vysokou inteligencí, politickým talentem a hlubokým filozofickým, ne však ekonomickým vzděláním převzal veškerou ekonomickou argumentaci z Marxova učení o nadhodnotě. Marx uvádí, že kapitalista si přivlastňuje část výsledků dělníkovy práce ve formě nadhodnoty. To je samozřejmě pravda, problém je kvantitativní. I když to Marx nezdurazňuje, uvádí v příkladu, že nadhodnota činí asi 100 % dělníkovy práce. Nazývá to vykořisťováním. Z toho vyplývá, že odstranění vykořisťování zvýší dělníkům příjem dvakrát, a tím i dvakrát vzroste dělníkova životní úroveň. Jedná se o zásadní Marxovu chybu, jak se přesvědčili všichni budovatelé socialistické ekonomiky. Do nadhodnoty patří odměna za plánování a organizaci práce a obchodu s výrobky, tedy odměna manažerovi (ve většině případů současně majiteli), část provozních nákladů, náklady na zajištění kapitálu úvěrem a náklady ztrát způsobených neschopností výrobky prodat a ztrát způsobených chybami ve výrobním procesu. Pokud si kapitalista přivlastní 10 až 15 %, při velkém množství dělníků získá obrovskou sumu peněz a odkládáním části této položky v průběhu let obrovské vlastnictví. Musíme si uvědomit, že určitou sumu peněz potřebujeme na základní životní potřeby, hlavně stravu, ošacení a bydlení. Každá i malá částka nad tento základ znásobí naše možnosti nakupovat věci nebo služby, které nutně nepotřebujeme, tedy výrazně zvýší životní úroveň. Matematická chyba je v tom, že 10 % není 100 %, a i když kapitalistům vezmeme

všechno, dělníkům zůstane jen několik procent navíc, přičemž chyby v organizaci práce se znásobí. Tyto argumenty vysvětlují, proč každý socialistický výrobní způsob selhal. To si Lenin neuvědomil při vyhlášení revoluce. Na začátku revoluce bylo heslo: Odstranění vykořisťování výrazně zvýší naši životní úroveň. Revoluci v době, kdy vyrabování šlechtických sídel uskutečnilo totální vyvlastnění, ale revolučním dělníkům a rolníkům prakticky nepřineslo kromě pár ukradených kusů nábytku, příborů nebo několika šperků nic, poháněl argument strachu opakování výsledku Pařížské komuny. Po vítězství revoluce si Lenin uvědomuje svou ekonomickou chybu. Centrální plánování vede k ekonomické katastrofě. Proto zapojuje soukromou iniciativu ve formě Nové ekonomické politiky. Nová ekonomická politika (NEP 1921–1928) je úspěšná. Odpověď na to, proč ji po Leninově smrti (1924) Stalin v roce 1928 ukončil, je zřejmá. Životní úroveň rostla v období NEP nestejně. Nejvíce získávali samostatně hospodařící rolníci a podnikatelé, výrobci i obchodníci. Ti, kteří nezískali nic, byli těmi, kteří pro vítězství revoluce riskovali životy. Boj s kontrarevolucí byl masový, proto na straně revoluce bojovalo hodně lidí. Již jsem dříve zmínil, že hlavním úkolem diktátora je postarat se o své věrné. To vyřešil Stalin centrální koncepcí ekonomiky s vedoucí úlohou strany, a tím se postaral o straníky na úkor ekonomiky. Odnětím půdy rolníkům a vytvořením kolchozů otevřel další vedoucí místa pro členy bolševické strany a upevnil diktaturu. Skutečnost, že sovětská diktatura byla krutější než diktatury jindy a jinde, například diktatura Napoleona, lze vysvětlit Stalinovou osobností, která spojovala charakter zločince s opatrností politika. Stalinova opatrnost byla známa již z jeho působení ve vedení bolševické strany, kdy v Petrohradě před listopadovou revolucí 1917 zastával minoritní stanovisko odložit ozbrojený útok na Zimní palác z obavy, že povstání může prohrát. Pokud Stalin usoudil, že politik ve vedení bolševické strany je schopen provádět odvážnou politiku a získat pro ni podporu, rozhodl o jeho zavraždění. Ustoupil od plánů světové revoluce a soustředil se na potlačování opozice ve vlastních řadách. Výsledkem je

vypovězení a pozdější vražda Trockého a popravy Bucharina, Kameněva, Rykova, Jagody a Zinověva po inscenovaných soudních procesech. V tomto úsilí byl podporován těmi stranickými funkcionáři, kteří měli obavy, že budou některými z odvážných politiků odvoláni pro neschopnost ze svých funkcí. Ukazuje to poprava Tuchačevského a následující čistka v Rudé armádě. Tuchačevskij byl v carské armádě důstojníkem, carští poddůstojníci Buďonj a Vorošilov cítili převahu jeho intelektu při budování koncepce obrany Sovětského svazu a žádali Tuchačevského odstranění. Stalin jim vyhověl, když na základě své podezíravosti došel k názoru, že Tuchačevskij pro něho osobně představuje ohrožení. Stalin útočil jen tehdy, když si byl jist vysokou pravděpodobností úspěchu. Před začátkem druhé světové války zaútočil na Finsko, kde byla převaha Rudé armády zřejmá. Vraždil všechny potenciální nepřátele, například polské důstojníky zajaté po společném vpádu německé a sovětské armády do Polska na základě smlouvy s Hitlerem na počátku druhé světové války. Miliony lidí nechal zavraždit v Sovětském svazu, další miliony zemřely v pracovních táborech. V roce 1948 zavedl blokádu Berlína, protože pravděpodobnost, že atlantičtí spojenci kvůli tomu vyvolají třetí světovou válku, byla minimální, a když letecký most dopravující do Berlína potraviny a nezbytné prostředky k životu fungoval, blokádu po jedenácti měsících zrušil. Podnítil korejské komunisty k útoku na Jižní Koreu, protože se domníval, že je těžko hájitelná. Při nebezpečí porážky korejských komunistů nezasáhl s Rudou armádou, protože nechtěl přímou konfrontaci s USA, ale doporučil pomoc čínských komunistů, kterým předtím rozmluvil invazi na Tchaj-wan.

Jako diktátor byl velmi úspěšný. Protože touha po svobodě je v každém člověku, vyžaduje diktatura skutečného nebo domnělého nepřítele, aby zdůvodnila svoji existenci. Část lidí se tím dá přesvědčit a zbytek se potlačí násilím. Nebezpečí pro diktaturu je pluralita názorů ve vedoucích orgánech. Příkladem je pražské jaro v roce 1968, které vedlo k pádu diktatury, jež byla restaurována pomocí sovětských vojsk pod Brežněvovým vedením v srpnu téhož

roku. Stalin vznik takové plurality tvrdě potlačoval, a pokud získal dojem, že určitý člověk ve vedení pravděpodobně není zcela konformní s názory ostatních ve vedení, nechal ho popravít. Prostřednictvím sovětských poradců tak postupoval ve všech lidovědemokratických zemích, aby tím každou pluralitu potlačil v zárodku a zastránil ostatní členy komunistické strany. Zabránil tak vzniku opozice uvnitř sovětské komunistické strany a ve většině stran takzvaných lidovědemokratických států. Prezident Jugoslávie Tito byl výjimkou. Stalin proti němu vedl mediální kampaň, ale zabít ho pro Titovu obezřetnost nemohl. Po Stalinově smrti se diktátorem v Sovětském svazu stává Chruščov, který diktaturu nezrušil, ale represivní akce minimalizoval tak, aby diktatura existovala s minimem násilí. Není překvapením, že byl vedení zbaven ostatními soudruhy, kteří měli obavu, že nemusí diktaturu udržet, a na scénu přichází tvrdší Brežněv. Po jeho smrti se vystřídají ve vedení nemocní a staří Andropov, Černěnků a po nich přichází Gorbačov. S Gorbačovem je spojen konec diktatury v Sovětském svazu a následně pád Sovětského svazu jako státu.

Válkou mezi Sovětským svazem a Německem se budeme zabývat v další kapitole.

5 Válka diktatur

Každá diktatura musí pro své zachování plnit čtyři podmínky: 1. šířit ideologii, která ji ospravedlňuje, a tou přesvědčit část obyvatel a zdůvodnit postoje svých stoupců; 2. odměnit se svým stoupcům za účast na udržení diktatury; 3. deklarovat kontinuálně úspěch (Leninovo: Kola revoluce se nesmí zastavit) a tím také přesvědčit část obyvatel a zabránit zpochybnění své vedoucí pozice v rámci vedoucí skupiny; a konečně 4. zabránit pluralitě názorů vedoucí skupiny.

Hitler i Stalin všechny podmínky splňovali. Diktatura je pochopitelně udržována násilím a stupeň násilí ve formě vraždění milionů lidí byl nesmírně vysoký v obou diktaturách. Přispělo k tomu určitě zabíjení v první světové válce a v občanské válce v Rusku po bolševické revoluci. S odstupem času stupeň násilí klesá a nátlak se stává subtilnějším. Lidé jsou kontinuálně sledováni a projevy nesouhlasu jsou trestány ztrátou kvalitního zaměstnání a zabráněním možnosti studia dětí, čímž se opět snižuje jejich schopnost získat kvalitní zaměstnání. V době Stalina a Hitlera byl ale nátlak brutální. Oba diktátoři se navzájem sledovali a umění vládnout se od sebe vzájemně učili.

Hitlerovo počáteční vítězství zajistil jím iniciovaný hospodářský růst. J. M. Keynes na základě analýzy světové hospodářské krize doporučil zásahy státu do ekonomiky, Hitler je prováděl instinktivně s cílem připravit se na německou vojenskou expanzi. Keynesova argumentace o prosperitě Egypta založené na budování pyramid, což přes svoji neužitečnost stimulovalo veškerou ekonomiku,⁸ vysvětluje Hitlerovy ekonomické úspěchy. Stejně jako faraoni nepostupoval Hitler vědomě, ale jeho aktivita měla pozitivní ekonomický efekt. To naladilo německé veřejné mínění vůči němu pozitivně. V rozvíjející se ekonomice se najde řada vhodných míst pro vlastní stoupence. Druhým zdrojem odměňování stoupců byly konfiskované židovské majetky a uvolněné pozice ve společnosti. Ideologie byla

líbivá. Němci jsou národ převyšující svými schopnostmi ostatní národy a pod Hitlerovým vedením se stanou nejmocnějším národem na světě s nejvyšším životním standardem pro všechny Němce na úkor jiných národů. Zabránit pluralitě v názorech uvnitř nacistické strany se mu podařilo pomocí likvidace SA s jasnou podporou armády a konzervativních politiků. Ostatní politické odpůrce, komunisty, socialisty, liberály a ve víře pevné křesťany internoval Hitler v koncentračních táborech. Jeho prvotním cílem nebyla jejich likvidace, ale internace do doby vítězství, o kterém byl pevně přesvědčen. Měli být podle písemných instrukcí propuštěni jeden rok po skončení vítězné války.⁹ Pokud by předchodí plány Hitlera byly realizovány, pak by jejich vliv na německou společnost zůstal bezvýznamný. V případě židů Hitler uvažoval o přesídlení do obsazených oblastí na Východě. Zastavení postupu na východní frontě ho vedlo ke změně názorů a v roce 1942 rozhodl o fyzické likvidaci židů. Staří židé a malé děti nebyli produktivní a žít je znamenalo pro Německo ekonomickou zátěž. O jejich vyvraždění rozhodl tento utilitární způsob uvažování (tak jak odpovídá principu efektivity) a nikoliv sadismus nacistů, i když mezi dozorcí koncentračních táborů byl vysoký podíl sadistů. Protože Hitler dodržoval všechna čtyři výše uvedená pravidla, jeho diktatura vydržela do posledních dní jeho vojenské porážky. I když ke konci války již úspěchy neexistovaly, Hitler přesvědčoval veřejnost o zázračné zbraně, jejíž vývoj je před dokončením, a sliboval konečné vítězství.

Stalin dodržel tato čtyři pravidla stejně důsledně. Slíbil vybudování socialismu a komunismu, kde budou všechny potřeby pracujících splněny, i když se zpožděním, způsobeným nutností věnovat významné prostředky na obranu země proti západním imperialistům, jak zdůrazňoval. Boj proti pluralitě ve vedení Sovětskému svazu zajistil inscenovanými soudními procesy a popravami či internací všech potenciálních nepřátel bolševické strany v pracovních táborech. Deklarace úspěchů je jednodušší v informačním embargu. Pak lze dostatečnou produkci základních potravin, elektrifikaci vesnic, výstavbu hydroelektráren a moskevského metra prohlašovat za

jedinečné. Odměna stoupců je největší problém diktatury. Komunistická diktatura to řeší centrálním řízením ekonomiky, které je na rozdíl od volné ekonomické soutěže velmi neefektivní. Přistoupily k tomu všechny komunistické diktatury na celém světě se stejně špatným výsledkem. Pro Stalina bylo však důležité, že vybudování zbrojního průmyslu tento systém umožňuje a kontrola potenciálních nepřátel je zjednodušena, protože se nemohou uchýlit pod ochranu soukromé ekonomiky. Diktatura, která umožňuje soukromé podnikání, je proto často brutálnější ve svých metodách, jak například demonstruje Frankovo Španělsko ve srovnání s komunistickými evropskými státy sedmdesátých a osmdesátých let dvacátého století, protože tam, kde je soukromá ekonomika, není možno použít jako nátlakové metody ztrátu zaměstnání.

Srovnání ideologií obou diktatur odhaluje, že si nejsou podobné a rozdíly mají pro obě diktatury závažné následky. Hitlerova ideologie nadřazenosti německého národa nebo germánské rasy je použitelná pro příslušníky vlastního národa. Tato ideologie ztrácí logiku již při spolupráci s jinými fašistickými diktaturami. Je také italský národ nadřazený, protože je veden Mussolinim? Je španělský Frankův a portugalský Salazarův národ nadřazený? Praktický problém měli němečtí nacisté s českými fašisty. Ti chtěli vytvořit národní diktaturu, ne státní útvar v područí Německa. Na druhé straně můžeme posuzovat ideologii z hlediska Kantova kategorického imperativu, který můžeme zjednodušeně charakterizovat výrokem „Nečiň druhým, co nechceš, aby druzí činili tobě“. Pokud má být cílem poddání jednoho národa a potlačení druhého národa, je to podle Kantovy filozofie morálně nepřípustné.

Tyto problémy nemá komunistická ideologie. Prosazuje extrémní rovnost i absolutní rovnost majetkovou. Vlastník zbytečného vlastnictví bude roven člověku, který vlastnictví nikdy neměl. Idea rovnosti je člověku vlastní. Opouští ji pouze v době ohrožení, která vyžaduje centrální řízení, jinými slovy nedílnou velitelskou pravomoc. Římská republika se v období války vzdávala demokracie z ryze praktických důvodů. Hitler pragmaticky toleroval

Mussoliniho a Japonce, přátelství a spolupráci se slovenskými nacionalisty využil při rozbití Československa a Slovenský stát toleroval i nadále, zvláště když zde našel podporu pro svou zahraniční a v případě židů i vnitřní politiku. Ukrajina se měla stát obilnicí Německa. To Hitlerovi bránilo uzavírat s ukrajinskými antisovětskými nacionalisty spojenecké smlouvy. Ukrajinu a Polsko bral jako dobyté země a ne jako osvobozená území. Na druhé straně je komunistická ideologie mezinárodní. Zatímco každé Hitlerovo vítězství zvýšilo nároky na okupační správu, i když využití levné pracovní síly okupační správu nejen zaplatilo, ale přineslo německému státu bezprostřední zisk, každé Leninovo a později Stalinovo vítězství přineslo masový příliv komunistů do revoluční armády, čímž postavení Ruska a později Sovětského svazu výrazně posílilo. Němečtí vojenští spojenci, kromě Japonců, byli neefektivní a nespolehliví. Spojenci Sovětského svazu výrazně posílili jeho sílu. Heslo „S rudou Čínou nás je miliarda“ je vyjádřením této skutečnosti. Sovětský svaz zásadně zaútočil jen tam, kde měl podporu místních komunistů. Platí to o Koreji, Maďarsku, Vietnamu, Kubě, Afghánistánu i o Československu v roce 1968. Pokud měl americký ministr obrany obavu, že v roce 1968 akce proti Československu bude pokračovat útokem na Spolkovou republiku Německo, byla to naivní představa. Jediný útok provedl Sovětský svaz proti Finsku v roce 1939, ale cílem nebylo Finsko obsadit, pouze dosáhnout korektury hranic v blízkosti tehdejšího Leningradu s cílem posílit ostrahu Sovětského svazu. Ideologie jsou často kladeny do souvislosti s válečnými zločiny. I když v případě Německa se zdá, že válečné zločiny jsou v přímé vazbě na ideologii, řada historických skutečností ukazuje, že tomu tak není. Rakousko zahájilo válku proti Srbsku bez proklamované státní ideologie. Vilém II. zahájil útočné operace jako válku o životní prostor a suroviny bez toho, že by vytvářel propagandistický aparát pro šíření ideologie. Katolické náboženství jako ideologie určitě není nenávistné, a přece je s ním spojeno vyvraždění obyvatel Magdeburgu za třicetileté války v 17. století. Pro současnost z toho vyplývá závěr, že islámské náboženství není spojeno s agresí. Víme,

že na Pyrenejském poloostrově existovaly ve středověku muslimské státy tolerantní jak ke křesťanům, tak k židům. Pokud současný terorismus využívá muslimské ideologie, pak to není proto, že je zločinná. Islámské diktatury zneužívají náboženství ke svým mocenským cílům, a také vidíme, že války probíhají především mezi muslimy, například Írán proti Iráku, Irák proti Kuvajtu, a teroristické útoky většinou zabíjejí muslimy. Rozpory mezi sunnity a šíity jsou podobné jako mezi katolíky a protestanty ve třicetileté válce. Pokud vidíme, jak jednotliví činitelé měnili konfese v tomto období a jejich noví spojenci to akceptovali, je naprosto jasné, že v tomto mocenském konfliktu byla vlastní náboženská víra druhotná.

Stalin konfliktu s Německem litoval. Domníval se, že se může s Hitlerem domluvit na rozdělení vlivu, ale Hitler důsledně plnil svůj politický program, svou vizi, jak ji popsal v *Mein Kampf*. Politický systém západních demokracií po první světové válce naprosto selhal. Konzervativní politici měli strach, že se vliv bolševické revoluce přenesou také na jejich dělnictvo, a pokud jim to ekonomika umožňovala, soustředili se na tuto oblast. Jejich fatální politickou chybou bylo, že nevypracovali koncepci prosazení podmínek versailleské smlouvy včetně koncepce zamezení novému ozbrojení Německa. Je to obecně slabina demokracie. Politici plánují na čtyři až pět let, to je na jedno volební období, jejich cílem je znovuzvolení a koncepční otázky přesahující toto období odkládají. Hitler po toleranci jeho vojenského obsazení Porúří, po anexi Rakouska a po obsazení pohraničního území v Československu musel zákonitě dospět k názoru, že jsou slabí, a byla to pravda. Došel k názoru, že nejdůležitější je rychlost (princip načasování). Musí svých hlavních cílů dosáhnout bleskově, než západní Evropa zkonsoliduje svoji obranu.

Pro Hitlera mluvil jeho politický talent. Základní v politice je spolehlivost v dodržování dohod. Hitler všechny dohody se svými spojenci dodržel. Mussolinimu pomohl vojensky i tehdy, když to pro německou expanzi znamenalo pouze nevýhody. Uzavřel smlouvu s Japonskem, i když rasoví puristé upozorňovali, že Japonci patří

k odlišné rase, a významní nacisté považovali japonské požadavky na okupaci celého asijského Ruska po vítězné válce za přemrštěné. Prostředkem k dosažení cílů byla pro Hitlera expanze. Zde spoléhal výlučně na armádu a okupační správu. Neměl tendence nalézat v okupovaných zemích spojence a orgány místní správy nekompromisně podřídil okupantům bez jakéhokoliv vyjednávání. Odpovídalo to jeho cílům. Ve všech zemích budou vládnout Němci, budou organizovat výrobu a jejich vysoký životní standard vzejde z práce porobených národů.

Bolševický přístup k expanzi byl diametrálně odlišný, jak jsem se již zmínil. Základem byla revoluce v určité zemi. Revoluční vedení komunistické strany zde mělo vytvořit vládu a vojska bolševického Ruska nebo později Sovětského svazu měla zajistit její stabilizaci. Tato koncepce vycházela z Marxova programu světové revoluce. Vládnoucí skupina jsou vždy komunisté. Národnost není důležitá, jejich pravomoc rozhodovat na lokální úrovni je velmi málo omezena. U nejvyšších představitelů komunistických stran různých zemí je ale vyžadována stoprocentní loajalita vzhledem k moskevskému vedení. Lenin tuto koncepci vytvořil a jeho pokus pomoci komunistické revoluci v Německu krátce po skončení první světové války jednotkami Rudé armády to dokumentuje. Lenin neuspěl, protože jednotky Rudé armády byly zastaveny polským vojskem u Varšavy. Trockij chtěl pokračovat v této Leninově politice, ale opatrný Stalin tomu zabránil. Vytvořil model, podle něž lze socialismus a komunismus vybudovat v jedné zemi, a expanzi výrazně limitoval.

Druhou světovou válku začal Hitler vpádem do Polska poté, co se se Stalinem dohodl na jeho rozdělení. Odpovědí bylo vyhlášení války Německu Francií a Spojeným královstvím. Na západní frontě Hitler rychle zvítězil.

Další vývoj války různí historici vysvětlují neschopností Hitlera pocházející z jeho nevzdělanosti ve vojenských otázkách. Někteří lidé v Německu by rádi svedli porážku výlučně na Hitlera, a odvedli tak pozornost od chyb, kterých se dopouštěla německá generalita.

Za první Hitlerovu chybu je považován Dunkerqueský zázrak. Krátce po zhroutilí obrany Francie se ustupující britské jednotky soustředily v blízkosti přístavu Dunkerque a nalodily se, aby ustoupily zpět do Anglie. Hitler zastavil útok pozemních jednotek, čímž Britům umožnil záchranu. Hitlerovi kritici za tím vidí jeho snahu o domluvu se Spojeným královstvím. Tento názor postrádá logiku. Již za několik měsíců zahajuje Hitler leteckou válku. Zdá se, že skutečným důvodem byl příliš rychlý postup tankových jednotek před zásobovacími vozidly. Tanky s nedostatkem střeliva a pohonných hmot by Hitlerovi příliš nepomohly a útok pěších jednotek bez podpory tanků by znamenal vysoké ztráty na lidech, které by zkali-ly Hitlerův triumf v Německu. Hitlerova taktika ve válce s Británií byla stejná jako Eisenhowerova taktika v roce 1944 při invazi do Normandie. Nejprve získat absolutní vzdušnou převahu a pak pod ochranou letectva provést do Anglie invazi a zasadit britské armádě rozhodující úder. Stalin, když později hodnotil Hitlerovu politiku, považoval to, že Hitler na Anglii okamžitě nezaútočil, za zásadní Hitlerovu chybu. Stalin se byl ochoten s Hitlerem domluvit a vyhovovalo by mu, kdyby Hitler porazil Spojené království a získal suroviny i oblasti zemědělské produkce na účet britského impéria. Hitler chtěl Spojené království porazit, ale spoléhal na velitele letectva Göringa, který měl jako vynikající stíhač z první světové války v německém letectvu velkou autoritu. Všechny chyby Britů ve vynucování versailleské smlouvy, v toleranci Hitlerova vyzbrojování jsme již zmínili. Jednu věc provedli Britové dobře. Vybudovali systém obrany vzdušného prostoru. Nešlo jen o radary, ale hlavně o systém komunikace, který umožňoval účinnou obranu. Hitler nechtěl riskovat. Dobře věděl, že Britové sílu na bezprostřední invazi do Francie nemají, a rozhodl se rychle zaútočit na Sovětský svaz. Každý odvážný velitel podceňuje své nepřátele. Platilo to o Napoleonovi a také o Hitlerovi. Hitlera úspěch ve Francii překvapil. Francouzské a britské ozbrojené síly byly nejlepší v Evropě a Hitler tak snadný úspěch nečekal. Celá vojenská strategie Francie ale byla pochybná. Správná obranná strategie je založena na principu štítu

a meče. Francouzská Maginotova linie, soustava opevnění na německo-francouzské hranici, představovala štít, ale meč, to je plán protiútok, chyběl. Stejně jako Římskému impériu v 5. století, nebo Číně v období Čingischána. Výsledek byl předpověditelný.

Jinak tomu bylo se Sovětským svazem. I když ministr obrany maršál Tuchačevskij prohlašoval, že Rudá armáda rozdrtí nepřítel okamžitým protiútokem, strategie byla odlišná. Základem bylo oslabit nepřítel v průběhu útoku na vlastním území, vybudovat obrannou linii hluboko v týlu, narušovat zásobovací linie a po oslabení nepřítel přejít do protiútok. Pro tuto strategii mluví špatně vyzbrojené pohraniční jednotky a školení agentů organizátorů diverzních akcí proti zásobovacím trasám na vlastním území ještě před začátkem války. Takovou agentkou byla například Zoja Kosmoděmjanská, partyzánská a hrdinka protifašistického odboje, popravená německými fašisty. Někteří historici prohlašují, že Stalin nevěřil, že Hitler zahájí válku proti Sovětskému svazu, a po vpádu německých vojsk se stáhl na svou daču nedaleko Moskvy. Neodpovídá povaze krajně podezřívavého člověka, že by Hitlerovi důvěřoval, zvláště když rozvědka hlásila koncentraci vojsk na západní hranici Sovětského svazu. Stalinovo jednání lze vysvětlit tím, že čekal útok proti sobě od svých spolupracovníků spolených s Hitlerem a v duchu svého opatrného přístupu vyklidil pole. Když viděl, že puč proti němu neexistuje, ujal se velení.

Mnoho vojenských historiků vysvětluje pro Německo tragický průběh války Hitlerovou nevzdělaností ve vedení války. Podrobnější pohled však ukazuje, že Hitler se návrhy svých vojenských velitelů vždycky řídil. Invazi do Anglie chtěl provést po likvidaci britského letectva, kterou slibovalo velitelství Luftwaffe. Stejně odmítl ústup od Stalingradu, když velení letectva slíbilo pro německé Paulusovy jednotky letecký zásobovací most. Útok na Dunkerque zastavil, protože tanky byly bez munice a pohonných hmot, stejně jako ofenzivu před Moskvou v roce 1941. Na Sovětský svaz zaútočil Hitler proto, že ho německá špionáž informovala o nárůstu počtu vyrobených tanků, a akci spustil podle svého názoru v optimálním

termínu. Za to, že němečtí vojáci byli v ruské zimě nedostatečně oblečení, nemohl Hitler, ale vedení armády.

Stalin na otázku, jak jako vojenský stratég hodnotí Hitlerovy chyby, odpovídá tak, že Hitler měl ihned po porážce Francie zaútočit na Anglii invazí. Podle mého názoru by bez ovládnutí vzdušného prostoru invaze skončila pro Německo katastrofou. Po porážce Francie postupoval Hitler podle klasické vojenské strategie, v bezodkladném pokračování v útočné válce. Na začátku útoku na Británii byla snaha rozdrtit britské vzdušné síly a ovládnout vzdušný prostor. Podle mého názoru bylo Hitlerovou chybou, že dále postupoval jako voják a ne jako politik. Pokud by nezačal bombardovat anglická města, ale shazoval na ně letáky s vyličením hrůz, které britské nálety způsobují ženám a dětem v německých městech, a proklamoval, že tak jak shazuje letáky, může shazovat pumy, ale nechce vést válku proti civilnímu obyvatelstvu, bylo by pro Churchilla obtížné před britským veřejným míněním v náletech pokračovat. To by Hitlerovi umožnilo nasadit všechny letecké síly proti Sovětskému svazu a zvrátit mírnou sovětskou leteckou převahu. Je obtížné spekulovat, jak by se válka vyvinula v tomto případě. Podstatné je, že to byly plány vojenských německých velitelů, které selhaly. Göringova Luftwaffe neporazila britské královské letecké síly a nedokázala zajistit leteckou převahu v Sovětském svazu. Dönitzovy ponorky nedokázaly zastavit zásobování britských ostrovů přes Atlantik. Tanková armáda Německa prohrála se sovětskými tanky u Prochorovky blízko Kursku. Atlantický val neochránil okupovanou Francii před anglo-americkou invazí. Tanková protiofenziva selhala v roce 1944 v Ardenách. Hitler, stejně jako Napoleon, spolu se svými generály přecenil své síly a prohrál. Myslím, že úlohu zde hrálo Hitlerovo přesvědčení o méněcennosti slovanských národů. To ho vedlo k podcenění Sovětského svazu, který nesl většinu tíže války a který také způsobil německé armádě velkou většinu ztrát.

Japonsko počítalo s vítězstvím Německa. Pokud by Sovětský svaz kapituloval, předpokládalo, že nakonec USA a Spojené

království uzavřou s Německem mír, který zabezpečí Japonsku územní zisk včetně nevyčerpatelné surovinové základny.

Pokusil jsem se ukázat, jak největší tragédie 20. století, obě světové války, rozpoutal chybný odhad, že pro ekonomický rozvoj je třeba vojensky zajistit surovinovou základnu. Skutečnost byla taková, že jak Spolková republika Německo, tak Japonsko po druhé světové válce prožily bez vlastní surovinové základny ohromný ekonomický rozvoj. Základem ekonomického rozvoje je kvalitní vzdělaná pracovní síla a vědecko-technický rozvoj. Státy, které vlastní suroviny, nemají jinou možnost, než je prodávat, i když krátkodobě mohou surovinového monopolu využít jako politického nátlakového prostředku.

Ještě další poučení plyne z boje diktatur za druhé světové války. Pokud je diktatura pod vnějším zřetelným vojenským tlakem, podmínka deklarovat úspěch není podmínkou udržení diktatury. V prvních dvou letech války proti Sovětskému svazu mohl úspěchy deklarovat pouze Hitler. Občané Sovětského svazu, i ti velmi kritičtí vůči Stalinovi, kteří jen ze strachu nevyjadřovali svoji kritiku, se stali loajální. Omezení svobody a nutnost nedílné velitelské pravomoci respektovaly demokracie v antickém Řecku i římská republika. Totéž vidíme na druhé straně v dalších letech druhé světové války. Pokusy provádět politiku s odstraněním Hitlera vznikly v úzké skupině vojenských velitelů a nenalezly žádnou odezvu u širokých mas německého obyvatelstva.

Poznatky z války diktatur rozvineme v další kapitole, kde se fungováním diktatur a jejich pády budu podrobně zabývat.

6 Fyziologie diktatury

Popis stavby organismu se v biologii označuje termínem anatomie. Anatomie diktatury nám umožní popsat strukturu orgánů, které diktaturu udržují. Funkcí organismu v biologii se zabývá fyziologie. V čínštině je fyziologie zapisována dvěma znaky. První z nich je znak pro logiku, druhý pro život. Fyziologie v biologii je synonymem pro logiku života. Vypůjčil jsem si tento název pro popis logiky fungování diktatury.

Na začátku vyvrátím několik mýtů.

Někteří lidé zdůrazňují, že diktatura je spojena s vražděním a mučením a že základem diktatury je vláda brutálního teroru. Mnozí hledají základ diktatury v osobnosti diktátora a v jeho zvrhlé touze po vraždění.

Ve skutečnosti souvisí vraždění v diktaturách hlavně s načasováním. Leninova snaha zorganizovat Čeku a likvidovat potenciální nepřátele, byla vedena snahou vyhnout se zaváhání a časové prodlevě s ním spojené, což by mohlo revolucionářům v Rusku přinést osud jejich předchůdců, pařížských komunardů postřílených na hřbitově Père Lachaise. Hitler své odpůrce internuje v koncentračních táborech s cílem propustit je po vítězné válce. Každý diktátor musí postupovat tvrdě. Nutí je k tomu nejbližší spolupracovníci, z nichž mnozí mají ambice zaujmout jeho místo. Nemůže si dovolit, aby byl označen za slabého nebo nerozhodného. Pak by ho spolupracovníci zbavili nejvyššího vedení. To neznamená, že osobnost diktátora nemá žádnou úlohu. Stalinova opatrnost způsobila mnohem větší vraždění ve vlastních řadách než u Hitlera. Zabíjení nepřátel považuje dvacáté století a bohužel i dvacáté první století za společenskou normu platnou pro demokracii i diktatury. Vypalování vesnic a vraždění indiánských žen a dětí patří k dějinám demokratických Spojených států, vraždění žen a dětí v Africe a Asii patří k dějinám demokratické Francie a demokratického Spojeného království. I když nejsou letecké útoky v Iráku a Afghánistánu cíleně zaměřeny

na ženy a děti, jsou nařizovány tehdy, když by jejich absence ohrozila životy vlastních vojáků i úspěch vlastní vojenské operace.

V diktaturách vidíme, že vraždění je charakteristické pro jejich začátek, kdy diktatura upevňuje svou moc. Příkladem je Frankova diktatura ve Španělsku stejně jako Pinochetova diktatura v Chile a na druhé straně diktatury v komunistických státech Evropy a Asie, stejně jako na Castrově Kubě. Statistika provedených poprav to jasně dokládá. Ve skutečnosti je přáním každého diktátora vládnout bez násilí za masivní podpory všeho lidu země, který ho bude ctít a oslavovat. K násilí ho nutí jen touha lidí po svobodě. Dále se v diktaturách setkáváme s vražděním a mučením zatčených osob. V období posilování moci to přispívá k šíření strachu, a tím ke stabilizaci diktátorského režimu. My se s tím však setkáváme i v dalším období, kdy je diktatura velmi silná. Souvisí to s jednou ze čtyř podmínek existence diktatury, s odměňováním věrných. V každém systému, v diktaturách i v demokraciích, mají lidé se sadistickými sklony tendenci vstupovat do bezpečnostního aparátu země. Proto se v obou systémech setkáváme s tímto fenoménem. V demokraciích, kde existuje kontrola vlády kritikou nezávislými sdělovacími prostředky, pak politik buď ze svého morálního přesvědčení, nebo z obavy o znovuzvolení sjedná nápravu. I v diktatuře jsou tyto jevy někdy vedoucímu představiteli nepříjemné, nepřeje si, aby se opakovaly. Vyšetřování za použití mučení ve vězeních, probíhalo v komunistickém Československu i v hitlerovském Německu, ale vždy bez potrestání násilných policistů. Vedení diktatury tak signalizovalo, že si tyto nezákonné jevy nepřeje, ale současně dalo jasně najevo, že násilní policisté jsou pro vedení důležitější než respektování zákonů, které dávaly vězňům omezená práva, například právo na slušné zacházení.

Dalším mýtem je názor, že lidé mohou diktaturu svrhnout, projeví-li odvalu. To je velmi nebezpečný názor, protože vytváří u mlčící většiny lidí, kteří diktaturu nepodporují, ale nebojují proti ní, pocit viny. Jinými slovy lze tento názor formulovat následovně: Každý národ má takovou vládu, jakou si zaslouží. Na druhé stra-

ně jsou lidé, kteří bojují proti diktatuře nenásilnými prostředky, v komunistických diktaturách označováni jako disidenti a mají velký význam pro pád diktatury. Jejich úloha při pádu diktatury ale není v burcování mlčící většiny. Svou aktivitou přispívají k vytváření pluralitních názorů ve vedoucí skupině, a tím k odstranění jedné ze čtyř podmínek fungování diktatury.

Ideologie je podmínkou číslo jedna. K vědeckému myšlení patří, že každý vědecký pracovník kriticky analyzuje argumenty, které podporují i vyvracejí jeho názor. Co platí ve vědě, neplatí v politice. V politice politik prohlašuje jen to, co podporuje jeho koncepci. Pokud zmíní názory, které jeho politické koncepci odporují, bagatelizuje je. Zdůrazňování opačných argumentů je úlohou opozice, pochopitelně pokud existuje. Je to obdobné jako v právnické praxi. Advokát zdůrazňuje jen to, co je prospěšné pro jeho klienta, na druhé straně žalobce, i když má být objektivní, v praxi zdůrazňuje fakta, která mluví v neprospěch obžalovaného.

Na počátku každé významné společenské změny je násilné převzetí moci. Revoluce nás provázejí celými dějinami. Příčinou revoluce je nespokojenost určitých vrstev společnosti s jejich situací. Velmi často je to ekonomická situace, velmi často nedostatek pocitu svobody, například náboženské. Lidé, kteří mají politický talent, to znamená, že cítí, že mohou řídit stát podle svých názorů lépe než současná vládnoucí elita, se postaví do čela revoluce. Revoluce v Británii, Francii a Severní Americe byly způsobeny rozporem mezi významným ekonomickým postavením určitých vrstev obyvatelstva a jejich omezenou politickou mocí. „Žádné zdanění bez podílu na moci“ (No taxation without representation) je heslo, které tuto ideologii vyjadřuje. Výsledkem těchto revolucí (i když ve Francii po řadě převratů) byla demokracie. Bylo tomu tak proto, že všechny tyto revoluce proběhly v zemích se snesitelnou ekonomickou situací širokých vrstev, které respektovaly pravidlo těchto demokratických revolucí, a to nedotknutelnost soukromého vlastnictví. Volené vlády spravovaly stát a většina občanů v periodicky opakovaných volbách potvrdzuje nebo vyměňuje vládní představitele.

Revoluce, která vyústí v diktaturu, má obvykle jednu ze dvou příčin, které se ve většině případů kombinují. První je stav ohrožení vnějším nepřítelem. Ve stavu ohrožení válkou dávají lidé přednost diktatuře, protože jednotné řízení obrany je akceptováno jako nevyhnutelné. Druhou příčinou je pocit ekonomické nespravedlnosti širokých vrstev. Ideologie je proto založena na dvou tezí: boji proti vnějšmu nepříteli a boji za ekonomickou spravedlnost. Tato hesla jsou pochopitelně modifikována. Antikomunistické diktatury zdůrazňují ohrožení společnosti chaosem, který je cílem komunistů, a obranou soukromého vlastnictví a náboženských hodnot. Nemajetní lidé v řadě zemí jsou religiózně orientovaní, a tak diktaturu v úsilí o potlačování ateistických komunistů podporují. Majetní podporují diktaturu ze strachu o konfiskaci majetku komunisty i ze strachu ze zhoršení ekonomického postavení za socialistů. Mají strach, že tyto dvě skupiny, socialisté a komunisté, mají v zemi většinu a svobodné volby by je přivedly k moci. Španělsko mezi první a druhou světovou válkou je příkladem.

Základním heslem komunistických diktatur je heslo o pokračujícím třídním boji: Svět je rozdělen na dva tábory, tábor imperialismu, který nás chce zničit válkou, a tábor socialismu, který si přeje mír a sociální spravedlnost. Boj mezi těmito tábory lze vést jen za cenu omezení osobních svobod a potlačení alternativních názorů na organizaci vlastní společnosti.

Mnohé diktatury nejsou silné ekonomicky a obava ze svržení je velká. Proto komunistické diktatury hledaly podporu v Sovětském svazu a antikomunistické diktatury v USA. To se projevilo druhým heslem diktatur. Antikomunistické diktatury zdůrazňují přátelství s USA a komunistické se Sovětským svazem.

Ideologie umožňuje logickou odpověď na všechny otázky, pokud akceptujeme základní tezi boje. Každé zpochybňování kroků vedoucí skupiny je vykládáno jako zrada tohoto boje. Kdo kritizuje nesvobodu v antikomunistických diktaturách, pomáhá komunistům, v komunistických diktaturách je na straně imperialistů, kteří je chtějí zničit pro své zisky.

Druhá podmínka, deklarace úspěchu, úzce souvisí s ideologií. Politický způsob formulace prohlášení umožňuje, že není důležité zdůrazňovat neúspěchy, pouze úspěchy. Děje se to i v demokraciích, ale zde je opozice, která na druhé straně zdůrazňuje neúspěchy. Po ruské komunistické revoluci byla elektrifikace nesporně úspěchem. Hlad byl vysvětlován nepřátelskou činností kulaků. Po druhé světové válce byly vyzdvihovány úspěchy v dobývání kosmu, životní úroveň v SSSR byla prohlášena za dobrou a stále rostoucí. Životní úroveň na Západě byla líčena jako vynikající u bohatých lidí a katastrofální u většiny obyvatelstva. Obchody jsou plné zboží, ale lidé nemají peníze, aby si je koupili, říkali komunisté.

Na druhé straně jsou lidé ochotni akceptovat ideologické argumenty, pokud jsou neúspěchy objektivně výsledkem působení nepřítelů. Tak široké vrstvy v Německu akceptovaly Hitlera až do konce války a za druhé světové války široké vrstvy v Sovětském svazu akceptovaly Stalina.

Nejdůležitější podmínkou fungování diktatury je odměnění jejích stoupců. Tento problém u antikomunistických diktatur není tak výrazný. Většinou vznikly na podkladě vojenského puče a důstojníci armády jsou prioritně odměňováni ve všech zemích. To platí i o příslušnících policie. Majetní občané podporují antikomunistickou diktaturu ze strachu z komunistů, tedy z obavy o své majetky a postavení. Antikomunismus je také sblížuje s USA, čímž si získávají podporu nejsilnější demokratické země.

To je současně nejslabší článek komunistických diktatur. Této podmínce je obětován ekonomický rozvoj. Neschopní stoupců dostávají vedoucí pozice v hospodářství a pouze jejich loajalita vůči diktatuře, ne jejich pracovní úspěch, rozhoduje o jejich pozici. V demokraciích jsou státní podniky méně efektivní než soukromé proto, že vedoucí manažeri musí dbát nejen na ryze ekonomické zájmy podniku, ale také na politické zájmy, například zaměstnanost nebo odměny pro stoupence vládnoucí strany a nejlépe i opozice, aby pozice zůstaly stabilní i při změně vlády. To má pochopitelně vliv na pracovní morálku a iniciativu pracujících. Na druhé straně vede

ekonomická soutěž se soukromými objekty k racionalizaci podniku, i když nikdy na takové úrovni jako v podniku soukromém. Žádné podněty k racionalizaci ve státních podnicích komunistických států neexistovaly a ekonomické výsledky byly katastrofální. Tak komunismus obětoval ekonomiku diktatuře s negativními důsledky pro existenci samotných diktatur.

Poslední podmínka potlačení existence pluralitních názorů ve skupině vedené diktaturou je každému diktátorovi jasná, a přitom je ve většině případů právě její neprosazení příčinou konce diktatury. Výjimkou jsou ty diktatury, které prohrály válku, například Hitlerova. Diktátoři si neuvědomují nebezpečí pro existenci diktatury, ale nebezpečí zbavení moci vlastní osoby. Proto potlačují jiné názory ve vlastní skupině po celý život. Vidíme to u Hitlera (boj proti SA), Stalina (boj proti vnitřnímu nepříteli) a ve všech čistkách probíhající ve všech diktaturách v rámci vládnoucí politické strany nebo v rámci represivního aparátu. Ty diktatury, které spoléhaly na pomoc Sovětského svazu a oslabily své úsilí v boji s příslušníky vlastní skupiny, kteří zastávali jiný názor, skončily svou existenci současně s pádem Sovětského svazu. Protože nerespektování této poslední podmínky pro existenci diktatury stojí za pádem většiny diktatur, všimneme si tohoto jevu podrobněji.

Na začátku ozbrojeného boje v revoluci strach stmeluje proti sobě bojující skupiny. Komunisté mají strach, že dopadnou v případě porážky jako komunardi po porážce Pařížské komuny, konzervativci jako oběti jakobínského teroru po Velké francouzské revoluci. Homogenní vládnoucí skupina se začne diferencovat po vítězství diktatury. V Rusku názory některých vedoucích představitelů bolševické strany vedou ke změně Leninova postoje a začíná období NEP (Nové ekonomické politiky), ale odpůrci NEP ve straně nejsou perzekvováni. To vede ke Stalinovu obratu spojenému s krvavými čistkami. V Itálii a Německu krátce po vítězství diktatury začíná válka, která vedoucí skupinu stmeluje. Válečné porážky vedou k odstranění Mussoliniho v Itálii v průběhu druhé světové války, ale ne k odstranění Hitlera v Německu. Hitler předtím krvavě potlačil SA,

ale hlavně společný podíl na válečných zločinech a zločinech proti židům a strach z odplaty ze strany spojenců vedl k pevnému stmele- ní nacistických špiček. Snad tu sehrála roli i jistá důvěra v zázračné zbraně, které by mohly zvrátit průběh války. Tonoucí se stébla chy- tá, říká přísloví. Hlavní úlohu tu měl postoj spojenců. Byli ochotni jednat s Mussoliniho bývalými spolupracovníky a navrhli jim kom- promis. To neudělali v případě nacistické strany v Německu.

Pokud se diktátor rozhodně vypořádá se zastánci jiných názorů ve vlastní skupině, pak je jeho postavení neotřesitelné. Pokud ze- mře, vznikne vakuum a je přirozené, že někdo musí nastoupit na jeho místo a boj o nástupnictví je pochopitelně bojem myšlenek o důvěru většiny v mocenskou skupinu vedení diktatury. Tak skonči- la diktatura ve Španělsku a Portugalsku a v poněkud modifikované podobě i diktatura v Jugoslávii a v Sovětském svazu.

Pluralita názorů ve vedoucí skupině krátce po vítězství diktatu- ry vzniká jako pravidlo ve všech diktaturách. Vedoucí skupina jsou lidé s politickým talentem, ale nejsou to sadističtí zločinci. Cílem každého diktátora je vládnout s důvěrou všeho lidu v jeho geniální schopnosti bez použití násilí. K násilí sahá diktátor 1. z obavy o po- rážku diktatury a 2. ze strachu, že bude připraven o moc členy své vládnoucí skupiny. Rudý teror po revoluci v Rusku a vraždění stou- penců bělogvardějců je příkladem prvního důvodu, Stalinovy čistky v bolševické straně jsou příkladem druhého důvodu. Je zákonité, že v každé vládnoucí skupině po stabilizaci vítězství probíhá soupeření o vedení. Každý člověk s talentem pro politiku ví, že chce-li v tom- to soupeření uspět, musí většinu ostatních členů vedoucí skupiny přesvědčit, že bude lepší než současný diktátor. Jinými slovy, musí začít jeho kritikou.

Bolševická revoluce v Rusku měla ideologii světové revoluce. Leninova koncepce vycházela z Marxovy poučky, že revoluci v jed- né zemi nelze vyhrát. Marx vycházel ze zkušeností Velké francouz- ské revoluce, kdy se proti Francii spojily mocnosti celé Evropy, a tím ji vojensky porazily. Lenin proto považoval revoluci v Rusku za začátek a podle hesla „Kola revoluce se nesmí zastavit“ plánoval

další postup. Stalin tento přístup modifikuje tezí, že revoluce v jedné velké mocné zemi, jakou je Sovětský svaz, je neporazitelná, ale revoluce v jiných zemích plánuje dále. Nejvyšším štáblem je Kominternu pod vedením bolševiků Sovětského svazu, všem ostatním revolučním komunistickým stranám poskytuje Moskva materiální a vojenskou pomoc. Po vítězství revoluce v jiných zemích vzniká alternativní názor, že není potřeba poslouchat Sovětský svaz. První s ním vystoupil J. B. Tito v Jugoslávii a uspěl. Jugoslávští komunističtí partyzáni získali moc v Jugoslávii bez pomoci Sovětského svazu a Tito přestal autoritu Stalina uznávat. Stalin zaútočil mediálně, ale nikoliv vojensky. Nelze říci, zda byla důležitější tato zkušenost nebo v Sovětském svazu vyzkoušený model čistek spojených s popravami, který v padesátých letech probíhal pod Stalinovým vedením ve všech komunistických stranách. Po Stalinově smrti se ihned objevují alternativní názory druhého typu. Diktátorům je vytýkána ztráta důvěry obyvatelstva. Kritikové přesvědčují, že svým inteligentním přístupem mohou získat důvěru obyvatel. Diktátorům je vytýkána zbytečná krutost, která ve ztrátě důvěry dominuje. V roce 1956 tak vedoucí úlohu Sovětského svazu současně s násilným postupem represivních složek komunistické strany, to je maďarské státní policie, odmítá většina vedení maďarské komunistické strany a I. Nagy, představitel těchto názorů, přebírá v Maďarsku moc. Sovětský svaz potlačuje maďarskou revoluci, kterou označí za kontrarevoluci, a I. Nagy končí na popravišti. Brzy nato dochází k proklamaci alternativních názorů v Sovětském svazu. N. Chruščov zastavuje čistky v sovětské komunistické straně a nastoluje jistou formu právního státu v rámci komunistické diktatury. Vedoucí skupinu diktatury však svou činností nepřesvědčuje. Pro své soudruhy je málo čitelný. Všichni pamatují ještě Stalina, který byl absolutně srozumitelný. Alternativní názory nepřipouštěl, loajalitu odměňoval. U Chruščova mají obavy, zda má situaci pod kontrolou a zda je, své spolupracovníky, nestrhne do propasti neúspěchu a ztráty postavení. Skupina vybírá L. I. Brežněva. Ten limituje krutost, popravu z politických důvodů v Sovětském svazu končí, ale posiluje

důslednost. Loajalita každého občana je zkoumána a pouze takto prověření dostávají vedoucí postavení. Alternativní názory vedoucí skupiny jsou potlačeny.

Vznik alternativních názorů můžeme sledovat ve vývoji Komunistické strany Československa. Po roce 1948 dochází v rámci vlády teroru k popravám, i když z politických důvodů limitovaných na asi 200 popravených. Krátce nato dochází pod vedením Sovětského svazu k čistce ve vedení Komunistické strany Československa, také spojené s popravami vedoucích komunistických funkcionářů. Stalínem vybraný vedoucí Komunistické strany Československa K. Gottwald nese největší zodpovědnost. Jeho loajalita vůči Stalinovi je určena jeho závazkem. Stalin ho jako nevzdělaného bez širší podpory československých komunistů vybral do čela a Gottwald nechtěl Stalina zklamat. Umírá krátce po Stalinově smrti a nový prezident A. Zápotocký, spisovatel z rodiny starých sociálních demokratů, ihned oslabuje teror. Političtí vězni jsou propouštěni na amnestii, popravy jsou zastaveny. Po jeho smrti dosazuje Sovětský svaz A. Novotného, nevzdělaného, ale obratného v kádrové politice. Přesto se krátce nato, v polovině šedesátých let, objevují alternativní názory. Je potřeba umožnit politickou diskusi, vybírat ze členů komunistické strany ne ty loajální, ale ty nejschopnější. V roce 1968 se objevuje heslo „Socialismus s lidskou tvář“ a vedoucím představitelem je vedoucí skupinou vybrán A. Dubček. Sovětský svaz alternativní názory ve vedení Československé komunistické strany netoleruje, žádá obnovení represe proti hlasatelům alternativních názorů a intervenuje vojensky. Stejně jako v Maďarsku Sovětským svazem dosazený J. Kádár, v Československu dosazený G. Husák provádí politiku mírné represe. Vzniká právní autoritativní stát se zákony zakazujícími šíření alternativních názorů. To neutralizuje nespokojenost obyvatelstva, ale největší slabina diktatury zůstává. Je potřeba odměnit věrné. Ti získávají vedoucí dobře placené pozice v průmyslu, ve výzkumných ústavech, na vysokých školách, v kulturních institucích bez ohledu na schopnosti, bez ohledu na výkon, pouze jako odměnu za loajalitu. Všeobecně jsou státní podniky

méně efektivní než soukromé, protože kromě výroby a poskytování služeb musí také brát v úvahu zaměstnanost, povinnost zaměstnat pracující s politickou protekcí, kteří na základě toho vykazují nižší výkon a kazí morálku ostatních. V demokratické společnosti jsou ale pod kritikou médií, která na výkon státních podniků působí stimulačně. To nebylo ani v Husákově Československu, ani v Kádárově Maďarsku. Ekonomické důsledky byly katastrofální. Zatímco po druhé světové válce byl český průmysl ve velmi dobrém stavu a znamenal ekonomické posílení Sovětského svazu, v osmdesátých letech 20. století zaostával za západní Evropou tak, že si Rusové uvědomovali, že za svou kvalitní ropu a zemní plyn dostávají z Československa, Polska, Maďarska, Bulharska a Rumunska výrobky podřadné kvality. Tato skutečnost přispěla k rozpadu Sovětského bloku právě tak, jak přispěla k rozpadu koloniálního impéria Británie a Francie skutečnost, že ovládat politicky kolonie je pro ně ekonomicky nevýhodné. Koncem osmdesátých let již takřka nebylo vedoucího komunistického pracovníka, který by v soukromí považoval komunistickou diktaturu za dobrou věc. Jedině poukaz na nereálnost jiné alternativy, s poukazem na zákonitou vojenskou intervenci Sovětského svazu se všemi negativními konsekvencemi, byl důvodem pro pokračování v dosavadní politice. Argument, že spolupráce se Sovětským svazem nás chrání před německými revanšisty, kteří si přejí revidovat výsledky druhé světové války, byl komunistickou propagandou mediálně šířen, ale nikdo mu nevěřil. V komunistických zemích diktaturu udržoval strach ze sovětské intervence a ten také potlačoval alternativní názory.

7 Diktatura proti demokracii. SSSR proti USA

Politiku druhé poloviny 20. století charakterizuje studená válka a války v zastoupení mezi USA a SSSR. V historii proti sobě nestály nikdy mocnější velmoci. Pokusme se o analýzu jejich vzájemného vztahu od počátku ke konečnému vítězství demokracie. Americká ústava z roku 1787 je základním právním dokumentem první moderní demokracie na světě. Předtím můžeme mluvit o demokracii ve Velké Británii, kde je svoboda podnikání, pohybu i projevu spojena s participací na řízení státu, ale již sama existence dvou sněmoven, z nichž pouze jedna je volena, demonstruje, že zde demokracie nebyla úplná.

Americká demokracie je postavena na rovnosti lidí a respektu k vlastnictví. Všichni kolonisté přišli do Severní Ameriky chudí a vlastnictví získali svou prací nebo dědictvím od těch, kteří je získali svou prací. V Americe tedy nebylo vlastnictví, které by někdo považoval za neprávem získané. Každý občan podle Kantova kategorického imperativu (chovej se k druhým jako k sobě) stav respektoval. Američan se nesetkal s vlastnictvím, o kterém by se domníval, že je spravedlivé jej odejmout, protože jej vlastník užívá neprávem. Myšlenka socialistů o nespravedlivém rozdělení vlastnictví proto v Americe nikdy nezískala masovou podporu. To se samozřejmě netýkalo černých otroků a později svobodných Američanů afrického původu, ale ti tvořili v USA vždy menšinu. Kdyby chtěli Američané obchodovat, uzavírat smlouvy a jinak komunikovat jen s demokraciemi, byla tu jen Velká Británie, od které se osvobodili revolucí. Proto hned v začátku vyhlásili zásadu nevměšování se do záležitostí cizích zemí s jednou výjimkou, a to ochranou občanů Spojených států a jejich vlastnictví. Když krátce po vyhlášení Spojených států uvrhlo Alžírsko některé americké občany do otroctví, vláda USA vyslala na jejich osvobození dělové čluny a tuto politiku

prosazovala po dalších 200 let. Politika USA byla vždy naprosto čitelná. Každé podnikání dostalo zelenou, stát jen minimálně zasahoval a imigranti s nápady na podnikání byli vítáni. Zakladatelé USA také vsadili na vzdělání a podporovali vysoké školy tak, že nebylo jiného státu, kde by mělo vzdělání větší podporu. Pozitivní zpětná vazba, nasávání mozků do vysokých škol nebo soukromých podniků vedlo k růstu kvalifikace pracovní síly v USA, vysoce kvalifikovaní odborníci zakládali podniky vyžadující vysoce kvalifikovanou pracovní sílu, absolventi vysokých škol snadno získávali výborně placená zaměstnání a současně zbylo mnoho dobře placených míst pro inteligentní pracovitě imigranty. Na území USA neexistovaly překážky pro rozvoj, bylo dost půdy, ale málo lidí, kteří by ji obdělávali, dost nerostného bohatství a málo lidí, kteří by je těžili. Nedostatek pracovních sil zvedal platy, a příliv schopných lidí z Evropy proto neustával. Nikde na světě nebylo na cestě „nápad (podnikatelský záměr) – výroba – prodej – zisk“ tak málo překážek jako v USA. Spojené státy se staly ekonomicky nejrozvinutější zemí světa. Zatímco ostatní velmoci dávaly přednost zabírání kolonií, USA preferovaly svobodný obchod. Vítězství kolonií chtivého Německa v první světové válce by ohrozilo obchod USA se Spojeným královstvím a Francií, na kterém byla prosperita USA v té době závislá. Proto se angažovaly vojensky na straně západních spojenců. Konfiskace nevelkého majetku nemnohých Američanů v Rusku po bolševické revoluci vedla k vojenské intervenci, kterou USA rychle ukončují, protože nemá naději na úspěch. Co zůstává, je odpor Američanů proti komunistickým diktaturám. Již předtím Američané většinou deklarovali svůj odpor proti socialistickým myšlenkám o nutnosti přerozdělení vlastnictví. Americká demokracie souhlasí se sdružováním dělníků do odborových organizací, které budou kolektivně vyjednávat mzdy a v případě nedohody povedou ke stávkám, ale odmítá jakýkoliv zásah do vlastnických práv. Tento postoj charakterizuje americkou politiku po celé trvání USA a já se pokusím ukázat, jak vedl k některým politickým neúspěchům s destabilizací na celém světě.

Leninova revoluce proklamací světové revoluce ohrožovala platné politické pořádky na celém světě. Vedení sovětských bolševiků organizovalo komunistické strany na celém světě s cílem revoluční konfiskace vlastnictví a zřízení komunistických diktatur, které bude bolševické Rusko zajišťovat vojensky. To USA správně chápalo jako nebezpečí pro vlastní demokracii a od začátku se stavělo proti tomu. Dlužno dodat, že USA byly relativně málo ohroženy, protože komunistické myšlenky o nespravedlivém rozdělení vlastnictví v zemi zde nedopadaly na úrodnou půdu. Bylo to proto, že schopní lidé, kteří pro nedostatek peněz nezískali vzdělání, měli v rozvíjejících se podnicích mnoho možností dostat se i bez vzdělání na vedoucí špičkově placená místa a i nevzdělaní lidé byli za svou práci placeni tak, že mohli vést svobodný život. To je, měli dost peněz na stravu, oblečení, zábavu i dům, zařízení a zahradu. Bezprostředně po první světové válce bylo komunistickou revolucí ohroženo Německo, ale Hitler za podpory kapitálu odebral komunistům hodně příznivců. Zdálo se, že Lenin v období NEP s mezinárodní aktivitou výrazně polevil a Stalin s tezí o stabilitě socialismu v jedné mocné zemi dále snížil nebezpečí pro jiné země. Také v USA v době hospodářské krize konce dvacátých a počátku třicátých let měli jiné starosti. Zdálo se, že americký sen o prosperitě pro všechny skončil a prezident Roosevelt se svou politikou Nového údělu musel vyvinout obrovské úsilí pro záchranu ekonomiky, a tím i demokracie ve své vlastní zemi.

Největším nebezpečím byly Hitlerovy plány na světovládu. Bylo jasné, že pokud Hitler porazí Sovětský svaz, Anglie osamocená nevydrží a Spojené státy se spojenému útoku Japonců a Němců nedokáží ubránit. Strategie spojenectví se Stalinem a prioritní spojenectví se Spojeným královstvím byly pro USA jedinou možnou politikou. Krátce po druhé světové válce Spojené státy postupovaly správně. Marshallův plán, to je americká pomoc Evropě, pozvedl ekonomiku západní Evropy, čímž posílil demokracii v těchto zemích. Konzervativci zde začali spolupráci s demokraticky uvažujícími socialisty a jako kompromisní řešení viděli i jistou for-

mu centrálního plánování a znárodnění významných podniků. Bezplatné školství a zdravotnictví spolu se všeobecným sociálním zabezpečením neviděli Američané příliš příznivě, ale jako překážka převzetí moci komunisty byly odsouhlaseny. Zabránit Sovětskému svazu ve vojenské intervenci na celém světě bylo dalším správným krokem zahraniční politiky USA. V detailu však Američané chybovali. Základní chybou, jak si ukážeme, bylo jejich strnulé ulpívání na nedotknutelnosti soukromého vlastnictví.

Sovětský svaz vyšel z druhé světové války jako vítěz. Vedení SSSR to však považovalo za vítězství bolševické revoluce. Ve všech zemích, které Rudá armáda obsadila a některé, jako Československo a Polsko i osvobodila od fašistické nadvlády, zavedl Sovětský svaz komunistickou diktaturu. O tomto kroku informoval Stalin Churchilla již předtím. V ostatních zemích (jako v Řecku) neintervenoval. Problém byl s východní částí Německa. Souhlas spojenců s vytvořením Sovětské okupační zóny byl samozřejmě i souhlasem se vznikem komunistické diktatury. Byl tu problém Berlína. SSSR hrál vabank a uzavřel zásobovací cesty. Správně tušil, že USA, Spojené království a Francie proto do války proti jaderné mocnosti, kterou SSSR již byl, nepůjdou. Očekával, že odsunou své věrné a nechají Berlín napospas komunistům. Letecký most zásobující Západní Berlín vším potřebným měl však obrovský psychologický dopad. Obyvatelé Západního Berlína viděli, že nejsou opuštěni. S rezignovanými Západoberlíňany sovětský plán počítal. Když tento prvek nevyšel, Sovětský svaz zásobovací cesty uvolnil a restauroval tak situaci, která byla před začátkem krize. SSSR tím odhalil svou taktiku. Leninova kola revoluce se nezastaví, ale tu a tam o kousek popojedou. Pokud se zdaří, tak tam zůstanou, pokud se nezdaří, vrátí se zpět. Tento postup měl pro komunistické diktatury zvláštní význam. Jak jsem zmínil, podmínkou diktatury je potlačení alternativních názorů. To je zcela ospravedlnitelné v boji, kde musí platit nedílná velitelská pravomoc. Tu zdůvodňovala tato taktika. Dějiny druhé poloviny 20. století jsou dějinami po sobě následujících krizí. Imperialisté nás ohrožují v Berlíně, imperialisté nás ohrožují

v Koreji, imperialisté nás ohrožují na Kubě, imperialisté nás ohrožují ve Vietnamu. Jakýkoliv alternativní názor lze posuzovat jako pomoc nepřátelům. Berlínskou krizi USA zvládly. Přišla korejská krize.

Z geografického hlediska je Jižní Korea špatně hájitelná. Vládla tu pravicová, mírně zkorumpovaná diktatura bez podpory obyvatelstva. Vojensky komunistická Severní Korea jasně dominovala. Mao Ce-tung tlačil na útok. Jeho ambicí bylo stát se hegemonem revoluce v Asii, a SSSR se musel rozhodnout. Severokorejští komunisté dostali od SSSR povolení k útoku a materiální a ideovou pomoc. Čínská lidová armáda byla v rezervě. Válka skončila 4 miliony obětí za tři roky, aby se na dosavadním stavu nic nezměnilo.

Tím končí americké úspěchy. Pak následovaly pouze americké neúspěchy až do doby, kdy se rozpadl Sovětský svaz. Žádný z nich nebyl fatální, země takové ekonomické a vojenské síly jako Spojené státy ani nemohou udělat chybu, která by je ohrozila. Předtím, než si všimneme Kuby, jež je příkladem neúspěchu amerického politického myšlení, budeme se zabývat postojem Američanů k diktaturám obecně. Občané USA nikdy nežili v diktatuře. Pro ně je diktatura něco hrozného, neboť odstraňuje to, čeho si každý člověk nejvíce cení, svobodu. Ti, kteří prožili část života v diktatuře, vědí, že ne pro každého znamená diktatura ztrátu svobody. Budu konkrétní a začnu dobou před nástupem Hitlerovy diktatury. Absolvent vysoké školy bez práce a dělník, který se strachoval, že o práci přijde, neměli v demokratickém Německu dvacátých let pocít svobody. Mohli sice volit, ale to za nejdůležitější vymoženost demokracie považuje v demokracii málokdo. Obvykle se 30 % a někdy i více občanů voleb nezúčastní a studiem volebních programů se zabývá jen menšina občanů. Podstatná je svoboda slova, ale tu mnozí vnímají jako hádky politiků bojujících ve volbách o pozice. Mnoho lidí má rádo svobodu cestování, svobodu ve výběru pěkného bydlení, svobodu oblékání, svobodu ve výběru jídla, svobodu zábavy, svobodu věnovat se svým koníčkům. Na to všechno jsou potřeba peníze, které určitá vrstva v demokratické společnosti nemá. Pokud dělník

v hitlerovském Německu dostal stabilní práci, jeho pocit svobody značně vzrostl. Protože dostal zaplaceno a tak mnohé z výše uvedených svobod získal, neměl důvodu bojovat za politickou svobodu a nesetkal se s represemi nacistické diktatury. V koncentračních táborech bylo až na pár komunistů a socialistů jen velmi málo německých dělníků. Ruský proletář měl zajištěnu základní stravu, strach, že přijde o práci neexistoval, zdravotní péči dostal zadarmo a jeho děti, pokud měly talent, mohly zadarmo studovat. Pokud studovat nechtěly, nebo talent neměly, byli z nich opět dělníci s platem jen o málo menším, než byly platy absolventů škol. Diktatura většinou zavede pořádek na ulicích měst, s čímž mají demokracie na celém světě problémy, a svoboda vycházet po setmění bezpečně na ulici také znamená pro jisté lidi přínos. Zním mnoho slušných lidí z Československa, kteří nikdy nikomu neublížili a mnohdy druhým pomohli, a přitom milovali Stalina jako osvoboditele Československa. Je těžké odhadnout, jak velký podíl obyvatel diktaturu podporuje. Mnozí nechápou mechanismy diktatury a domnívají se, že je potřeba odbourat represivní aparát a omezení svobody slova a cestování, a pak budou diktaturu podporovat. Nechápu, že represivní aparát a omezení svobody slova a cestování jsou pro udržení diktatury nezbytné.

Američané také nechápou stát, kde není respektováno vlastnictví. V mnoha zemích ale lidé považují rozdělení vlastnictví za nespravedlivé. Majetek se nesoustředil většinou v rukou jednotlivce pro jeho mimořádné výkony profesionálního sportovce, umělce nebo vynálezce, ale často v důsledku spekulace na hraně zákona nebo za hranou zákona, když nezákonnou činnost nelze dokázat. Po osvobození od Hitlerovy diktatury v okupovaných zemích, například v Československu, mnohé ženy ztratily své manžele, kteří zahynuli v boji za svobodu, a dostaly stejně jako jejich děti malé odškodné. Ti, kteří přímo nekolaborovali, ale využívali možnost v okupované zemi podnikat, měli po skončení války velké majetky. Není proto s podivem, že politické strany požadující znárodnění majetku

získaly ve svobodných volbách v Československu 1946 nadpoloviční většinu.

Američané se na základě svých životních zkušeností domnívají, že podpora revoluce vedoucí k diktatuře je iracionální, založená pouze na klamavé propagandě. Pokusil jsem se ukázat, že podpora revoluce má ne sice většinou většinovou, přesto však masivní podporu obyvatelstva.

Pro Američany je diktatura, která nerespektuje vlastnictví, mnohem hrůznější. Je pravda, že ve svobodném podnikání nepřítel diktatury může být svobodnější. Není platem závislý na vládnoucí moci, své děti může nechat studovat na soukromých školách, popřípadě je nechat pracovat v podniku, který zdědí nebo který patří jinému nepříteli diktatury. Protože taková diktatura nemůže používat jemnější formy nátlaku, jako menší plat, vyloučení dětí ze studia a z lépe placených zaměstnání, jako diktatura, která vlastnictví nerespektuje, je často nucena použít k potlačení odporu mnohem brutálnějších metod.

Tyto předsudky Američanů dominovaly v postoji vlády USA vůči Castrově Kubě. Fidel Castro se zpočátku nedeklaroval jako komunista. Pokud však nechtěl ztratit přízeň svých stoupenců, musel přistoupit k jisté formě přerozdělení majetku. Jednání USA mohla vést k tomu, že by Kuba zůstala autoritativním státem (což za Batis-ty také byla) s důrazem na boj s chudobou (který Batistu nezajímal), jenž by byl vůči USA víceméně neutrální, tak jako desítky zemí takzvaného třetího světa v Asii a v Africe. USA ale vehnala Kubu do spolupráce se Sovětským svazem s výrazným bezpečnostním rizikem pro svou zemi a pro celý demokratický svět.

Československé pražské jaro 1968 Američané nemohli ovlivnit. Alternativní názory v Komunistické straně Československa vedly pod heslem „Socialismus s lidskou tváří“ k politice právního státu, ke svobodě slova a uvolnění restrikce cestování do zahraničí. Sovětští komunisté takovou politiku netolerovali z obavy o svou vedoucí roli ve všech komunistických státech závislých na Sovětském svazu a spustili vojenskou intervenci. Pozdější rozhovory o této době pro

tisk některých amerických vedoucích představitelů ukázaly, že Američané politiku Sovětského svazu nepochopili, když se domnívali, že zažehnali nebezpečí použití sovětské armády k útoku na západní Evropu. Sovětský svaz, i když to bylo náplní vojenských cvičení sovětské armády, takovou politiku nikdy neměl, a to ani v době Stalinovy vlády. Jediný stát, který Sovětský svaz bezdůvodně napadl, bylo Finsko před druhou světovou válkou. Ve všech ostatních případech počítal s komunistickou stranou uvnitř země. Tak získal moc ve všech komunistických zemích na celém světě. Podle mých nepotvrzených informací měl pro západní Evropu SSSR připraven dvacetiletý plán, ve kterém počítal, že za tuto dobu bude celá Evropa komunistická. Sovětští komunisté předpokládali, že asi za deset let po druhé světové válce vypukne v celém kapitalistickém světě ekonomická krize, podobná té, která se objevila koncem dvacátých let po první světové válce. Ústav Akademie věd SSSR pro studium kapitalistických krizí měl dát vedoucím představitelům v předstihu relevantní informace. Ti počítali s tím, že v důsledku krize vzniknou v kapitalistických zemích západní Evropy volbami levicové vlády za účasti komunistů, kteří v nich získají moc, ale hlavně požádají SSSR o vojenskou pomoc. Na to byla sovětská tanková vojska připravována. Ke krizi nedošlo, a proto se plán nerealizoval. V roce 1968 došlo v některých západoevropských zemích ke studentským bouřím, ale na ekonomickou krizi nic neukazovalo. Intervence v západní Evropě proto nepřipadala v úvahu.

Chile je další americkou chybou z roku 1973. Socialista Salvador Allende se stal prezidentem na základě demokratických voleb. Přestože vládl v koalici s komunisty, zůstal demokratem. Aby zmírnil obrovské majetkové rozdíly, přistoupil ke znárodnění, a to USA nikdy netoleruje. Odmítl nabídku Sovětského svazu na vojenskou pomoc, svou politiku vystavil dalším volbám, ve kterých zvítězil, a Spojené státy podpořily nezákonný antidemokratický vojenský Pinochetův puč, který Allenda svrhl. I když se Američané pokoušeli vypadat neutrálně, nikdo jim v Latinské Americe nevěřil. Žádný jihoamerický prezident v budoucnosti, ať to bude venezuelský

Chávez nebo bolivijský Morales, USA věřit nebude. Krize důvěry USA v Jižní Americe je úplná a pro USA bude znamenat problém i do budoucna.

Angažování USA v jihovýchodní Asii bylo další americkou chybou. Američané se domnívali, že získají podporu všeho vietnamského obyvatelstva, ale opak byl pravdou. Komunisté dodali své partyzánské válce rasový podtext a mnohé přesvědčili, že Američané jsou bílí kolonizátoři, a pokud se jich zbaví, všem se bude dařit dobře. (Matematická chyba jako hybná síla dějin funguje i zde.) Materiální pomoc SSSR odpovídala strategii vietnamských komunistů. Každé vojenské vítězství Američanů bylo z celkové koncepce omylem, každá ztráta amerických životů byla zbytečná. Američtí vojenští velitelé ani vládní představitelé neměli představu o konci. Domnívali se, že vietnamští komunisté s bojem přestanou, ale pro ty každá ztráta znamenala podporu ze strany obyvatelstva. Správně předpokládali: Proč bychom měli přestat my, když jsme doma. Mnohem snadněji mohou přestat oni a vrátit se do USA. A to se nakonec stalo.

V Afghánistánu pomohli Američané svrhnout komunisty a porazit sovětskou intervenci pomocí svých raket země-vzduch, kterými afghánští bojovníci sestřelovali sovětské vrtulníky jako koroptve. Výsledkem bylo vybudování základen al-Káidy, ze kterých byl plánován největší útok na USA od japonského útoku na Pearl Harbor.

Zničení armády Saddáma Husajna v Iráku mělo racionální jádro. Jeho armáda ohrožovala Izrael a bylo tu nebezpečí, že USA budou nuceny pomáhat svému spojenci, když to bude pro USA a Izrael mnohem méně výhodné. Ani Irák, ani Afghánistán po vojenském vítězství není snadné vyřešit. Domnívám se, že je chybou, že USA nespolupracují s levicovými politickými silami. Ty po rozpadu komunistické diktatury v Sovětském svazu již nemohou být pátou kolonou, protože zde není mocnost, pro kterou by byly pátou kolonou. Ale mohou být protiváhou muslimských náboženských radikálů v přitažlivosti pro chudé lidi v zemích, kde střední třída prakticky neexistuje.

Takřka nikdo v USA ale nepochybuje, že to byla zásluha tvrdého postoje prezidenta Reagana a britské premiérky Thatcherové vůči Sovětskému svazu, která vedla k rozpadu komunistické diktatury v Sovětském svazu. Přitom je to základní omyl. Americký tlak typu protiraketových střel, hvězdných válek a jiných forem zbrojení byl směšný. Sovětský svaz sice nemohl USA napadnout, a nikdy to ani neměl v úmyslu, jinak ovšem postavení nukleárního patu od roku 1948 zůstávalo nezměněno. Tisíce nukleárních střel, které Sovětský svaz měl a Rusko dosud má, samozřejmě brání americkému útoku, i kdyby Ruská federace neměla ani jeden tank, ani jedno letadlo a ani jednu vojenskou loď. Komunismus se nerozpadl ani na Kubě, ani v Severní Koreji, a to jsou státy nepoměrně slabší, než byl Sovětský svaz. Ale na otázku, proč se rozpadl komunistický Sovětský svaz, je nutno odpovědět.

Teorie fungování diktatury nám dává jednoznačnou odpověď. V sovětské vedoucí skupině, jinými slovy, mezi komunistickými funkcionáři se objevily alternativní názory. Vedoucí ekonomičtí funkcionáři, komunisté ve vedení podniků, si přáli změnu systému. Získali významné postavení v sovětské společnosti a chtěli ho užívat. Diktatura, která je mohla kdykoliv poslat do vězení nebo popravit a přinejmenším odvolat z funkce, tomu bránila. Řídit státní podniky, jako manažeři v kapitalismu řídí soukromé firmy, bylo jejich cílem. K tomu vedla perestrojka a glasnosť a svého cíle dosáhli. Dnes je vidíme jako bohaté ruské vlastníky obrovských majetků na celém světě, jako důkaz, že svého cíle dosáhli.

Pokud se týká ruského impéria, to je všech komunistických satelitních států, je vysvětlení také snadné. Britové se zbavili svých kolonií hlavně proto, že jim přestaly přinášet užitek. Z ekonomického hlediska bylo pro Británii výhodnější obchodování. Sovětský svaz dodával do svých podřízených států kvalitní ropu a zemní plyn a dostával nekvalitní spotřební zboží, protože jiné neschopnými, ale poslušnými manažery organizovaný průmysl nedokázal vyrobit. Také prvním krokem Sovětského svazu ještě před rozpadem bylo přejít na obchodování s ropou a plynem za dolary. Vlastní rozpad

Sovětského svazu Ruské federaci příliš neuškodil. Všechny nástupnické státy SSSR, snad s výjimkou pobaltských republik masivně podporovaných Evropskou unií, mají větší ekonomické problémy než Ruská federace. Politici jednotlivých nástupnických států využili svého politického talentu a stali se nezávislími vládci, ale životní úrovni občanů těchto zemí to v žádném případě neprospělo.

Ještě dnes existují politici, kteří varují před možnou agresivitou Sovětského svazu. Ale právě tak jako se Británie nechystá okupovat Indii, Ruská federace se nepřipravuje na vpád do zemí bývalé východní Evropy, které vyklidila. Jeden ruský diplomat jednou prohlásil, že když se do konfliktu dostane velká země s malou, je malá země obvykle v nevýhodě. To určitě platí. Ruská federace bude své síly využívat. Její síla je v jejím nerostném bohatství. Země, které se budou vyjadřovat k ruské politice příliš kriticky, mohou očekávat, že s dodávkou plynu a nafty z Ruské federace budou mít potíže. Objeví se starosti, ale ty budou překonány, protože Rusové za svůj plyn chtějí peníze. Stejně jej budou prodávat za maximální možnou cenu jako každý jiný kapitalista.

Zdá se, že Američané nepochopili, že s Ruskou federací nevedou válku civilizací, ale že se s ní musí pokusit vycházet stejně jako s jinými demokratickými zeměmi. Ve válečné strategii platí, že musíme být útoční tehdy, když je nepřítel oslabený. Zdá se, že Ruská federace je slabá, a proto na jejích hranicích postavíme radary a řízené střely jako v Polsku a vyzbrojíme sousedy, kteří chtějí řešit pohraniční konflikt vojensky, jako Saakašviliho Gruzie. Tyto kroky samozřejmě nezapůsobí na zemi s tisíci střel s nukleárními hlavicemi, ale uvnitř Ruska podpoří názory těch politiků, kteří se chtějí zviditelnit svým ostrým postojem proti Americe a kroky, které jsem výše uvedl, jim budou sloužit jako argument.

Rozumnou politiku neprováděla Amerika ani na Balkáně. Rozpadu Jugoslávie nebylo možné zabránit. Nejvyspělejší část Slovinsko profitovalo ze své samostatnosti a napojení na Evropskou unii a Chorvatsko se svým krásným pobřežím může dobře žít z turistického ruchu. Nad stejnou cestou uvažuje malá Černá Hora.

Její krátké pobřeží snad její obyvatele uživí. Ostatním by pomohla spolupráce. Srbská politika Miloševiče byla pro Srbsko stejným neštěstím jako Hitlerova politika pro Německo. Spojené státy ale mohly být rozvážnější. Bombardování Bělehradu jim nepřineslo přátelství a Miloševičovy dny byly tak jak tak sečteny. Rusko nemělo v úmyslu intervenovat ani na začátku konfliktu, ani na jeho konci. Samostatné Kosovo může žít jen z amerických peněz. USA budou platit za základnu, kterou tam vůbec nepotřebují, protože tam není nikdo, kdo by jejich zájmy ohrožoval. Až investoři přijdou na to, že Albánie je optimální turistická destinace, americká základna bude jen rezervou pro americkou armádu při seškrtavání rozpočtu.

Závažnější problém je Izrael, ale ten si zaslouží samostatnou podrobnou analýzu.

Věnoval jsem se politice USA a SSSR tak podrobně, protože rozhodnutí Kremlu a Washingtonu určovala světovou politiku po půl století. Chyby diktatury jsou pro svět příznivé, chyby demokracie mohou být fatální. Američané jsou si toho vědomí a hrubé chyby dosud neudělali. Jediným nebezpečím do budoucnosti jsou jejich vlastní chybná rozhodnutí. Jsou jedinou supervelmocí, ale stále musí své kroky zvažovat. Na nich záleží budoucnost planety v příští polovině století.

8 Politika a Česká republika

Česká republika je montážní halou celé Evropy a je to, jak to je. „Je to, jak to je“ je překladem „It is as it is“ anglického krále Edwarda III. ze 14. století a podle mého názoru jde o nejdůležitější větu politického myšlení. Pravdivá je vždycky, na rozdíl od „Po nás potopa“, výroku snad nejvýznamnější političky historie Madame de Pompadour, který je v politice pravdivý skoro vždycky. „Je to, jak to je“ neznamená, že nevíme, jak daný stav vznikl. Říká nám jen, že s tím nemůžeme dělat nic nebo jen málo. Ukázal jsem na příkladu Německa a Japonska po druhé světové válce, že k úspěšnému vývoji potřebuje země zvládnout špičkovou světovou technologii, pokud má zajistit životní úroveň celého státu. Dělník, který sešroubovává telefonní ústřednu firmy Siemens, se charakterem své práce neliší od afrického dělníka, který sešroubovává dřevěnou postel, ale díky špičkové vědecko-technické úrovni německého výrobku je jeho příjem mnohonásobně vyšší než Afričanův. To není pozůstatek kolonialismu, ale rozdíl v tradici vzdělání. Pro Afriku tu není řešení. Může investovat do rozvoje školství, dosáhne velkých úspěchů, ale německé technické tradice nikdy nedosáhne. Průmyslová revoluce začala v Anglii a koncem 18. a začátkem 19. století se šířila na Východ. Do zemí Koruny české přišla z Německa a dopadla na úrodnou půdu. Pražská Karlova univerzita vzdělávala přírodovědce a právníky. Pražské vysoké učení technické, škola později nazývaná Polytechnika a založená v roce 1709, vychovávalo inženýry. Tak byli na daném území všichni odborníci pro organizaci průmyslové výroby a obchodu. Čechy a Morava patřily k několika průmyslovým zemím světa, v rámci habsburské monarchie její nejvyspělejší část, kde Češi, Němci a židé, z nichž někteří se považovali za Čechy a jiní za Němce, zavedli tržní ekonomiku s hospodářskou soutěží a s technikou na špičkové světové úrovni. Tento vývoj pokračoval v samostatném Československu, kde vedle koncernů s rozsáhlým výzkumem a vývojem jako Škoda Plzeň, Českomoravská

Kolben Daněk (ČKD) a Baťa Zlín byly desítky výrobců technických produktů, radiopřijímačů, motocyklů, automobilů a letadel. Nelze opominout státem vlastněnou akciovou společnost Zbrojovka Brno, výrobce zbraní špičkové úrovně. Německá okupace doprovázená uzavřením českých vysokých škol tento vývoj zastavila, ale pro krátké trvání sedmi let neznamenala katastrofu. Také komunistický režim po roce 1948, který nutno odsoudit pro pronásledování a vraždy politických odpůrců, nepřinesl zničení výzkumné základny. Profesori vysokých škol, kteří nesdíleli komunistické přesvědčení, byli převedeni do ústavů Akademie věd, nově vytvořených po vzoru Sovětského svazu. Komunisticky orientovaní odborníci (nebylo jich málo, komunisté získali po roce 1945 ve svobodných volbách asi 40 % hlasů, Stalin byl obdivován jako vítěz nad fašismem) přešli na vysoké školy. V řadě znárodněných podniků se rozšířila vědecko-výzkumná oddělení. Přesto to byl počátek českého vědecko-technického zaostávání. V rámci komunistického tábora byl prioritní výzkum v teoretických a aplikovaných oborech důležitých pro vojenství, jako je fyzika konstrukce letadel a raket, fyzika kosmického výzkumu a nukleární fyzika. Veškerý probíhal na území Sovětského svazu. Na ostatní vědě nezáleželo. Výzkumné ústavy se postupně staly místem, kde v rámci odměnění věrných komunistická diktatura dosazovala své stoupence do vedoucích funkcí, efektivita výzkumného pracoviště přestala být důležitá. Výrobek nemusel být technicky na špičkové úrovni, hlavně když jakžtakž sloužil a na západní trhy se dodával pod cenou. Přestože na každém pracovišti bylo několik schopných lidí, zaostávání bylo obrovské. Československo ztratilo vědeckou konkurenceschopnost a také kvůli zákazu cestování na Západ kontakt se světovou špičkou. Po roce 1990 byla prakticky všechna vývojová pracoviště podniků zrušena. Zůstala pracoviště vysokých škol a Akademie věd, ale ta se zabývala základním a ne aplikovaným výzkumem. Myslím si, že vývojová pracoviště se měla reorganizovat, zbavit se parazitujících pracovníků, ale zachovat. Mohla to být podmínka pro majitele v rámci

privatizace. Myslím, že byla chyba to neudělat, ale nevím, zda bylo ještě co zachránit.

Teoretici tržní ekonomiky nás učí, že všechno životaschopné neviditelná ruka trhu zdokonalí, ale s výzkumem v České republice je to jinak. Až na výjimky výzkum probíhá v místě, kde má sídlo vedení firmy. Současně se firma snaží na tomto místě i udržet výrobu. Příkladů mohu uvést několik. Automobil Škoda Octavia, výrobek dceřiné společnosti Volkswagen vypadá jako Volkswagen Passat, ale povozek má jiný, je proto méně stabilní. Dražší Passat se vyrábí v Německu, kde jsou platy dělníků pětkrát vyšší a levnější Octavia v České republice. Oba výrobky se dobře prodávají, ale tak to může fungovat jen tehdy, pokud budou platy našich dělníků nižší než v Německu. A tak to nejen je, jak to je, ale tak to i bude. Vlády zemí, které vsadily na špičkové technologie, mohou podporou výzkumu ve své zemi podpořit také ekonomiku své země. U nás podporou základního výzkumu pomáháme druhým. Co můžeme udělat? Pokusit se stvořit aplikovaný výzkum. Pokud bude předcházet redukce, popřípadě rušení základního výzkumu v ústavech Akademie věd a vysokých škol, je to špatná cesta. Skončíme, jak to obvykle bývá, u rušení. Pokud nasměrujeme týmy úspěšné v základním výzkumu k problematice aplikovaného výzkumu, máme naději, ne jistotu uspět. Z postkomunistických zemí uspělo jen Estonsko, které je navázané na Finsko, jež má národní koncern orientovaný na špičkovou technologii Nokia. Pokud se nám uspět nepodaří, nedá se nic dělat. Centrum civilizace dnes také není Egypt nebo Řecko. Jako montážní hala Evropy můžeme také slušně žít. Zde máme komparativní výhody: kvalifikovanou pracovní sílu (lepší než v Polsku), relativní pořádek (ne chaos jako na Ukrajině) a nejsme tektonickou oblastí (jako Čína, ale myslím to obrazně, majitelé závodů nemohou vědět, kdy se to tam zachvěje). Navázání na Evropskou unii je pro nás životně důležité ekonomicky a současně nás chrání před politickým extremismem. Vymezování se vůči EU je směšné. Každý politik u našich sousedů ví, že EU je důležitější pro nás než my pro EU. Vést mediální válku proti Rusku je také směšné. Zemní

plyn plyne od nich k nám a ne od nás k nim. Prodat je budou vždy chtít za maximum a po obsazení České republiky netouží. Vybrat si Tibet jako místo, kde budeme bojovat za lidská práva, a nevšímat se oblastí, která jsou blíž (u Kurdů, Basků a Palestinců jsme opatrnější, protože si s nimi nevíme rady), pro nás znamená ekonomické ztráty na úkor těch, kteří bojují za lidská práva obezřetněji, aby to neohrozilo jejich ekonomické zisky. A to jsou takřka všichni naši partneři v EU.

S EU jsou ekonomický růst a stabilita České republiky zajištěny. O tom, zda půjdeme cestou sociálního státu s vysokými daněmi pro bohaté, nebo cestou liberálního kapitalismu, budeme rozhodovat vždy v parlamentních volbách. S našimi sousedy nemáme skutečné problémy. To zároveň neznamená, že si je svou neobratností v budoucnosti nevytvoříme.

V naší zemi máme jeden pseudoprobém, a to jsou sudetoněmecké organizace a jejich snaha o odškodnění, a jeden vážný problém, a to jsou Romové.

Proč jsou sudetoněmecké organizace pseudoprobémem? Je to dáno tím, že nikdy nemůže být řešen kompromisem s českou vládou. Sudetští Němci přišli na území českého státu na pozvání českých králů a obývali pohraniční území po staletí. Těmto územím se říkalo Sudety. Po nástupu Hitlera k moci německá vláda deklarovala požadavek přičlenění území, které Němci obývají, k Německé říši. Británie a Francie s tím souhlasili v rámci Mnichovské dohody. Předtím proběhlo na daných územích referendum tajné volby, kde se němečtí obyvatelé, v té době občané Československé republiky, naprostou většinou rozhodli pro připojení k říši. Rozhodovali se mezi životem v demokratickém Československu, kde součástí demokracie bylo i školství v německém jazyce včetně vysokých škol (německé části Karlovy univerzity v Praze a Německého vysokého učení technického v Brně), a mezi životem v diktatuře Hitlerova Německa. Byli tak jedinou skupinou, která zdrcující většinou ve svobodných volbách (proti byli jen komunisté a nemnozí sociální demokraté) podpořila Hitlera a jeho výbojnou politiku. Po porážce

Hitlerova Německa prezident Beneš dojednal se spojenci ve válce proti Hitlerovi odsun sudetských Němců spojený s konfiskací jejich majetků, který byl považován za reparaci škod, které Hitlerovým Německem vyvolaná válka Československu způsobila. Sudetoněmecké organizace od té doby usilují o legalizaci návratu svého nebo svých potomků a restituci majetku, i když jistě odškodnění dostali vysídlení od vlády Spolkové republiky Německo. Po roce 1989 se prezident České republiky Václav Havel za odsun omluvil s tím, že se jednalo o uplatnění principu kolektivní vinny, který je v právním státě nepřijatelný. To by jistě platilo v případě, že by se žádné volby nekonaly, ale takto je otázka, zda šlo o princip kolektivní vinny nebo o oprávněnou odplatu, sporná.

Podstatné je, že sudetoněmecké organizace oslovují před volbami v Německu politické strany a někteří jejich představitelé ve snaze získat jejich hlasy jim vyjadřují nejistou podporu. Proč k restitucím nemůže dojít? Z mého pohledu je zásadní, že je tu základem historický argument. Ti lidé tu žili po staletí. Tento argument je ale nejnebezpečnější pro vyvolání válečného konfliktu, vždy lze v historii najít období, kdy to či ono území patřilo nějakému národu. Historický argument představuje perpetuum mobile nepřátelství a žádný rozumný politik by jej neměl nikdy použít, představuje hrob kompromisu (podívejme se na spor palestinských Arabů a Izraele). Na základě tohoto argumentu by mohli žádat zaplacení půdy američtí indiáni, a někdy je to možné, ale austrálští domorodci by při naplnění takového požadavku zruinovali Austrálii.

Druhý argument je praktický. Sudetským Němcům byl po válce vyvlastněn majetek, v Německem vyvolané druhé světové válce zahynulo 300 tisíc občanů Československa. Sudetští Němci je většinově nezavraždili, ale svým hlasováním ve volbách nesou spoluvinu. Řidič autobusu, který vjel na červené návěští na vlakový přejezd, také nezabil své cestující, byl to vlak se svým strojvůdcem, ale přesto je vinen jejich smrtí. Pokud by se na protiváhu dalo odškodnění státu za zabití občanů ve výši, kterou nyní soudy přiznávají, je otázkou, jak by vyzněla konečná bilance. Na tento způsob

argumentace by ale nemohla přistoupit německá vláda. Možná by s Českou republikou dojednala pro Německo malý zisk, ale pak by stejný přístup žádalo Polsko a odškodnění 4 milionů mrtvých je z ekonomického hlediska pro Německo nepřijatelné. Způsobilo by to kolaps německé ekonomiky, takže požadavky na odškodnění asi 20 milionů Rusů a Ukrajinců by již neměl kdo ani registrovat. Ukázal jsem absurdnost této situace, ale její iracionalita nepřekáží politikům v Německu i v České republice otvírat toto téma. V úvodu jsem ukázal, že matematická chyba je hnací silou politiky, a když si to potomek vyvlastněného sudetského Němce nespočítá, může v plané naději podporovat politika, který mu slibuje odškodnění na své cestě k moci.

Romský problém je vážný. Romové jsou znevýhodněnou menšinou v České republice, většinou nejsou integrováni do společnosti, jejich nízkému stupni vzdělanosti odpovídá vysoká míra kriminality, hlavně drobných krádeží, které velmi negativně působí na neromské obyvatele. Ti žádají odnímání sociálních dávek a tvrdý postih krádeží. Ostraha a výživa zloděje ve vězení je však dražší než sociální dávky a jejich snížení vyvolá vzestup kriminality, protože o jejich nekvalifikovanou práci není většinou zájem.

Romové znamenali problém i za komunistické vlády. Ta to řešila přeplácením nekvalifikované práce, povinnou zaměstnaností a relativně vysokými přídávky na děti, které vzhledem k početnosti jejich rodin znamenaly významný ekonomický faktor. Také v přidělování státních bytů na základě kritéria početnosti rodiny dostaly romské rodiny přidělený byt, který často zdevastovaly, protože jejich přirozený způsob života bylo kočování, které komunistická diktatura odstranila. Protože poptávka po nekvalifikované práci je nízká, Romové žijí ze sociálních dávek, občas dosáhnou přidělení obecního bytu. Vzhledem k nezaměstnanosti volný čas často využívají ke kriminální činnosti.

Řešení problému není snadné, za dvacet let demokracie na území České republiky se neudělalo nic. Mnozí volají po represí a v nespokojené veřejnosti nalézají podporu, která jim umožní politickou

kariéru, ale vzhledem k tomu, že – jak jsem zmínil výše – represe není zadarmo, aktivita končí tím, že před většinou veřejností předstírají tvrdý postup proti Romům, kritika proromských organizací jim přináší hlasy ve volbách, ale jako obecní politici musí pokračovat v dosavadní politice poskytování sociálních dávek a přidělování bytů, protože neexistuje jiná koncepce řešení romské otázky.

Každý pochopí, že když se problém nevyřeší za dvacet let, jeho řešení nebude ani jednoduché, ani levné. Zdá se, že jediným řešením je pozitivní diskriminace, částečně úspěšná v USA vůči Američanům afrického původu. Moje doporučení je relativně drahé a zdouhavé. Pro asi 50 % nejvíce inteligentních romských dětí vytvořit internátní školy ve stylu britských internátních škol pro bohaté, kde budou nejen materiálně zásobeny na vysoké úrovni, ale budou vyučovány nadprůměrně placenými učiteli a vychovateli s cílem mít z romských dětí středoškolsky (asi polovina z nich) a vysokoškolsky (druhá polovina) vzdělané. Výsledky na sebe nechají čekat desítky let, ale je to jediná rozumná alternativa k současné politice nezaměstnanosti, sociálních dávek a substandardních obecních bytů.

Politický život v České republice odpovídá politickému životu v ostatní Evropě. O přízeň voličů bojují sociální demokraté zdůrazňující sociální stát a konzervativci usilující o vedoucí roli soukromé iniciativy v tržní soutěži s nejmenší možnou rolí státu. Po sametové revoluci dostal sociální stát prioritu v bezplatném zdravotnictví, bezplatném školství a v rovnostářství starobních důchodů, přestože stát byl ovládán pravicí. Snaha o co nejmenší zasahování státu do soukromé iniciativy však uvolnila cestu k nekontrolované majetkové spekulaci, a tím k vytvoření vrstvy vlastníků kapitálu, jejichž nadměrné bohatství nebylo a není zatíženo žádnou daní. Sdělovací prostředky, hlavně výrazně pravicově orientovaná vedoucí elektronická média zřetelně dávají přednost politické indoktrinaci před objektivním zpravodajstvím, a to výrazně ovlivnilo veřejné mínění, které je v jakékoliv historické situaci a v jakémkoliv místě náchylné k chybnému kvantitativnímu odhadu neboli k matematické

chybě. Například manažeři bank profitovali z vysokých příjmů a po bankrotu bank, které stát sánil z daní, jim zůstala honosná sídla, popřípadě i značné movité vlastnictví v podstatě nepřímě získané z peněz daňových poplatníků. Veřejností jsou, jak ukazují výzkumy veřejného mínění, tolerováni jako soukromé subjekty a na druhé straně jsou příjmy poslanců parlamentu, mnohem menší než v západoevropských zemích, veřejností posuzovány jako nezasloužené.

V politickém zápase má výraznou úlohu velikost státního dluhu. Význam státního dluhu je často nepochopen i politicky zorientovanými občany, a proto i když je tato otázka mezinárodní, stojí za to se o něm na tomto místě zmínit podrobněji. Jsou snad jediné výdaje, které jsou pro ekonomiku země negativní, a to je nákup zbraní ze zahraničí. Ostatní výdaje ekonomiku stimulují. Investice do infrastruktury, například silnic nebo veřejných budov dávají lidem práci, sociální transfery jsou chudými lidmi přeměněny ve zboží nebo služby, které jejich poskytovatelé přemění na dražší zboží nebo soukromé investice, které znamenají rozvoj dalších kapacit výroby nebo poskytování služeb. Pokud lidé neplatí daně, spotřebují více zboží a služeb (ti chudší) anebo posílí své soukromé investice (ti bohatší). Proto je dobře ve státě, který má vysoké výdaje a nízké daně. Druhá strana mince je nutnost platit z dluhu úroky. Ty vedou k vyšším daním a menším výdajům státu. Je jasné, že optimum je někde uprostřed. Otázku kde, nám zodpoví kvantitativní analýza, i když má k exaktnosti daleko.

Daleko k exaktnosti má celá ekonomická věda. Rozhodování lidí, zda budou nakupovat, a tím povzbudí ekonomiku, záleží na jejich odhadech budoucnosti, který je více ovlivněn náladou ve společnosti než exaktními daty. Výborně to vysvětluje Soros ve své knize *Alchymie financí*.¹⁰ Z finančních spekulantů získá ten, kdo změnu nálady uhádne jako první.

Vraťme se ke státnímu dluhu. Je-li 30 % HDP, pak pětiprocentní roční úrok odpovídá 1,5 % HDP. O to máme všichni nižší příjmy a nikdo to nepozná. Pokud nám 5 % HDP dluhu ročně zvedne ekonomiku také o 5 % ročně, pak za deset let budeme mít

ve stabilních cenách HDP průměrný příjem 162,89 % a dluh vzroste na 57 % HDP. Před desíti roky jsme z průměrného platu 10 tisíc korun zaplatili za úroky 150 korun, nyní zaplatíme třikrát více, to je 465 korun. Ale zodpovězme si otázku, co je lepší: platit z 10 tisíc 150 korun, nebo z více než 16 tisíc 465 korun. Lépe se platí z vyššího platu skoro 3 % než z nižšího 1,5 %. Ale všechno má své meze. Platit 5 % platu za úroky cizím bankéřům je již příliš mnoho. Kdybychom pokračovali v daném způsobu několik dalších let, pak bychom se tam dostali. Proto moderní ekonomika klade důraz na trvalou udržitelnost. Ta říká: dluh ne více než 60 % HDP a schodek rozpočtu pod 3 % HDP. Pokud budeme mít inflaci 2 % a reálný růst HDP 3 %, pak za rok budeme mít dluh 63 jednotek a HDP 105 jednotek a to je opět dluh odpovídající 60 % HDP. Dluh neporooste a úrok bude činit méně než 3 %. To je stabilní trvale udržitelný ekonomický rozvoj. Problémy vzniknou v hospodářské krizi, kdy klesnou daňové příjmy a schodek rozpočtu pod 3 % HDP nelze udržet. Těch 5 % lze v krizi tolerovat, ale pak musíme pod 3 %. Někteří naši ekonomové si myslí, že je lepší zavést euro později a zatím stimulovat růst HDP schodkem rozpočtu nad 3 %, než dosáhne kritické hodnoty 60 % HDP, kterou skoro všechny státy eurozóny překračují. Myslím, i když tady můj názor nepatří do politiky založené na důkazech, že čím dřív, tím lépe. Slovensko je nám příkladem. Strašit Řeckem s jeho vysokým schodkem rozpočtu lze jen v prostředí, kde média dělají politiku místo objektivního informování. Řecko má i díky schodku vyšší životní úroveň než Česká republika a i po bolestných škrtech na tom bude s životní úrovní lépe, přestože nepatří k zemím s produkcí špičkové technologie přinášející vysoký zisk. Německé a francouzské banky vlastní řecké dluhopisy, a pokud by Řecko vyhlásilo státní bankrot, banky by přišly o peníze, stejně jako němečtí výrobci zbraní, které k řeckému rozpočtovému schodku také přispívají. To vysvětluje jejich přístup k finanční pomoci.

Pokud se vrátíme k české politice, sociální demokracie v rozpočtové politice zklamala. Rozpočtový schodek v letech 2002–2006 byl zbytečný, rostoucí ekonomika by snesla růst daní na úroveň našich

sousedů, Německa a Rakouska. Redukce sociálních transferů proklamovaná pravicí ve snaze o odbourání sociálního státu je zbytečná a hrozí krizí sociální. Pak stačí, aby se veřejné mínění obrátilo, bohatství nejlépe situovaných začalo vnímat jako nespravedlivé a odborový předák s vizí a s touhou po sebeuplatnění je schopen stávkami vytvořit společnost nejistoty, ve které budou bohatí vzpomínat, jak dobře bylo za umírněné vlády sociálních demokratů.

V České republice stejně jako ve všech demokraciích platí, že jen politika drobných kroků může být úspěšná. Porážka je vždy porážka, ale každé velké vítězství je Pyrrhovo vítězství, které se přemění v porážku v příštích volbách. Pokud konzervativci výrazně sníží daně bohatým, socialisté při změně vlády zavedou o to razantnější daňovou progresi.

Dalším velkým tématem je korupce. Všichni se o ní vyjadřují negativně, ale má i své světlé stránky. Když se povede park nebo náměstí v centru města pěkně upravit, nikdo se nebude ptát, kolik to stálo. Existuje názor, že jen díky korupci jsou města ve vyspělých zemích tak pěkná. Boj proti korupci prostředky používanými v boji s kriminalitou je odsouzen k nezdaru. V právním státě, kde příznání nelze získat mučením nebo vyhrožováním, je kladení důrazu na aktivitu policie odsouzeno k nezdaru. Podaří se stíhat jenom aktivity, kdy gangsteři porušili etiku mafie a nedělí se o kořist podle principů, které považovali za spravedlivé karibští piráti. Ten, kterého oklamou, pak na základě syndromu Monte Christo, nebo na podkladě českého „když já ne, ty taky ne“ oznámí věc policii. To ale neznamená, že jsem skeptický k boji s korupcí. Je tu ovšem výrazný dluh médií. Atmosféra se může změnit, pokud se novináři budou hlasitě ptát, proč je dálnice u nás na rovině dražší než jinde v horách nebo proč kupujeme obrněné transportéry v Rakousku, když je můžeme vyrobit u nás. Stejně nezjistíme, zda jsou dobré, když nás Němci, Slováci, Poláci ani Rakušané nenapadnou, a pokud by nám šlo o zahraniční mise, pak je musíme koupit v USA, protože jen oni technologický vývoj vyzkoušeli v bojových situacích svých četných válek. Dobrá otázka je také, proč nemocniční pokoj stojí více než

garsonka, když zde chybí kuchyňka a provize pro realitní kancelář. Nebo: Nestaví se aquapark proto, že lze těžko odhadnout, kolik stojí nerezová skluzavka, na rozdíl od domova důchodců, který lze srovnávat s byty prodávanými do soukromého vlastnictví? Vymýtit korupci úplně je nemožné, státní zakázky budou vždy dražší než to, co se prodává na volném trhu, ale transparentí a srovnáváním lze dosáhnout toho, že korupce prodraží užitečnou zakázku o několik málo procent a takové navýšení je sice z morálního hlediska nepřijatelné, ale z praktického hlediska bezvýznamné.

Česká republika je země rezerv. Patříme k zemím s nízkým zdaněním (daně v ČR 36 % HDP, v Německu 40 % HDP, ve Francii 46 % HDP, v Dánsku 50 % HDP). Bude-li to potřeba, můžeme podle vzoru našich bohatších západních sousedů daně zvyšovat. Dáváme méně peněz na zdravotnictví. Česká republika dává do zdravotnictví 6,9 % HDP (2006, statistika WHO z 2009, celkem 193 zemí), jsme na 68. místě na světě, v dětské úmrtnosti je před námi 5 států, v očekávané délce života žen na 31. místě (tento ukazatel u mužů více závisí na kouření, alkoholu a rizikovém chování a méně na funkci zdravotnictví než u žen). Za málo peněz velký výkon. Ale cenou je finanční podhodnocení zdravotnických pracovníků, které bude nutné řešit.

Osudy naší země byly vždy spojeny s osudy Evropy. Mocnější státy budou vždy hlasitější, ale destabilizace Evropy, a tedy i České republiky nehrozí. Osudy lidí na našem kontinentě byly v první polovině dvacátého století vázány na politiku. Dvě války a holocaust, pokud mám vyjmenovat nejzávažnější příklady. V komunistických diktaturách nešlo již tolik o život, ale hodně o svobodu. Již nyní žijeme v době, kdy o našich osudech rozhodují a budou rozhodovat náhody, vztahy, dědictví, talent, přístup našich dětí ke studiu a k drogám mnohem více než politika. To je stav, ve kterém budeme žít i v budoucnosti a je to dobře. Politiku budou provozovat lidé, kteří k tomu mají talent, ostatní je budou pozorovat, dávat nebo nedávat jim důvěru ve volbách, kritizovat je a také se o nich, stejně jako o sportu, bavit ve svém volném čase.

9 Konec politiky nebo střet civilizací

Ve 21. století existují dva ucelené pohledy na politiku, které se diametrálně liší. Francis Fukuyama ve své knize *Konec dějin a poslední člověk* zdůrazňuje, že lidstvo našlo současně s rozvojem přírodovědy optimální uspořádání společnosti – liberální demokracii.¹¹ A přes možné zvraty, které se v té či oné zemi mohou vyskytnout, je to tento společenský systém, který ve většině států zvítězil, a proto jsme na konci dějin. Samuel Huntington zastává opačný názor, když prorokuje střet civilizací ve své knize stejného názvu.¹² Oba autoři patří k předním politickým filozofům, a proto používají vědeckou metodiku filozofie. Tato metoda je z pohledu přírodovědce, který po krátké období pracoval jako profesionální politik, ministr vlády České republiky, a přišel proto s praktickou politikou do styku, přesto odlišná od metodiky, kterou užívá celý život, to je metodiky přírodních věd. Ta může vést k odlišným praktickým politickým závěrům.

Dnes není na světě významnějšího přírodovědce, který by neakceptoval Darwinovu evoluční teorii. Nikdo nepochybuje, že mezi funkcí mozku zvířat a mozku člověka existují takové rozdíly, že psychologii člověka jako vědu nelze vybudovat na experimentech na zvířatech nebo pozorováním jejich chování. Na druhé straně prvky chování člověka můžeme v rudimentární formě vidět u našich nejbližších příbuzných, u šimpanzů, a také studium chování jiných zvířat, které žijí ve skupinách, například psů, může být poučné.

U všech živočichů se setkáváme se strachem o život, který nás vede k tomu, abychom se vyhýbali smrtelnému nebezpečí, se strachem z bolesti a jím vedenou snahou vyhnout se zranění a s hladem, nutícím nás opatřit si potravu. Kromě toho živočichové, kteří žijí ve skupinách, mají geneticky ve formě neuronových sítí naprogramováno chování, které život ve skupině umožňuje, a skupina sama představuje evoluční výhodu, která tento genetický fond udržuje a přenáší na další generace. Zdá se správná představa, že mutace

zárodečné deoxyribonukleové kyseliny (DNK), vedoucí k chování, které skupinu ohrožuje, je z genofondu eliminována, protože taková skupina vymře. Na druhé straně vedou pozitivní mutace k rozmnožení skupiny a větší počet jedinců zvyšuje pravděpodobnost přežití. Evoluce proto zajistila, že naše mozky jsou naprogramovány tak, že nám naše psychologie pomáhá přežít.

Existuje proto několik evolucí posílených vzorců chování, které jsou pro život ve skupině charakteristické.

1. Respektování vlastnictví. Pokud by tento prvek nebyl v lidském chování, pak by to znamenalo permanentní boj členů skupiny o jídlo, a to nevidíme ani u jiných skupin živočichů, například u psů ve smečce.
2. Pocit svobody. Umožňuje jednotlivcům volně se pohybovat při hledání potravy. U psů stejně jako u malých dětí vidíme, jak se radují ze svobody, když je jim to umožněno. Z tohoto pocitu pramení naše radost z pátrání, z přesunování se do jiných oblastí a ze samostatného rozhodování. Na pocit svobody je vázán pokrok. Každý objev vznikl z tohoto pocitu. Jedině když se svobodně rozhodneme pro určitý krok, můžeme objevit nové věci. Nikdo nám k němu nemůže dát příkaz, protože ten krok nezná. Již u šimpanzů vidíme, že někteří objevují nové věci, například jak upravit tyčinku pro lov termitů, a jiní jsou schopni se to od nich naučit.
3. Touha po přijetí skupinou. Ta velmi souvisí s pocitem přátelství. U šimpanzů projevuje jedinec náklonnost k druhému jedinci prohrabáváním srsti (grooming), hlazením a objímáním. S hlazením jako vyjádřením pocitu přátelství se samozřejmě setkáváme i u člověka. Jedinec z toho vidí, že není sám. Pocit osamění je negativní emoce, kterému se jedinec snaží vyhnout, a to spolu s pozitivní emocí, již vyvolává jednání, ze kterého vyplývá pocit sounáležitosti, posiluje soudržnost skupiny.
4. Pocit solidarity. Jedinec je v zájmu skupiny ochoten riskovat život. Ve smečce psů vidíme, že pokud je jedinec ohrožen,

ostatní ho brání útokem. Pro přežití skupiny je tento pocit velmi důležitý. Přežití národů i států často záviselo na hrdinství bojovníků. Odvaha riskovat v zájmu skupiny je samozřejmě v rozporu s pudem sebezáchovy. Evoluce se ale stará, aby ve skupině byly oba pocity v rovnováze. Příliš odvážní zahynou v boji a nepřeneseou geny hrdinství (nebo odvahy riskovat) na potomstvo. Skupina, ve které geny pro odvahu nejsou vůbec, vyhyne, protože se nedokáže bránit. Evoluce proto zajišťuje rovnováhu, kterou vidíme ve všech lidských společnostech i ve společnostech živočichů.

5. Touha nechat se vést v případě rizika. Prakticky všechny skupiny jsou hierarchicky uspořádány. Platí to o smečkách psů, skupinách šimpanzů i všech lidských společnostech. V případě ohrožení předávají liberální demokracie obrovské pravomoci vrchnímu veliteli branné moci. Ustrašení šimpanzi se schovávají za nejvýše postaveného samce, svobodný pohyb po okolí jde stranou. Nedílná velitelská pravomoc zvyšuje šanci skupiny na vítězství.
6. Pocit závisti. Můžeme jej vysledovat u psů. Psi v pokoji volně odpočívají na pohovkách. Jednomu z nich dáme pamlssek. V následujícím okamžiku ostatní seskakují z pohovek a dožadují se také. Zdá se, že závist motivuje členy skupiny k aktivitě. Většinou je to pozitivní. Závistivý jedinec se snaží dosáhnout úspěchu jedince, kterému závidí, svou aktivitou, v případě člověka pracovní aktivitou, v případě zvířat hledáním potravy i bez pocitu hladu, což je pro další existenci skupin pozitivní. Závist je motivem nenávisti, a to je negativní cena za pozitivní motor aktivity.
7. Touha po uplatnění vlastního talentu. U člověka máme nespočet příkladů. U šimpanzů máme důkaz o jednom talentu, o talentu politickém. V dalším se vrátím k popisu Jane Goodallové, největší světové odbornice na chování šimpanzů, od které jsem převzal všechny informace o šimpanzech, které tu uvádím.¹³ Goodallová popisuje, jak šimpanzí samec

Mike převzal ve skupině moc, a dodává: „Mike měl silnou žádostivost po dominanci, charakteristiku velmi zdůrazněnou u některých jedinců a takřka úplně chybějící u jiných.“

Všechny pocity a touhy, které jsem výše uvedl, jsou s vysokou pravděpodobností výsledkem organizace spojení neuronů v mozku modifikovaných mutacemi DNK. Proces učení je u zvířat rudimentární a všichni jedinci vyrůstají v podstatě ve stejném prostředí. Pokud se takové neuronové uspořádání vyskytuje u šimpanzů, není důvod se domnívat, že neexistuje u člověka. Bude pochopitelně modifikovat jeho chování a o vlivu psychologie vůdců i psychologie mas na politická rozhodnutí nikdo nepochybuje.

Na tomto místě je vhodné se zastavit u polemiky s Fukuyamou, se kterým na rozdíl od Huntingtona většinou souhlasím. Fukuyama považuje ve shodě s Hegelem za motor společenského dění touhu po uznání, kterou označuje podle Platona thymos. Thymos je atributem člověka. Pojmem isothymie je označována touha být uznán stejně jako ostatní, pojmem megalothymie touha po uznání jako vůdce, touha po slávě.

Tato filozofie předpokládá, že základním zájmem každého člověka je politika, ale ve skutečnosti tomu tak není. Politikou se aktivně zabývají lidé s politickým talentem a ostatní zajímá jen okrajově, pokud jsou spokojeni se svým životem. Na druhé straně nespokojenost s vlastním životem svádějí na politickou situaci. Již jsem zmínil, že někdy politika určuje životy lidí a jako extrémní příklad jsem uvedl války nebo holocaust. V liberální demokratické společnosti tomu tak není a člověk schopný využít svůj politický talent se stává celebritou stejně jako lidé schopní využít talent sportovní, hudební, literární, herecký nebo vědecký. Opět neexistují pochybnosti, že za alespoň část talentu mohou genetické dispozice, ale mohou se uplatnit i vlivy prostředí, které na jedince zvláště v dětském věku působí.

O existenci různě talentovaných zvířat se málo píše, ale určitě tomu tak je. Závodní koně se liší svým sportovním talentem, některá zvířata stejného druhu se lépe učí, například psi při výcviku.

Vyzdvihnout politický talent jako megalothymii nad jiné talenty mi nepřipadá vhodné. Setkáváme se s tím, že určití lidé mají více talentů. Rozhodnutí, kterému z nich dají přednost, často nerozumí ani jejich nejbližší okolí.

V evoluci je existence různých talentů ve skupině žádoucí při změnách okolního životního prostředí. Někdy je potřeba sportovní talent bojovníků nebo lovců, někdy rozsáhlé znalosti, které někteří lidé kumulují. Jindy je potřeba řešit problém a zde se uplatňuje talent pro vědu. Jsou lidé, kteří jsou vynikající při navozování intimních vztahů, jiní v hudebním nebo hereckém umění. Talent pro politiku se k ostatním talentům řadí. Ale jako je řada talentovaných sportovců, ale jen někteří skončí jako mistři republiky, tak z mnoha lidí s politickým talentem jen někteří zaujmou nejvyšší úřady v řízení státu. Zde mají vnější vlivy již podstatnou roli. Pokud by Napoleon nebyl dělostřelec, nikdy by se nestal císařem. Ne každý dělostřelec se stal Napoleonem.

Neexistuje politik bez politického talentu, stejně jako hudebník bez hudebního sluchu. Politiky můžeme rozdělit na politiky s vizí a politiky, kteří se pouze pokouší o udržení dosavadního stavu. Historie ale nezná politika, který by svou vizí změnil chápání společnosti. Hitlerova vize o třetí říši, Lebensraum a eliminace židů ze společnosti, tu byla již před Hitlerem. Kromě vyvraždění židů odpovídá vizi Viléma II. Leninova vize je popsána v Marxových spisech, Churchillova vize o porážce Německa odpovídala náladám Britů. Rozdělení politiků na ty s vizí a na ty bez vize je do jisté míry umělé. Lidé s politickým talentem tady budou vždy a jejich postup se podobá postupu šimpanze Mika, který získává své postavení vedoucího samce, jak to popisuje Jane Goodvallová.

Mike, jak ho Jane Goodvallová nazvala, byl zpočátku v nízkém postavení v rámci hierarchie šimpanzích samců. Byl jeden z posledních, který získal přístup k banánům, hlavní potravě šimpanzů,

a byl ohrožován takřka všemi ostatními dospělými samci, kteří na něho i skutečně útočili.

Další chování Mika připomíná plánovaný postup v cestě nahoru. Mike začal častěji než ostatní samci při svém útočném předvádění používat prázdné kanistry od petroleje, které ležely v táboře Goodwallové, kam si šimpanzi chodili pro banány. Jednou si skupina pěti dospělých samců vzájemně prohrabávala srst. Trvalo to asi dvacet minut. Mike byl od nich asi 25 metrů, často se podíval směrem k nim a občas si prohrábl srst sám. Najednou klidně přešel k prázdným kanistrům od petroleje a vrátil se s nimi k místu, kde předtím seděl. Vyzbrojen těmito kanistry pokračoval v pozorování ostatních samců. Za několik minut se začal kývat ze strany na stranu. Postupně se kýval důrazněji, srst se mu naježila a potom, zpočátku tiše, zahájil sérii výkřiků. Přitom vstal, bojovně se postavil směrem ke skupině samců a začal mlátit kanistry nad hlavou o sebe. To udělalo spolu s Mikovými výkřiky takový rámus, že ostatní samci utekli z cesty. Za několik okamžiků bylo ticho. Někteří samci se vrátili do skupiny a pokračovali v prohrabávání srsti, ale někteří zůstali stát s jistými obavami opodál.

Za krátký interval se opět ozvaly Mikovy výkřiky a údery kanistrů. Ostatní samci opět utekli. Než se mohli vrátit, Mike se útočně postavil proti Goliášovi. Goliáš byl vůdce skupiny a neutekl jako ostatní. Mike zůstával v bojovném postavení. Najednou k němu přišel Rudolf, vydal měkké zvuky podřízení, hluboce se Mikovi uklonil a začal mu prohrabávat srst. Pak přišli k Mikovi další dva samci se zvuky vyjadřujícími podřízenost a také začali Mikovi prohrabávat srst. Nakonec samec David Graybeard (Šedá bradka) přišel k Mikovi, položil ruku na jeho slabiny a začal mu prohrabávat srst. Jenom Goliáš zůstal sedět stranou a hleděl směrem k Mikovi. Bylo zřejmé, že Mike ustavil vážnou hrozbu Goliášovu do té doby nezpochybnitelnému vůdcovství. Trvalo asi rok, než bylo Mikovo postavení zajištěno a on sám se cítil pevně v této pozici. Napětí zůstávalo mezi ním a bývalým vůdcem Goliášem.

Goliáš neopustil svou pozici bez boje. Předváděl bojové pozice vůči ostatním členům skupiny a střet s Mikem byl neodvratitelný. Střet začal skokem Goliáše na strom blízko Mika a pak Goliáš zůstal bez hnutí. Mike hleděl okamžik na Goliáše a pak se začal předvádět, kymácel větvemi, házel kameny a nakonec skočil na Goliášův strom a kymácel větvemi. Když se zastavil, Goliáš odpověděl, kymácel stromem a kýval větvemi. Nakonec oba skončili na zemi. Tam se zastavili, posadili se a hleděli na sebe.

Pak oba střídavě kývali větvemi a bojovně se stavěli jeden vůči druhému. To trvalo asi půl hodiny. Každé další předvádění bylo bojovnější, ale mimo to, že se občas zasáhli větvemi, které rozkývali, na sebe nezaútočili. Po zvláště dlouhé přestávce, to neočekávaně vypadalo, že Goliáš ztratil nervy. Přiběhl k Mikovi, sklonil se před ním a začal prohrabávat jeho srst s horečnou intenzitou. Chvilí Mike Goliáše zcela ignoroval. Náhle se obrátil a začal prohrabávat srst svého poraženého soupeře. Tak seděli a vzájemně si prohrabávali srst bez přestávky asi hodinu. To byl poslední skutečný souboj mezi těmito dvěma samci. Od té doby se zdálo, že Goliáš akceptuje Mikovu nadřazenost.

Mike však musel obhajovat svoje vedoucí postavení. Jednou šimpanzí samec David běžel od Mika a křičel, přiběhl ke Goliášovi, objal ho, pak se obrátil a křičel směrem k Mikovi. Lidé, kteří je pozorovali, viděli, že je rozzuřený. Najednou začal David utíkat směrem k Mikovi a Goliáš ho následoval. Mezitím se Mike bojovně předváděl před jinou skupinou samců, kteří vyklidili pole. Když ale viděli, že David a Goliáš běží proti Mikovi, přidali se k nim a náhle tu stálo proti samotnému Mikovi pět statných samců. Mike zakřičel, skočil na strom a ostatní samci ho následovali. Lidé, kteří je pozorovali, si byli takřka jisti, že tím získá Goliáš opět svou vedoucí pozici. Ale Mike se najednou obrátil, začal kývat větvemi a v příštím okamžiku skočil těm pěti samcům v ústrety. Ti se polekali, ve spěchu seskákali ze stromu a utekli. Když si Mike sedl s naježenou srstí, ostatní samci stáli zbaběle opodál. Mike uhájil své postavení.

Tento popis demonstuje jak vypadá politický talent ve skupině šimpanzů. Uvedu ještě dvě zajímavosti. Mike zaútočil na jednu starší samici Flo, vytrhl jí trs banánů a uhodil ji. Za dvě hodiny přišel Mike k Flo a začal si hrát s jejími prsty. Za několik minut se oba vzájemně lechtali a tak si spolu hráli. Když u šimpanzů vůdce uplatní své vedoucí postavení, obvykle velmi brzy uklidní podřízeného člena skupiny dotyky a obejmutím.

Šimpanzi se často pohybují ve dvojicích. Některé jsou tak stabilní, že můžeme hovořit o přátelství. Mike měl, ještě když byl v podřízeném postavení, přítele J.B. Ten byl pochopitelně v podřízeném postavení vůči Goliášovi. Když už byl Mike vůdcem, Goliáš nechtěl J.B. pustit ke svým banánům. J.B. zakřičel a za chvíli přišel Mike. Ten do rozepře nezasáhl, ale když ho Goliáš uviděl, pustil J.B. ke svým banánům. Přátelství s vůdcem zabezpečuje vyšší společenské postavení. Tyto epizody nemají dokumentovat, že politika lidí a šimpanzů je stejná, o šimpanzech píše jen proto, abych demonstroval skutečnost, že někteří jedinci mají a jiní nemají politický talent.

Vidíme, že Mike získal své postavení tím, že přesvědčil ostatní ve vedoucí skupině, že je tím správným jedincem na vedoucím místě. To je postup politika jak v diktatuře, tak v demokracii. Tak jako jedinec dává přednost svobodě, ale v ohrožení ji obětuje za bezpečnost, není mezi politikem v diktatuře a demokratickým politikem diametrální rozdíl. Proto nás nepřekvapí, že komunističtí politici, kteří pomáhali vytvářet nebo udržovat komunistickou diktaturu, se stali stoupenci demokracie, když došli k názoru, že demokratizace prospěje společnosti. Platí to pro české politiky, kteří po tom, co se aktivně účastnili převzetí moci komunisty v únoru 1948, vyhlásili politiku pražského jara v roce 1968. Stejně to platí o Gorbačovovi, Jelcinovi a Ševarnadzem v Rusku.

Někdy je zdůrazňován Kantův kategorický imperativ, o němž jsem se již zmiňoval. Jistě zde neobstojí německý fašismus s nadvládou germánské rasy ani postoj amerických osadníků k indiánům nebo postoj demokraticky zvolených politiků jižních států Unie vůči otroctví. Na druhé straně křížové výpravy s cílem obrátit na

křesťanskou víru nebo muslimské výboje s cílem obrátit na muslimskou víru jsou stejně jako komunistická revoluce s cílem učinit ze všech lidí proletáře z tohoto hlediska sporné. Také současný spor mezi demokratickou levicí a demokratickou pravicí se týká toho, co považují stoupenci obou směrů za spravedlivé. Jedni chtějí přibližně stejnou životní úroveň, druzí stejné startovní podmínky doplněné sociální sítí pro občany diskvalifikované nemocí. Každá skupina považuje svůj názor za spravedlivý.

Tuto diskusi o politicích ukončím konstatováním, že vždy budou přítomni, aby realizovali politiku, která je diktována třemi hlavními faktory:

1. faktorem efektivity,
2. faktorem načasování,
3. chybným kvantitativním odhadem.

Těmito faktory jsem se již zabýval v úvodní kapitole. Nyní se o nich zmíním jen v souvislosti s kritikou Fukuyamy a Huntingtona. Fukuyama cituje Hegelovu myšlenku o prvním člověku a začátku dějin. Podle ní došlo ke konfliktu pána a otroka. Pán byl ochoten riskovat život a dal přednost vládnutí před životem. Otrok dal přednost životu před rovnoprávným nebo vedoucím postavením a rozhodl se na pána pracovat. Tato myšlenka přijímá nerovnoprávnost jako výsledek vítězství odvahy nad zbabělostí. Poslední člověk odmítá toto postavení, výsledkem je liberální demokracie a konec dějin. Pokusil jsem se ukázat, že z přírodovědného pohledu na člověka je situace odlišná. Otroci vznikali jako váleční zajatci. Princip efektivity přikazoval mít armádu k obraně vlastnictví, a pokud ji existuje, efektivně ji využít k získání vlastnictví dalšího včetně otroků. Demokracie má šanci ve stavu bezpečí. Po tisíciletí existoval tento stav po vzniku zemědělství a přebytků jen velmi výjimečně. Říše se musely bránit, a pokud se ubránily, pak útočily, aby byly ještě mocnější. Když souhrou faktorů oslabily, byly okamžitě napadány sousedními říšemi, které využívaly druhého faktoru, načasovat útok, dokud je soupeř slabý. Chybné kvantitativní odhady vedly

Napoleona k tažení do Ruska, Hitlera k útokům na všechny strany a Japonsko k útoku na USA. Chybný odhad, že přerozdělíme-li bohatství v zemi, většina dosáhne dobré životní úrovně, vedl chudé do komunistické revoluce. Když po znárodnění uviděli, že to byla chyba kvantitativního odhadu, pokračovali v revoluci vedeni závisť.

Po kritice Fukuyamy přistoupím ke kritice Huntingtona. Huntington říká, že rozdělení na my (náležející ke stejné civilizaci) a oni (náležející k jiné) je konstantou lidských dějin. Ukazuje, že rozdíly v chování vůči lidem ze stejné a jiné civilizace pramení z těchto příčin:

1. z pocitu nadřazenosti (někdy rovněž méněcennosti) vůči lidem považovaným za podstatně odlišné;
2. ze strachu a nedůvěry k těmto lidem;
3. z obtíží, které provázejí komunikaci s těmito lidmi jakožto důsledek rozdílů v jazyce a normách společenského chování;
4. z nedostatečné obeznámenosti s předsudky, motivacemi, společenskými vztahy a zvyky těchto lidí.

Tyto faktory se určitě projeví v ekonomické soutěži. Na tom ale není nic špatného, protože ekonomická soutěž je hnacím motorem zlepšování životních podmínek a všechny liberální demokracie včetně americké jsou na ní postaveny. Ozbrojené konflikty vznikají ze zcela jiných příčin.

V minulosti to byly výlučně války o vlastnictví. Skupina, která byla vojensky silnější, si našla ideologii, jež jí umožnila srovnat se s vrozeným respektem k vlastnictví druhého (nepřátelé nemají žádná práva, protože uctívají jiné bohy), a zaútočila. V zemědělské společnosti každá válka skončila územními zisky, neboli zabráním půdy, zdrojem veškerého bohatství. V současnosti znám jediný příklad: obsazení Kuvajtu Irákem Saddáma Husajna.

Občanské války jsou pokračováním revoluce a jde v nich o kontrolu vlastnictví v zemi.

S válkami za osvobození je to složitější. Touha po osvobození souvisí s touhou po svobodě. Podstatné je, že skupina lidí s politickým talentem se pokusí získat kontrolu tím, že přesvědčí veřejnost

vlastního národa o výhodách samostatnosti (většinový národ nás vykořisťuje a ve volbách nás přehlasuje, to je argument pro osvobození v demokraciích; nebo chceme se zbavit nadvlády v diktaturách) a získá finanční prostředky na válku. Složitější je to, že v některém případě odtržení znamená ekonomickou výhodu a jindy je jen výsledkem chyby kvantitativního odhadu. Válka za osamostatnění je válkou za odtržení se od velkého státu. Odtržení znamená oslabení obou a vedení státu tomu přirozeně brání. Válka Severu proti Jihu v USA je typickým případem. Jižní státy se chybně domnívaly, že je zrušení otroctví ekonomicky zruinuje. Lincoln uhájením jednoty státu vytvořil podmínky pro vznik nejmocnější země na světě v příštím století.

Obdobným příkladem je rozpad Jugoslávie. Pro tři státy je současné uspořádání po rozpadu Jugoslávie výhodné. Je to Slovinsko, které by svou úroveň ekonomiky dotovalo zbytek Jugoslávie, Chorvatsko, které díky Jadranskému pobřeží může založit svou ekonomiku na turistickém ruchu, a Černá Hora, která nebyla Srbskem nijak utlačovaná, ale díky nízkému počtu obyvatel a krásným plážím může z turistiky profitovat. Samostatná Makedonie, samostatná Bosna a samostatné Kosovo nemají z rozpadu výhody žádné. Srbsko by vojensky zvítězilo bez intervence USA a EU. Současný stav funguje jen díky ekonomické pomoci EU Bosně a USA Kosovu. Etnické přesuny obyvatel způsobily mnohé osobní katastrofy, ale stabilizovaly situaci do budoucna v Chorvatsku. Bosna může být v budoucnosti sud prachu. Samostatné Kosovo bylo vyhlášeno v době, když v Srbsku již byla demokratická vláda ochotna garantovat kosovským Albáncům všechna možná práva. Američané se ale rozhodli financovat tu vojenskou základnu. Vyplývalo to z chybné analýzy, že rozpad Sovětského svazu způsobili silou, a z obavy, že by Rusko později mohlo ve prospěch Srbů vojensky intervenovat. Rusové ani za Stalina neintervenovali v Koreji, neintervenovali ani ve Vietnamu (Afghánistán si ještě povšimnu) a nechystali se intervenovat v Srbsku poté, co dobrovolně vyklidili východní Evropu včetně pobaltských republik. USA tak mají vojenskou základnu

proti nikomu. Pokud by Američané vytvořili samostatné Kosovo bez Srbské Mitrovice, změnou hranic, zbavili by se části obyvatel, které je nemá rádo, a snížili by napětí v budoucnosti.

Všechny ostatní války v druhé polovině 20. století byly války podle principu „kola revoluce se nesmí zastavit“. Je to válka v Koreji, válka ve Vietnamu, válka v Afghánistánu, válka Argentiny za osvobození Falklandských ostrovů, války Arabů proti Izraeli. Nebudu se zabývat četnými válkami v subsaharské Africe, protože jsou výsledkem kombinací výše uvedených příčin (válka o vlastnictví, válka za osamostatnění od velkého státu a válka k potvrzení úspěchu diktatury).

Stojí za to se zmínit o dvou válkách, ve Vietnamu a v Afghánistánu. Komunistický Vietnam vznikl hrubou chybou Francouzů. Bitva o pevnost Dien Bien Phu je učebnicový příklad chybné strategie. Není chybou Francouzů, že se tam nechali porazit. To byl strategický úspěch komunistického generála Dziapa. Chybou bylo, že tam vůbec byli. Měli vytvořit obranu Hanoje, Hai Phongu, Hue a Saigonu (štít) a výpady za podpory letectva útočit na správní komunistická střediska (meč). To je vojenský pohled. Můj názor je, že měli v předstihu vytvořit vládu typu Norodoma Sihanuka v Kambodži a odejít. Americká strategie byla ještě horší. Američané se domnívali, že když zabijí hodně vietnamských komunistů, ti pokus o revoluci vzdají. Přitom při amerických nesmyslných útočných operacích přišlo o život mnoho amerických vojáků. Již v kurzu pro záložní důstojníky se učí, že ztráty útočnicků jsou vyšší než ztráty obránců, pokud jsou síly přibližně vyrovnané. Navíc svou strategii neustále měnili. Pokud by pod leteckou převahou zorganizovali obsazení Hanoje a Hai Phongu jihovietnamskou tankovou armádou, mohli získat lepší vyjednávací podmínky. Americkou účast však nelze jednoznačně odsoudit. Sovětský svaz by pokračoval v dalších zástupných válkách, aby nezastavil kola revoluce a posílil diktaturu ve své vlastní zemi.

Válka v Afghánistánu je toho dokladem. Začala klasicky. Komunisté převzali moc v hlavním městě, vznikla občanská válka.

Protože Afghánistán nebyl zemí bohatých a chudých, závist a z ní pramenící nenávisť nebyla velká, takže komunistická revoluční armáda měla málo nadšenců. Sovětský svaz přišel vojensky na pomoc. Americké rakety země–vzduch zničily sovětské helikoptéry a Rudá armáda odešla ze země poražena. Zdá se, že tato porážka posílila alternativní názory v sovětském vedení a přispěla k nástupu Gorbačova.

Samuel Huntington předpovídá nebezpečné střety budoucnosti, které patrně vzejdou ze západní arogance, islámské netolerance a čínské asertivity. Za hlavní problémy rozděluje Západ a ostatní společnosti považuje hlavní tři. Západ se snaží 1. zabránit šíření zbraní hromadného ničení; 2. prosazovat lidská práva; 3. chránit vlastní kulturní, společenskou i etnickou integritu omezováním počtu přijímaných přistěhovalců nebo uprchlíků.

Šíření nukleárních zbraní lze jen těžko zabránit. Technologie byla vyvinuta před půl stoletím, ale dosud platí, že kdo vlastní nukleární zbraně, je mocnější než ostatní. Padesát let se USA a SSSR vzájemně ohrožovaly takovým množstvím nukleárních raket s nukleárními hlavicemi a bombardérů s nukleárními pumami, že by to stačilo na vyvraždění dvou třetin populace obou států. Každého napadne nebezpečí ze spuštění nukleární války omylem. Všichni vojáci byli pod časovým tlakem, protože výhoda prvního úderu byla zřejmá a rozhodovaly sekundy. V současnosti takové nebezpečí odpadlo. Všechny ostatní země je mají víceméně z prestižních důvodů. Výjimkou je Izrael. Pokud by hrozila porážka izraelské armády od dvacetinásobně početnějších arabských sousedů, pak by je hrozba zničení Káhiry nebo Damašku mohla odradit od dalšího postupu. Současný Egypt nemá útočné cíle, stejně jako Jordánsko. Irák byl po americké intervenci pacifikován, Írán je daleko a Sýrie je slabá. Izrael ale správně uvažuje, že v budoucnosti převraty v sousedních zemích mohou změnit situaci.

Severní Korea má nukleární zbraně pro svou obranu, ale nikdo ji nenapadá. Jižní Korea po zkušenostech se sjednocením Německa, které vyžaduje finanční přesuny ze západu na východ ještě dvacet

let poté, také po sjednocení příliš netouží. Sama Severní Korea není nebezpečná pro nikoho, protože ví, že by konflikt nepřestála. Je vedena jen snahou o udržení diktatury ve své vlastní zemi.

Nukleární Indie a Pákistán se nechystají vést válku o Kašmír nukleárními zbraněmi a o Číně se ještě zmíním níže.

Lidská práva nejsou doménou Západu. Autoritativní režimy zdůrazňují nebezpečí chaosu, ke kterému demokratizace vede. Svoboda volit je jedna věc a svoboda jít večer na procházku bez toho, že se stanu obětí pouličních kriminálních band, je věc druhá. Myslím, že tu má Západ co dohánět.

Přistěhovalci nejsou problém zemí, ze kterých odcházejí. Ty říkají, zůstaňte doma. Většinu imigrantů žene touha po materiálním blahobytu, který všechna náboženství buď odsuzují, nebo alespoň nepreferují. Když zjistí, že za všechno se v liberální demokracii platí, že zboží, které si mohou koupit, je symbolem postavení v zemi jejich původu a ne v zemi, do které přišli, že jsou na nejnižším stupni společenského žebříčku, začnou závidět a nenávidět. Tento osobní problém nemá řešení, ale pokud je výsledkem prosazování práv, která odporují historickým právům většiny obyvatel, je nutné jednat. Demonstrace vyzývající k zákazu karikatur Mohameda jsou v souladu s právem na svobodu slova, ale výzvy k násilí již ne. Myslím, že zákaz závoju u žen na veřejnosti není v souladu s liberální demokracií, ale povinná školní docházka včetně hodin tělocviku s jednotným cvičebním úborem již ano. Myslím, že cukrátko a bič (nebo „rod and carrot“) nejsou využity dostatečně. Více sociálních služeb je třeba. Na druhé straně vytvořit oblast (ostrov u Afriky nebo část odkoupeného území), kam budou vypovězeni ti, kdo zákony nerespektují, bude do budoucna žádoucí, a to i pro ty, kteří mají státní občanství země EU. Na tomto území by mohla platit šaría, obyvatelé by dostávali přiměřenou stravu a mohli by odtud odejít do kterékoliv země, která by je přijala. Myslím, že k tomu země EU nenajdou cestu, a tak antiemigrační populisté budou dlouho získávat hlasy ve volbách.

Střet civilizací je podle Huntingtona něčím více než střetem lidí různé rasy, střetem náboženství. Podrobnější analýza ukazuje, že náboženství byla vždy faktorem vedlejším, i když zdůrazňovaným. Křesťanské křížové výpravy do Svaté země se zdají být prototypem náboženských válek, ale vyústíjí ve vyplenění křesťanské Konstantinopole. Náboženské války 17. století mezi protestanty a katolíky jsou spojeny s přestupem účastníků, to je příslušných vladařů i vojenských velitelů, z jednoho tábora do druhého a akceptování pravidla, že poddaní budou mít víru panovníka svědčí o tom, že zásadovost ve vztahu k vyznání nebyla podstatná. Ideologie slouží ke zdůvodnění, proč nepřítel nemá právo na své vlastnictví. Nikdo nepochybuje, že hnací silou dobývání Ameriky Španěly a Portugalci nebyla víra, ale zlato.

Jedna oblast je ale mocným argumentem ve prospěch střetu civilizací. Jsou to útoky islamistů. Někteří soudí, že to souvisí s islámským náboženstvím, ale je několik argumentů dokládajících, že to není pravda. Velké dobovačné výpravy islámských armád byly vždy spojeny s náboženskou tolerancí. Platí to o výbojích Arabů v severní Africe a na Pyrenejském poloostrově, stejně jako o výbojích Turků. V obou případech platilo pravidlo: Pokud se vzdáte bez boje, můžete si ponechat vlastní náboženství. Jinými slovy, chceme vaše daně, část vašeho majetku a náboženství je pro nás druhotné. Islámské státy Pyrenejského poloostrova tolerovaly křesťany i židy, náboženská tolerance přestala s vítězstvím křesťanů.

Druhý argument je opět z historie. Teroristické útoky nejsou objevem muslimů. Více než o anarchitech 19. století toho víme o Baader-Meinhoferově skupině v Německu sedmdesátých let dvacátého století. Tato skupina mladých inteligentních lidí pod pochybným heslem měšťské revoluce terorizovala po několik let německou společnost. Vytvořila se skupina lidí náchylných k riskování života v zájmu skupiny. To je, jak jsem uvedl, vrozená vlastnost ve vývoji člověka velmi důležitá. Skupinou zde nebyla ani širší rodina, ani národ, ale jejich ozbrojená buňka. Rozbití se podařilo kriminalistickými metodami, přestože na celém světě nacházeli řadu

sympatizantů. V případě al-Káidy vidíme totéž. Náboženství je druhotné, skupina a její vítězství ve formě spektakulárního teroru prvotní. Řadu útoků vedou proti občanům vlastní víry a vůbec jim to nevadí. Problémem zničení al-Káidy není USA nebo Evropa, protože zde jsou složky obrany zákona na vysoké úrovni, ale země, kde je efektivita státní správy nízká. Autoritativní policie bude určitě poškozovat lidská práva, tak jak to dělá všude na světě, kde není důsledně kontrolována orgány právního státu, ale zdá se, že jediné ona může být v těchto zemích vůči teroristům účinná. Americe ani Evropě nehrozí masivní útok. Na druhé straně povraždít tisíce lidí v obchodním domě není těžké nyní, tak jako to nebylo těžké v minulosti. Se ztrátami je nutné počítat, ale proti drobné pečlivé kriminalistické práci není alternativa.

Zodpovězme otázku, zda jsou USA a Evropa ohroženy střetem civilizací ze strany Číny a Ruska. Mohutná čínská komunistická armáda poté, co vyhnala Čankajška z kontinentální Číny na Tchajwan, vedla válku proti USA (v rámci vojsk OSN) v Koreji, která skončila územně nerozhodně a pro Čínu několikanásobně vyššími ztrátami, a nesmyslnou krátkou válku proti Vietnamu. Její komunistický vůdce Mao Ce-tung však učinil jedno z nejdůležitějších rozhodnutí, které pozitivně ovlivnilo život na této planetě více, než si většina lidí uvědomuje. Nadekretoval čínským rodinám politiku jednoho dítěte. Jedno dítě i v chudé rodině většinou nebude hladovět a rodiče většinou mohou vynaložit finanční prostředky na jeho vzdělání. Mao chtěl svým dekretem zabránit hladomoru. Nejenže se mu to podařilo, ale současně otevřel cestu Číny k prosperitě. Srovnáme-li Indii a Čínu, Čína dosahuje lepších ekonomických výsledků hlavně proto, že počet jejích obyvatel roste pomaleji než v Indii. Například v roce 1961 byl počet obyvatel Indie 452 milionů, Čína 673 milionů. Do roku 1977 byl nárůst počtu obyvatel v procentech stejný (proti roku 1961 143 %), ale v roce 2001 je nárůst počtu obyvatel v Indii proti roku 1961 226 % a v Číně 192 %. Produkce rýže na obyvatele za rok byla v Indii 33 kg, stejně jako v Číně. V roce 2001 byla odpovídající čísla pro Indii 76 kg, pro Čínu 115 kg.

Podobně pro pšenici v roce 1961 Indie 28 kg, Čína 22 kg, ale v roce 2001 Indie 57 kg, Čína 78 kg. Výroba masa v roce 1961 byla v Indii 3,7 kg, stejně jako v Číně 3,8 kg. V roce 2001 je výroba Indie 4,5 kg a Číny desetkrát větší – 50,1 kg. Čína má stále více prostředků, které může dávat do výzkumu a vzdělání, předpoklad rozvoje vysokých technologií, které, jak jsem ukázal již předtím, rozhodují o ekonomii země a životní úrovni jejích obyvatel jako celku.

Jedno dítě v rodině má ale jeden významný psychologický efekt. Rodiče o něj mají strach a nechtějí o něj přijít ve válce. Čína je komunistická diktatura s vládnoucí skupinou v čele. A všichni členové této skupiny nechtějí přijít o jediné dítě ve válce. Čína tak nepůjde do válečného dobrodružství, i kdyby jí ekonomika umožnila vyzbrojit armádu na vysoké technologické úrovni. USA a Evropa se mohou před čínskou armádou cítit bezpečně. Ne již před čínskou ekonomickou konkurencí. Zatím Čína konkuruje nízkými platy svých dělníků, stejně jako Japonsko v padesátých letech. Čínu čeká podobný osud jako Japonsko, osud bohaté země s vysokým stupněm technologického vývoje a s vysokým životním standardem. Na druhé straně může rozsáhlý čínský trh spotřebovat výrobky vysoké technologie z USA a Evropy.

Pokud se týče demokracie, ta se zdá být daleko. Vládnoucí skupina je oblíbena, když roste prosperita a není tlak veřejnosti, aby politiku změnila. Stoupenci tvrdé komunistické diktatury však v rámci vládnoucí skupiny dosud existují. Západ jim nesmí svými chybami dát příležitost k získání většího vlivu. Znamená to akceptovat formálně politiku jedné Číny. Pokud budou západní politici říkat, že Hongkong je součástí Číny a oni jsou s tímto stavem spokojeni, a dojde-li na jeho území občas k pnutí mezi orgány města a orgány Číny, nebude rozpory akcentovat, všechno bude v pořádku. Pokud by Tchaj-wan akceptoval koncepci jedné Číny s důrazem na vlastní samosprávu a s možností plného sjednocení ve 22. století, ekonomicky uvažujícímu vedení Číny by to pomohlo ve sporu s vojensko-policejním křídlem v Komunistické straně Číny. Tlak na dodržování lidských práv je správný, ale propuštění disidenta z vězení musí být

vysvětlováno jako správný krok silného vedení a ne ústupek pod tlakem. Problém Tibetu není zcela jednoznačný. Potlačování lidských práv je spojeno s růstem životní úrovně Tibetanů vlivem čínské ekonomické pomoci. Myslím, že ocenění čínských zásluh musí doprovázet tlak na více lidských práv včetně religiózních svobod, ale požadavek na samostatný Tibet vztahy s Čínou poškozuje. V Číně také nikdo nevyvěšuje vlajky indiánských kmenů s požadavkem, aby Spojené státy americké vyklidily jejich území a zaplatily indiánům reparace. To platí i o Evropě. Čína se nevmešuje do záležitosti Basků a Irů ze Severního Irsku. Spolupráce s Čínou se zdá být do budoucna optimistická.

Rusko provádí politiku jednoho dítěte pod ekonomickým tlakem již dlouho. Rusko nevyklidilo východní Evropu, aby opět usilovalo o její okupaci. Neruské národy na území Ruské federace musí vznášet požadavky na ekonomický rozvoj svých oblastí a investic do vzdělání a kultury, ale snaha o samostatnost nepřichází v úvahu. Žádný z těchto národů by pak nebyl skutečně samostatný, ale byl by pod vlivem jiné mocnosti, a to Ruská federace nepřipustí. Spolupráce na snižování mezinárodního napětí pro Evropu a USA s Ruskem by měla být rozvíjena, protože z toho budou profitovat obě země. Když Američané dodají do Polska střely Patriot, tyto střely neseštelí ani jednu ruskou raketu, protože Rusko žádné rakety do Polska nepošle, ale pod jakoukoliv záminkou omezí Polsku dodávky plynu podle hesla „když vy děláte problémy nám, tak i my vám“. Válečný konflikt nevznikne, ale bude to argument pro ty politiky, kteří se profilují antiamericky, což může negativně ovlivnit spolupráci mezi USA a Ruskem v jiné části světa. Je to pak škoda, protože jak USA, tak Evropa, tak Rusko čelí nebezpečí islámských teroristů, a mají proto společné zájmy.

Nejzávažnější se zdá konflikt s arabským světem. Všechny arabské státy jsou autoritativní, tedy až na výjimky, jako je Tunisko a Egypt a snad Jemen, jsou to diktatury. Někdy je vládnoucí skupina složena z armádních důstojníků, jinde jsou to klasické monarchie. Diktatury potřebují ideologii ohrožení nepřítelem ke zdůvodnění

své existence. Pro muslimský svět je nepřitelem Stát Izrael. Izrael vznikl na podkladě historického argumentu. Byla to původní domovina židů. Izrael nikdy neměl vzniknout. Pokud by postavení židů v jednotlivých evropských zemích odpovídalo jejich vzdělání, plí a schopnostem, pokud by nežili pod hrozbou antisemitismu, nikdy by neemigrovali do Svaté země. Hitler je vyloučil z německé společnosti a západoevropské demokracie se tvářily tak, že se jich to netýká. Zde platí již dříve citované heslo „Je to, jak to je“. Izrael existuje na území, kde předtím žili palestinští Arabové. Izrael má nejmocnějšího přítele USA, a proto je nezničitelný. Diktátorům se daří vnutit svým příslušníkům matematickou chybu, že za jejich relativní bídu může Izrael. Všichni prezidenti muslimských států v okolí se profilují bojem proti Izraeli, od egyptského Násira přes iráckého Saddáma Husajna, libyjského Kaddáfího a syrského Asáda k prezidentům Iránské islámské republiky. Izrael a USA splňují obraz nepřitele, jsou bohatí a nevyznávají Alláha. Naftu produkující země provádějí takovou politiku, aby byly prostřednictvím USA chráněny před svými chudšími, ale vyzbrojenějšími bojechtivými muslimskými sousedy a za svou ropu dostaly co nejvíce peněz. Vnitřní politika všech těchto zemí je snad až na výjimky nejhorší na celé planetě. Své ropné bohatství užívají k financování sociální politiky, ale investice do vzdělání jsou relativně nízké. Neexistuje široké převážně přírodovědně orientované vzdělání, přestože jenom to může být základnou špičkových technologií, které země potřebují k vývoji moderní ekonomiky. To je odlišuje od Japonska, Koreje, Tchaj-wanu, Singapur, Thajska, Malajska, Indonésie, Číny a Indie. Jen Tunisko a Egypt se soustřeďují na turistický ruch. Ideologie muslimských diktatur obsahuje religiózní prvky zahrnující odsuzování antikoncepcí; výsledkem jsou velké nevzdělané rodiny a nevzdělané ženy jsou hlavním faktorem populační exploze. Intervence USA proti Iráku, kde armáda Saddáma Husajna představovala permanentní ohrožení Izraele s nebezpečím, že USA budou zataženy do války, když to budou nejméně potřebovat, a z toho budou resultovat velké ztráty Američanů na životech, byla určitě správná.

Podobně bylo správné zničení základen al-Káidy v Afghánistánu. Po vojenském vítězství však Američané chybovali, když se naivně domnívali, že nastolením demokracie vyřeší situaci. Největším nebezpečím demokracie po svržení diktatury násilnou cestou je chaos. Došlo k tomu v Německu po první světové válce a nástup Hitlera podporovalo velké množství obyvatel proto, že byl zárukou odstranění chaosu doprovázeného excesivní kriminalitou, se kterou si orgány státu nevěděly rady. Toto nebezpečí si například uvědomili po roce 1918 čeští politici a v demokratickém Československu převzali celý represivní aparát, to je policii a četnictvo po Rakousko-Uhersku. Dlužno podotknout, že Rakousko-Uhersko před první světovou válkou byl autoritativní právní stát, kde byl represivní aparát pod kontrolou soudních orgánů. Skutečnost, že Američané podcenili úlohu represe, nevadila u Kurdů, kteří Američany přijali jako osvoboditele, ale to, že Američané nepřevzali některé složky Husajnova represivního aparátu (samozřejmě po odstranění fanatických Husajnových stoupců), nakonec uškodilo samotné demokracii. Lidé se nemohou cítit svobodní v zemi, kde vybuchují každý den nálože, i když mají volební právo a svobodu slova. Další chybou Američanů je jejich nechuť ke spolupráci (což znamená finanční podporu) se socialisty. Zaměňují je s komunisty, ale ani komunisté po rozpadu SSSR nejsou Americe nebezpeční. Svou agitací by mnohé nemajetné občany získali proti islamistům právě v chudinských oblastech, kde islamisté převážně rekrutují své bojovníky. Totéž platí o Afghánistánu. Zde jsou z období komunistické diktatury skupiny lidí, kteří nenávidí tálibánce a Američané by je mohli využít k boji proti němu. Také zde platí, že kriminální práce a síť informátorů může přinést pozitivní výsledky a hlavně bez ztrát na životech amerických vojáků. Nejmocnějším nepřítelem USA v regionu je Írán. Politika sankcí může opozdit zbrojení, ale posílí vedení islámské republiky. Pod tlakem USA je příkaz vedení semknout se a neprodukovat alternativní názory, které vedou k samovolnému rozpadu diktatury. Podle mého názoru by optimální strategie pro Írán měla vycházet z toho, že je to autoritativní stát s prvky demokracie, jako

jsou volby z více kandidátů, z čehož automaticky vyplývá volební kampaň s volnějším šířením názorů. Nosné téma pro vyšší střední vrstvy by bylo heslo „můj dům, můj hrad“, to je snaha o zákaz vstupu revolučních gard do cizího domu bez povolení soudu, což by mladým lidem z těchto bohatších vrstev umožnilo žít americkým způsobem života, po němž touží. Pokud by politici dostali od těchto lidí finanční podporu, pak by tyto alternativní názory propagovali. Pro chudší vrstvy je důležitá finanční podpora socialistických stran. Jejich program sociální pomoci by si získal podporu mnohých a vedl by k tlaku na omezení zbrojení. Možná by vedení islámské republiky reagovalo omezením demokratických prvků. To by ale radikalizovalo socialisty k revolučnímu boji proti islámské diktatuře a přispělo by to určitě k uvolnění napětí na mezinárodním poli.

Izrael se chová správně, když omezuje riziko stavbou obranné zdi mezi Izraelem a Palestinou a je za to neoprávněně kritizován. Není ale rozumné činit nevratná rozhodnutí vzhledem k přístupu Palestinců k mešitě v Jeruzalémě. V rámci definitivního mírového uspořádání budou muset stoupenci míru v palestinském státě demonstrovat jistý symbolický úspěch a přenechání chrámové hory palestinské kontrole by nesnížilo autoritu Státu Izrael, stejně jako autorita italského státu není narušena tím, že pořádkovou kontrolu v chrámu svatého Petra v Římě vykonává Vatikán.

Za důležitý prvek stability považují investice bohatých ropných států do Palestiny, například výstavbu moderních podniků. USA by zaručily, že tyto podniky se nestanou terčem izraelských odvetných útoků na teroristické útoky na Izrael. Ekonomická prosperita Palestiny by automaticky vedla ke snaze normalizovat vztahy s Izraelem, podobně jako normalizuje Čína své vztahy s Tchajwanem. Mír v této oblasti je možný, ale USA se musí zbavit své nesprávné představy, že jsme na pokraji střetu civilizací. Když staví rakety Patriot a radary na hranici Ruské federace, pak ukazuje, že se dosud nepoučily.

Pokusil jsem se ukázat, že ke střetu civilizací nedochází. To ale neznamená, že je konec dějin, že liberální demokracie je takové

uspořádání státu, že každý, kdo ho zakusí, netouží již po ničem jiném. Mezi liberálními demokraciemi jsou obrovské rozdíly. Nejsou to jen rozdíly v HDP na jednoho obyvatele. To pro vnitřní stabilitu není ani příliš důležité. Lidé chápou, že existují bohatší státy, ale považují za nespravedlivé, když někteří občané disponují obrovským bohatstvím a jiní mají starosti s uspokojením základních potřeb. Jsou ekonomové, kteří sociální stát považují za neschopný financování, a proto nepřijatelný. Statistické údaje ukazují, že tomu tak není. Rozdíly v příjmech bohatých a chudých nejlépe ukazuje Giniho koeficient nazvaný podle italského ekonoma, který jej zavedl. Jeho matematický výklad je poněkud složitý, a proto se spokojím s náhradním řešením, výpočtem poměru mezi průměrným příjmem 20 % nejvíce vydělávajících a 20 % nejméně vydělávajících. Tento poměr je v některých zemích asi 3, v jiných 8 (například v USA 8, ve Spojeném království 7, v Německu, Dánsku, v Rakousku, ve Finsku a Švédsku 4, v České republice 3,5 a v Japonsku 3,4). Pokud je v určité zemi 8, transfery mohou vést ke zdvojnásobení příjmu 20 % nejchudších a přitom bohatší budou mít stále třikrát vyšší, což je jednoduchá aritmetika. Vysoké daně snižují iniciativu v podnikání a za to platíme snížením tempa ekonomického růstu. Statistické údaje tento názor ale nepodporují. Ukazuje se, že vysoké daně nejsou prokletím, společnost více rovnostářská je solidárnější, a proto i stabilnější. Nedochozí zde k výraznému sociálnímu pnutí. Jednoduchý výpočet demonstruje, že pokud 20 % nejchudších má mít stejnou životní úroveň, pak v zemi s poměrem 8 musí být dvakrát větší HDP se všemi negativními důsledky pro spotřebu energie a s tím spojeným zamořením životního prostředí. V USA v roce 1966 příjmy 20 % domácností s nejnižšími příjmy činily 7000 dolarů za rok, u dalších 20 % to bylo 20 000 dolarů, u dalších 20 % 31 000 dolarů, u dalších 20 % 44 000 dolarů a u 20 % domácností s největšími příjmy 79 000 dolarů (z toho 5 % domácností s vrcholovými příjmy 126 tisíc dolarů). V roce 1998 u domácností s nejnižšími příjmy to bylo 9000, u další skupiny 22 000, u další 37 000, u další 58 000, u nejvíce vydělávajících 20 % 123 000 (u 5 % domácností

na vrcholu 215 000). To ukazuje, že třicet let hospodářského růstu mělo prakticky zanedbatelný dopad na 60 % amerických domácností (údaje jsou v dolarech přepočtených vzhledem k inflaci na stejnou kupní sílu). Nejvyšší daňová sazba v USA byla kolem roku 1960 90 % příjmu, v roce 2010 30 %, což objasňuje i výše uvedené rozložení příjmů domácností. V šedesátých letech ale vrcholila studená válka a bohatí neprotestovali proti vysokým daním, protože si uvědomovali, že peníze jdou na zbrojení a kdyby prohráli se Sovětským svazem, přišli by o veškerý majetek.

Pokud se sociální stát soustředí na zdravotnictví, školství a péči o staré lidi bez zásahu do soukromé ekonomiky a své programy financuje z vysokých daní, nepřináší to žádné nebezpečí (údaje z roku 2009 ukazují, že příjmy z daní jsou v USA 28 % HDP, ale ve Spojeném království 39 %, v Belgii 47 %, v Rakousku 43 %, v Dánsku 50 %, ve Finsku 44 %, ve Francii 46 %, v Německu 40 %, ve Švédsku 49 %). Vzhledem k ekologii, růstu počtu obyvatel a omezeným energetickým zdrojům není důraz na ekonomický růst bezrozporný. Vztah mezi velikostí příjmu a indexem štěstí v USA v roce 1973 rostl strmě do příjmu 10 tisíc dolarů na osobu a rok a pak stagnoval. Rozdíly mezi příjmem 10 tisíc dolarů a 25 tisíc dolarů byly minimální. Mnohem důležitější je pocit bezpečí. Příjem je určitě motorem pokroku, ale ne jediným. Lidé, jejichž výsledky tvůrčí práce nejvíce přispěly k rozvoji společnosti, nepatřili k nejchudším, ale až na výjimky ani k nejbohatším skupinám.

Některé chudší státy v Jižní Americe se však dostaly do potíží tím, že kladly důraz na státní podniky, na ochranářskou politiku vysokých cel a na intervence do finančního sektoru. Výsledkem byla stagflace. Vysoká inflace při nepatrném růstu. To je nevhodný přístup. Správné je, aby stát jen vybíral daně a zasahoval proti spekulantům. Pokud podniky produkují za účelem zisku, není nutný ekonomický státní zásah, i když účast odborů na řízení podniků, jak ji známe například ze Spolkové republiky Německo, je žádoucí. Pokud se ale vlastníci pokusí ovlivnit politiku země ve svůj prospěch, například před volbami zastaví dodávky léků s cílem poškodit

socialistickou vládu, má stát povinnost intervenovat ve prospěch občanů zavedením dočasné nucené správy. Dále se stát nemá vzdávat intervence proti spekulantům. Americká krize v roce 2008 byla spuštěna krizí hypotečního trhu. K této krizi by nikdy nedošlo, kdyby stát reagoval na to, že ceny nemovitostí stoupají tak, že rozdíl mezi náklady a prodejní cenou dosahuje desítek procent. Správná reakce obcí je za této situace začít stavět a prodávat nemovitosti se ziskem asi 10 %. Stavební podnikatelé na to mohou reagovat jen tím, že také sníží ceny na přijatelnou úroveň vzhledem k pořizovacím nákladům stavitele. Stát má intervenovat co nejméně, ale za určitých okolností je intervence jeho povinností. Návrh, který uvádím, je zatím z oblasti science-fiction. Na druhé straně znám praktický případ, se kterým jsem se seznámil při mé první návštěvě Švédska v roce 1964. Tehdy největší švédská odborová organizace vlastnila řetězec obchodních domů a řadu průmyslových podniků, které je zásobovaly. V té době také začal rozvoj používání automatických praček v domácnostech, které vyžadovaly nové prací prášky. Zahraniční koncerny je ve Švédsku prodávaly s vysokým ziskem, i když se kartelovou dohodu nepodařilo prokázat. Odbory zřídily průmyslový podnik, jenž začal prášky vyrábět a prodávat za mnohem nižší ceny. Koncerny zareagovaly tím, že snížily své ceny ještě níž a podnik odborů zkrachoval. Tato ztráta byla však kompenzována ziskem všech švédských domácností.

Sociální stát, jak jej v různých variantách uskutečňují vyspělé evropské země, má tři hlavní úkoly: zajistit zdravotní péči na souběžné úrovni moderní medicíny podle potřeby pro všechny bez rozdílu příjmů; zajistit vzdělání pro všechny bez rozdílu příjmů, kteří mají talent a pracovitost a zajistit důstojný život starých lidí a lidí se zdravotním postižením. O další se postará tržní ekonomika, která je pro úkoly státu zdrojem finančních prostředků, jež stát získává zdaněním. O zásazích do ekonomiky například podporou výzkumu, budováním infrastruktury nebo zemědělskými dotacemi, o dotacích do kultury, do vzhledu obcí a čistoty krajiny je nutné vést demokratickou diskusi a zvolit cestu kompromisu, kdy všichni zúčastnění

zůstanou stejně nespokojeni. Bezpečnost a prosazování práva chtějí všichni, každý ví, že se tyto oblasti musí finančně pokrýt daněmi, ale přál by si, aby daně zaplatili ti druzí.

Pokud státy zvolí americkou liberální demokracii za svůj vzor, povede to k ekologické katastrofě. Planeta nemá pro tolik lidí tolik energetických zdrojů, kolik spotřebují USA na jednoho obyvatele. Na druhé straně, pokud bude vzorem švédský sociální stát, kde má chudších 50 % obyvatel – přes třikrát nižší HDP na jednoho obyvatele než v USA – vyšší životní úroveň než 50 % chudších Američanů, je vítězství liberální demokracie na planetě možné.

Můj závěr je tedy konec dějin s podmínkou.

10 Souhrn

Z hlediska přírodních věd je člověk živočich žijící ve skupině. Proto u něho vedle způsobu chování vlastního všem živočichům, obstarávání potravy, strachu ze smrti a bolesti, sexuálního chování nalézáme způsoby chování, které mu umožňují žít ve skupině a které umožňují úspěch skupiny v boji o přežití. Je to respektování vlastnictví, které zabraňuje neustálému boji mezi členy skupiny o potravu, touha po svobodě, která umožňuje jedincům pátrat po potravě a přemísťovat se do nových oblastí, potřeba uchýlit se pod ochranu autority v případě nebezpečí, snaha být skupinou akceptován, ochota riskovat život v zájmu obrany skupiny, závist, která motivuje jedince k aktivitě nad aktivitu nutnou k zachování holého života, snaha o rozvinutí vlastního talentu. Protože talent je různý u různých členů skupiny, je rozvinutí talentu pozitivní při změnách životní situace, kdy různá situace vyžaduje různé schopnosti. Všechny tyto způsoby chování byly pozorovány u živočichů žijících ve skupinách, člověku je nejbližší šimpanz. Všechny výše uvedené způsoby chování se vyvinuly v průběhu milionů let evoluce přirozeným výběrem mutací, které ovlivnily uspořádání neuronů v mozku. Současně se všechny tyto způsoby chování uplatňují v politice. Respekt k vlastnictví vyžaduje ideologii, která podloží důvod vlastnictví konfiskovat (například náboženská ideologie nebo ideologie třídního boje). Touha po svobodě vede k preferenci liberální demokracie, potřeba ochrany k diktatuře. Snaha o akceptaci skupinou vede k davovým reakcím. Ochota riskovat pro skupinu vede k hrdinským činům i k sebevražedným teroristickým útokům. Závist a z ní pramenící nenávisť je hnací silou proletářské revoluce. Jeden z talentů je politický talent pozorovaný také u některých šimpanzů. Jedinci s tímto talentem jej využívají k přesvědčení skupiny o své schopnosti vést, a to jak v diktaturách, tak v demokraciích.

Diktatura je zdůvodňována ohrožením a pro její setrvání jsou nezbytné čtyři podmínky. Ideologie zdůrazňuje nutnost vlastnických

přesunů a ochranu před skutečným nebo domnělým nepřítelem. Deklarace úspěchů je nutná ke zdůvodnění správnosti jednotlivých kroků vedoucí skupiny v diktatuře (Leninovo „Kola revoluce se nesmí zastavit“). Odměnění stoupenců je nezbytnou podmínkou, protože bez něho by se ze stoupenců diktátora stali stoupenci svobody. Poslední podmínkou je potlačení alternativních názorů ve vedoucí skupině. K formulaci alternativních názorů dochází vždy po smrti diktátora, protože boj o vedoucí pozici ve vedoucí skupině je veden argumenty alternativních názorů. Pád diktatury je možný pouze vojensky (pád fašismu v Německu) nebo nerespektováním podmínky o potlačení alternativních názorů (pád komunismu v Sovětském svazu, ale také pražské jaro 1968). Proto lze zvnějšku pád diktatury řešit buď vojensky, nebo skrytým podporováním alternativních názorů ve vedoucí skupině (propagace Amerického způsobu života ve filmech nebo knihách).

Politická rozhodnutí jsou určována třemi principy. Princip efektivity se uplatňuje s počátkem zemědělství, kdy vznikají přebytky, které je nutno bránit. Brannou silou lze efektivně použít k útoku a ke konfiskaci vlastnictví sousedním skupinám. Výsledkem je vznik říší. Princip časování používá vedoucí skupina tehdy, když se domnívá, že soupeř je dočasně slabý (tažení do sousedních říší, například Egyptanů, Peršanů, Makedonců nebo Římanů, předcházela bleskové válce v současnosti). Princip chybných kvantitativních odhadů vysvětluje neúspěch řady politických kroků (slabost nepřítele v případě Napoleonova a Hitlerova tažení, neschopnost se rozvíjet bez životního prostoru a bez surovin v případě Německa a Japonska na konci první poloviny 20. století, domněnka, že přerozdělení majetku bohatých povede k bohatství všech jako podklad komunistické revoluce).

Do budoucna je možný svět bez válek, pokud dojde k zastavení rychlého růstu počtu obyvatel a podpoře takového systému liberální demokracie, který umožní více rovnostářské rozdělení národních důchodů.

Poznámky

- ¹ Jared Diamond, *The third Chimpanzee*, HarperCollins, New York 1993.
- ² Jared Diamond, *Guns. Germs and Steel*, W. W. Norton, New York 1997.
- ³ Jared Diamond, *Collapse*, Penquin Group (USA), New York 2005.
- ⁴ Pierre Vidal-Naquet, *Histoire de l'humanité*, Hachette, Paris 1992.
- ⁵ *Oxford Atlas of Modern World History*, Oxford University Press 1989.
- ⁶ Paul Johnson, *A history of the modern world*, Weidenfeld & Nicolson, London 1983.
- ⁷ *Britannica Concise Encyclopedia*, Encyclopedia Britannica, 2002.
- ⁸ John M. Keynes, *The general Theory of employment interest and money*, Macmillan, London 1936.
- ⁹ Nanda Herbermann, *The Blessed Abyss*, Wayne State University Press, Detroit 2000.
- ¹⁰ George Soros, *The Alchemy of Finance*, John Wiley and Sons, Hoboken, New Jersey 1987.
- ¹¹ Francis Fukuyama, *The End of History and The Last Man*, Avon Books, New York 1993.
- ¹² Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilization*, Touchstone, New York 1997.
- ¹³ Jane Goodall, *In the Shadow of Man*, Houghton Mifflin Company, New York 1988.
- ¹⁴ William J. Bernstein, *The Birth of Plenty*, The McGraw-Hill Companies, New York 2004.

Zrušení ústavního zákona Ústavním soudem

Zdeněk Koudelka

Ústavní soud v Brně 10. 9. 2009 zrušil ústavní zákon Nálezem vydaným na základě ústavní stížnosti poslance Miloše Melčáka¹ a tím vyšel mimo tradičně chápanou roli ochrany ústavnosti vůči právním předpisům nižší právní síly. Přitom ve své dřívější judikatuře prezentoval názor, že nemůže rušit ústavní zákony.² Nově se rozhodl bránit ústavnost – ústavní pořádek proti němu samému. Zmiňovaný Nález potvrdil tendenci Ústavního soudu posilovat svou moc. To je přirozená vlastnost každého mocenského orgánu. Ústavní soud využívá situace, že Ústava neřeší přezkum jeho neústavních rozhodnutí.³ Omezenou kontrolu porušování práva naším Ústavním soudem vykonává jen v oblasti základních práv a svobod Evropský soud pro lidská práva, který poskytuje ochranu práv osob, jež ji nenaleznou u Ústavního soudu. Jinde využívá Ústavní soud postavení nekontrolovatelného držitele moci. I jeho rozhodnutí, čím se bude zabývat, nepodléhá kontrole. Má-li Ústavní soud chuť zmocnit se práva rozhodnout nějakou otázku, najde si argumenty pro svou mocenskou působnost.

- 1 Nález č. 318/2009 Sb. (Pl.ÚS 27/09), kterým byl zrušen ústavní zákon č. 195/2009 Sb., o zkrácení pátého volebního období Poslanecké sněmovny. Dále jen Nález.
- 2 Ústavní soud není oprávněn ustanovení obsažená v ústavních zákonech přezkoumávat (případně dokonce rušit); jeho úkolem je toliko – v konkrétních případech - jejich interpretace. Bod 6.2 odůvodnění nálezu č. 14/2002 Sbírký nálezů a usnesení Ústavního soudu sv. 25 s. (95/2002 Sb., Pl.ÚS 21/01).
- 3 O soudním aktivismu BOLESŁAW BANASZKIEWICZ: Demokracja pod specjalnym nadzorem, *Forum prawnicze* 1/2011, Warszawa, Wydawnictwo Szkolne PWN Sp. z o.o, ISSN 2081-688X, s. 56-68.

1 Odložení vykonatelnosti

Ústavní soud před rozhodnutím ve věci samé vydal 1. 9. 2009 usnesení,⁴ kterým odložil vykonatelnost rozhodnutí prezidenta republiky o vyhlášení voleb Poslanecké sněmovny na 9.-10. 10. 2009 bez toho, že by to sám stěžovatel požadoval. To je podmínka pro odložení vykonatelnosti, kterou stanoví zákon o Ústavním soudu,⁵ kterým je Ústavní soud vázán.⁶ Soud tak učinil výrazný aktivistický krok. Nejenže postupoval mimo žalobní návrh (*ultra petitem*) a tedy v rozporu s právem,⁷ ale i v rozporu se smyslem povinného zastoupení ústavních stěžovatelů advokátem. Povinné zastoupení je uzákoněno proto, aby podání na Ústavní soud byla kvalifikovaná a v úplnosti hájila právní zájem stěžovatele. Co je zájem stěžovatele, určuje stěžovatel sám. Ústavní soud není jeho opatrovník. Ústavní soud svým přístupem fakticky popřel svéprávnost stěžovatele poslance Miloše Melčáka, ale i právní erudici jeho advokáta Jana Kalvody, kteří nepožadovali odložení vykonatelnosti. Jelikož však většina ústavních soudců chtěla využít příležitost zmocnit se práva rušit ústavní zákony, rozhodli se vnutit stížnosti jakési zamlčené chťení vykonatelnost odložit. Nakonec odložení vykonatelnosti nemělo valného smyslu, protože předpoklad ústavních soudců, že se budou věci zabývat delší dobu⁸ vzal za své, když pod tlakem veřejného mínění byli nuceni věc řešit bez zbytečného odkladu.

Další podmínkou pro odložení vykonatelnosti je, že odložením vykonatelnosti nemůže jiným osobám vzniknout nepoměrně

4 Usnesení Ústavního soudu č. 312/2009 Sb. (Pl.ÚS 24/09-16). Dále jen Usnesení.

5 § 79 ods. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu.

6 Čl. 88 Ústavy Čech, Moravy a Slezska č. 1/1993 Sb. Dále jen Ústava.

7 Bod I odlišného stanoviska ústavního soudce Jana Musila k Usnesení.

8 MARIE VALÁŠKOVÁ: Volby v říjnu nebudou, říká místopředsdkyně Ústavního soudu Eliška Wagnerová, *Hospodářské noviny* 2. 9. 2009, s. 3.

větší újma než stěžovateli neodložením vykonatelnosti.⁹ V praxi šlo u poslance Melčáka cca o 8 měsíčních poslaneckých platů. Na straně druhé byly ve hře veřejné i soukromé výdaje. Ústavní soud v odůvodnění Usnesení uvedl, že odložením voleb nevzniká újma na veřejných prostředcích. Že šlo o tvrzení nepravdivé následně dokresluje informace ministra vnitra, který prezentoval částku v řádu desítek milionů Kč, jež byla na přípravu voleb vynaložena. Následně uvedla vláda zbytečně vynaloženou částku 114,5 milionů korun za neuskutečněné volby ve Státním závěrečném účtu za rok 2009.¹⁰

Ústavní soud v odůvodnění Usnesení neshledal zásah do práv třetích osob. Ale Ústavní soud svým rozhodnutím zasáhl právo všech voličů, kterým vyhlášením voleb vzniklo subjektivní právo volit v říjnu 2009, ale také zasáhl do financí politických stran, které na základě legitimního očekávání, že budou volby, uzavřely závazky. Ústavní soud poškodil finančně slabší politické subjekty a narušil ústavní základ politického systému ve svobodné a nerušené soutěži politických stran.¹¹

Politické strany měly smluvně zajištěnou volební kampaň a odložením voleb se nic nemění na smlouvách o objednaných reklamních plochách pro prezentaci (bilbordy) a prezentačních volebních materiálech (inzerce, letáky). Od mnohých smluv strany nemohly odstoupit bez smluvních sankcí. O jaký rozsah šlo dokresluje

9 Odlišné stanovisko poukazuje, že v návrhu poslance Melčáka není žádná argumentace o nepřiměřenosti újmy, která mu údajně hrozí ve srovnání s újmu, která může vzniknout odložením vykonatelnosti jiným osobám. Bod 2 odlišného stanoviska ústavního soudce Jana Musila k Usnesení.

10 Návrh státního závěrečného účtu za rok 2009, část C Zpráva o výsledcích hospodaření státního rozpočtu., bod 2.1 Další běžné výdaje státního rozpočtu. Tisk Poslanecké sněmovny 1, 6. volební období, <http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=62857>

Zbytečně vynaložené náklady státu byly původně odhadnuty na 67,2 milionů Kč, především za pronájem počítačů Českým statistickým úřadem, ale i za jiné objednané služby. Viz Zrušené volby stály 67 milionů, *Právo* 2. 12. 2009, s. 3.

11 Čl. 5 Ústavy.

následná stranická prezentace koncem září a začátkem října 2009, která původně byla myšlena jako volební. Strany se v různé míře finančně vyčerpaly, aniž nastala událost (volby), pro kterou byly tyto prostředky vynaloženy. Občanská demokratická strana si otevřela úvěr na 150 milionů Kč pro konání voleb, byť výši nutných nákladů na nevykonané volby neuvedla.¹² Sociální demokracie odhadla své výdaje spojené s neuskutečněnými volbami na 130 milionů Kč.¹³ Lidová strana utratila skoro celý úvěr určený na volby ve výši 25 milionů Kč.¹⁴

Že o dané věci Ústavní soud v Usnesení o odložení vykonatelnosti rozhodnutí prezidenta o konání voleb neuvažoval, dokazuje odtrženost soudců od reálného života. To si nakonec uvědomil samotný Ústavní soud, který v konečném Nálezu myšlenku, že by neshledal zásah do práv třetích osob, neopakoval.

12 PETR HOLUB, KATEŘINA ELIÁŠOVÁ: ODS dluží 50 až 100 milionů, ručí vlastním sídlem, Aktuálně.cz 26. 11. 2009, <http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=654150>

13 SABINA SLONKOVÁ, PETR HOLUB: ČSSD ztratila na volbách 130 milionů. Srovná to stát, Aktuálně.cz 11. 12. 2009, <http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=655448>

14 OLDŘICH DANDA: Lidovci nemají na kampaň, spasí je sbírky?, Právo 30. 12. 2009, s. 2.

2 Legitimitnost předčasných voleb

V demokracii je zdrojem moci lid. Poslanci nejsou vlastníky moci, ale správci veřejných věcí z pověření lidu. Správce nemůže darovat svěřený majetek cizímu, ale vždy jej musí vrátit vlastníkovi, jestliže na správu nestačí. I poslanci mají povinnost umožnit voličům rozhodnout o budoucí vládě, když Poslanecká sněmovna není schopna vládu vytvořit a správa státu se jí nedaří. Je chybou autorů Ústavy, že ztížili rozpustitelnost Poslanecké sněmovny a řešení vládních krizí volbami. Je možné to napravit zvláštním ústavním zákonem, jenž vyjadřuje třípětinovou shodu poslanců a senátorů, že volič je vlastníkem moci a nově rozhodne, kdo jej má zastupovat. **V parlamentní demokracii jsou předčasné volby legitimním obnovením zákonodárné moci.**

Lze souhlasit se slovy Pavla Rychetského přednesenými pro projednávání návrhu ústavního zákona o zkrácení volebního období Poslanecké sněmovny v roce 1998. Byť připustil možnost pochybností, k návrhu uvedl: „Bylo zde řečeno, že jde o zásah do Ústavy, ale z úst předkladatele jsme slyšeli, že Poslanecká sněmovna zvažovala obě varianty, tzn. jak změnu Ústavy, tak krok, kterému se říká „*praeter constitutionem*“, to je jednorázový krok mimo Ústavu, a právě s ohledem na to, co zde bylo vysloveno jako úcta k Senátu, se Poslanecká sněmovna rozhodla pro druhou verzi, to je nezasahovat do Ústavy. Skutečně to, co přijala a nám postoupila, je nepochybně účelově motivovaný krok. Je to nepochybně účelový jednorázový ústavní zákon *ad hoc*. Chtěl bych zdůraznit, že toto samo o sobě sebou nenese nic pejorativního, dokonce předpokládám, že všechny kroky, které činí Parlament nebo jiné ústavní orgány, jsou účelové v tom smyslu, že sledují jasně formulovaný účel.

Bylo zde řečeno, že jde o zásah do Ústavy, jaký se nemá činit v době krize, že k zásahu do ústavního systému se má přikročovat v dobách klidu, po dlouhé, rozvážné úvaze. Chci říci, že zákony se mění a přijímají tehdy, kdy je takový stupeň naléhavosti k tomuto

kroku přikročit, že se Parlament rozhodne svou vůlí, ať ústavní nebo normální, zákon měnit. Představa, že zákony se budou měnit tehdy, kdy to nebude potřeba, je podle mého názoru představa poněkud lichá, ale v jedné věci plně sdílím vše, co zde bylo řečeno, a to je skutečnost, že přijímá-li se ústavní zákon, je třeba zvažovat všechny jeho důsledky. Zdůrazňuji důsledky.

Zde jako možný důsledek bylo uvedeno, že dochází k narušení ústavní rovnováhy. Návrh na zamítnutí tohoto ústavního zákona byl doprovázen slovy, která, doufám, budu citovat doslova. Byla to výzva adresovaná nám a zněla: „Neexistuje nad námi žádná autorita, která by mohla naše rozhodnutí změnit.“ Dovoluji si říci, že hluboce s těmito slovy nesouhlasím a hluboce nesouhlasím s tvrzením, že my jsme suveréni a my jako Parlament jsme představiteli suverenity tohoto státu. Suverénem ve skutečně demokratické zemi je občan a nikdo jiný. My jsme těmi, kteří z jeho vůle po jasně omezenou dobu můžeme vyjadřovat to, o čem se domníváme, že je většinový názor občanské společnosti. Jsem toho názoru, a to přes všechny výhrady, které zde zazněly, že přijímá-li se ústavní zákon vskutku účelově, protože nastala krize, kterou není možné řešit za daného ústavního pořádku, pak vracíme-li rozhodnutí skutečnému suverénovi, občanské společnosti, jednáme demokraticky. Ten, kdo má první a poslední slovo, aby o tom rozhodl, kdo bude v této zemi jeho jménem vládnout a jeho jménem přijímat zákony, je občan. **Každý krok, kterým vracíme moc občanovi, považují za krok ústavně legitimní.**“¹⁵

V Evropě se cesta k volbám nekomplikuje. V Británii rozpouští dolní sněmovnu královna na žádost premiéra. Ve Francii rozpouští Národní shromáždění prezident, jenž to předtím konzultuje s předsedy Národního shromáždění i Senátu, jejich souhlas není

15 Pavel Rychetský v Senátu 19. 3. 1998 při projednávání návrhu ústavního zákona o zkrácení volebního období Poslanecké sněmovny, senátní tisk 98021, 1. funkční období, <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasovani?action=steno&O=1&IS=2395&T=98021#st98021>

nutný.¹⁶ V Německu stačí prezidentu k rozpuštění Spolkového sněmu jedno odmítnutí vyslovení důvěry kancléři.¹⁷ V Rakousku může rozpustit prezident Národní radu kdykoli. Sama rakouská Národní rada se může rozpustit zákonem, není třeba ústavního.¹⁸ Za první Československé republiky mohl prezident rozpustit obě parlamentní komory bez podmínek, s výjimkou posledního půlroku svého mandátu.¹⁹ Dojde-li k vládní krizi, jsou nové volby běžné.

Z tohoto pohledu působí paradoxně, když se Ústavní soud slovně dovolává toho, že nejvýznamnějším veřejným zájmem je vytvoření legitimního Parlamentu.²⁰ Ale svým Nálezem znemožnil takové vytvoření Parlamentu, neboť znemožnil suverénovi ve státě – lidu – zvolit si Poslaneckou sněmovnu a na základě voleb sestavit řádnou vládu. Kritika předčasných voleb pro jejich přijetí formou zvláštního ústavního zákona je nedůležitá. Neústavní jsou volby neférové. Forma, jak k volbám dospět, neohrožuje demokratičnost voleb. Co je nedemokratického na ústavním zákonu a v čem je fraška trojího vyslovení nedůvěry vládě lepší? Anebo v čem je lepší fraška předložení návrhu zákona ve spojení s hlasováním o důvěře vládě, což je institut napomáhající schválení zákona u části váhajících vládních poslanců, kteří s návrhem nesouhlasí, ale nejsou pro nedůvěru vládě? Tuto cestu doporučuje Ústavní soud,²¹ byť je to simulované jednání, jelikož účelem návrhu by nebylo schválení návrhu zákona,

16 Čl. 12 Ústavy Francouzské republiky z 4. 10. 1958. VLADIMÍR KLOKOČKA, ELIŠKA WAGNEROVÁ: *Ústavy států Evropské unie, Díl I*, 2. vydání Praha 2004, s. 115. I dále jsou ústavy států Evropské unie citovány z této publikace.

17 Čl. 68 Základního zákona Spolkové republiky Německo z 23. 5. 1949, s. 253.

18 Čl. 29 Ústavy Rakouské republiky z 10. 11. 1920, s. 445.

19 § 31 Ústavní listiny uvozené zákonem č. 121/1920 Sb.

20 Bod VI/a odůvodnění (s. 4634, předposlední odstavec) Nálezu. Zde i dále jsou strany uvedeny dle publikace Nálezu v částce 98 Sbírky zákonů.

21 Bod VI./a odůvodnění (s. 4634, předposlední odstavec) Nálezu.

ale zastřené rozpuštění Poslanecké sněmovny.²² Zkrácení volebního období je z pohledu demokratické legitimacy jiné kvality než jeho prodloužení,²³ neboť rozhodnutí se dává do rukou suveréna – lidu. Listina základních práv a svobod vylučuje možnost prodloužení volebního období,²⁴ ne zkrácení, byť i zde je ústavní výjimka v době mimořádné.²⁵

22 V roce 2005 došlo k podobnému jednání v Německu, kdy kancléř Gerhard Schröder požádal Spolkový sněm o vyslovení důvěry, přičemž v něm měly vládní strany většinu. Cílem kancléře však bylo vypsát předčasné volby a dostat nutné ústavní podmínce, chtěl tedy, aby byla jeho žádost neúspěšná. Proto členové vlády pro důvěru nehlasovali. Žádost o důvěru byla kritizována jako simulovaná se zastřeným (disimulovaným) cílem rozpustit sněm. Nicméně toto jednání bylo prezidentem Horstem Köhlerem shledáno jako ústavně konformní, neboť na jeho základě rozpustil Spolkový sněm.

23 Na kvalitativní odlišnost prodloužení a zkrácení volebního období poukazuje soudce Vladimír Kůrka. Bod IV. 19-20 odlišného stanoviska Vladimíra Kůrky k Nálezu.

24 Čl. 21 ods. 2 Listiny základních práv a svobod republikované pod č. 2/1993 Sb.

25 Čl. 10 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti ČR.

3 Ústavní pořádek

Ústava roku 1993 zavedla pojem ústavního pořádku,²⁶ což je jiné označení pojmu ústava s malým ú. Tedy souhrnu všech právních předpisů s ústavní silou. V rámci této kategorie předpisů obsahující ústavní normy se užívalo při střetu dvou norem pravidlo přednosti novějšího předpisu před starším a pravidlo přednosti zvláštního před obecným. Množina ústavních předpisů není statická (stát ani jeho právní řád neexistuje na věčné časy a nikdy jinak). Ústavní pořádek je doplňován ústavními zákony. Ústavní zákon je považován za právní předpis, který z povahy věci nemůže být neústavní. Je-li v rozporu s jiným ústavním předpisem užije se pravidlo časové přednosti či pravidlo přednosti zvláštního. Výjimkou je procesní neústavnost daná chybou při jeho přijetí. Ústavní zákon jednokomorové České národní rady²⁷ není nadřazen ústavním zákonům dvoukomorového Parlamentu.

Některé ústavy vylučují ústavní změnu určitých věcí - klauzule nezměnitelnosti či věčnosti. Ovšem i toto ustanovení je možno posuzovat z odstupu staletí nebo tisíciletí jako deklaratorní. Nezměnitelnost může být jen tam, kde se zastaví společenský vývoj a kde současníci chtějí zakotvit své pojetí státu na věčnost, což bude vzdálenějšími generacemi bráno s úsměvem. Zatímco jiné hodnotíme mimo jejich epochu s odstupem a nadhledem, u hodnocení naší doby nám odstup a nadhled chybí. Vždyť v 1. století většina antických politiků pokládala za vrchol Římskou říši s jejím římským mírem. Nicméně již bylo na světě křesťanství, které tento vrchol vývoje nepřijímalo a mělo jinou vizi vývoje společnosti. Konec konců můžeme se poučit i z historicky bližších dob. Není klauzule věčnosti fakticky svým pomíjivým základem blízka heslům

26 Čl. 3 a 112 Ústavy.

27 Ústava není nic jiného než ústavní zákon č. 1/1993 Sb., České národní rady přijatý podle ústavního zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci.

o tisícileté 3. Německé říši či „Se Sovětským svazem na věčné časy a nikdy jinak.“?

Tezi o konci dějin obsahovaly středověké chiliastické vize konce světa nebo teorie o konci dějin vítězstvím komunismu (Marx, Engels, Lenin)²⁸ nebo naopak kapitalismu a liberální demokracie (Fukuyama).²⁹ Zastánci vítězství komunismu i kapitalismu čerpali

28 Podstata marxistické filozofie dějin spočívala v typu výrobního způsobu založeného na vztahu výrobních sil (výrobní prostředky a lidská pracovní síla) a výrobních vztahů. Jejich rozpor byl motorem dějin, kdy stále se vyvíjející výrobní síly se postupně dostávají do protikladu s existujícími výrobními vztahy, což vyvolá revoluci a staré výrobní vztahy jsou nahrazeny novými v rámci panství nové vládnoucí třídy nad soukromým vlastnictvím výrobních prostředků (výrobní nástroje a přírodní zdroje). Poslední revoluční třída je proletariát, která v poslední revoluci odstraní soukromé vlastnictví výrobních prostředků, stát odumře a vznikne beztřídní společnost – komunismus jako vrchol lidských dějin. BEDŘICH ENGELS: *Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu*, Praha 1967, s. 110-120. VLADIMÍR ILÍČ LENIN: *Stát a revoluce*, Praha 1967, 15-19. ARNO ANZENBACHER: *Úvod do filozofie*, Praha 1990, s. 67, ISBN 80-04-25414-4. Kolektiv: *Filozofický slovník*, Praha 1976, s. 522-525.

29 Fukuyama vidí v souladu s Hegelem a Alexandrem Kojévem za motor dějin touhu po uznání, která je naplněna vítězstvím liberální demokracie odstraňující rozdíl mezi pány a ráby. Tehdy je dosaženo všeobecného uznání všech a nastává konec dějin. Ne jako konec historických událostí, ale jako konečný a vrcholný společenský řád v kapitalismu a liberální demokracii, kde nejsou zásadní rozpory v naplnění potřeby uznání a život je uspokojující (nejsou zdroje hlubší nespokojenosti). Vznikne **stát univerzální**, jenž zaručí uznání všem, a **homogenní**, kdy odstraněním rozdílu mezi pány a ráby vytvoří beztřídní společnost, kde všem zůstane pánova svoboda a rábova práce. Liberální demokracie není nejspravedlivějším myslitelným režimem, ale je nejspravedlivějším režimem ve skutečnosti. Podle Fukuyamy existuje pro lidstvo v pomyslných povezech na cestě dějinami jedna cesta a jeden cíl, byť nakonec svá slova relativizuje tvrzením „...nemůžeme s jistotou vědět, zda jejich pasažéři po krátkém rozhlédnutí neshledají nové prostředí nevyhovujícím a nevydadají se na novou a ještě delší cestu.“ (s. 318). Na tezi vrcholu dějin v liberální demokracii a kapitalismu setrval FRANCIS FUKUYAMA: The west has won, *The Guardian* 11. 10. 2001, <http://www.guardian.co.uk/world/2001/oct/11/afghanistan.terrorism30> (text otištěn jako předmluva k českému vydání knihy *Konec dějin a poslední člověk*) i po útoku na Světové obchodní centrum v New Yorku 11. 9. 2001, kdy uvedl, že

tezi o konci dějin z filozofie Georga Wilhelma Hegela, jenž za hybatele dějin považoval touhu po uznání. **Konec dějin však nenastane, bude-li lidstvo žít.**

Před vnášením různých ideologických koncepcí do právních předpisů varoval již Hayek, který v negativním smyslu označil za morální státy ty, které vnášejí do práva své názory na morální problémy a vnučují je všem (nacistický, komunistický). Opak je liberální stát, který není nemorální, ale nevnučuje ve svém právu občanům nějaké názory na morální problémy, jeho právem je souhrn známých pravidel, kde je určující pro svobodnou volbu lidského jednání předvídatelnost důsledků postupu podle nich.³⁰ Z tohoto pohledu je teorie materiálního základu snaha mocensky skrze Ústavní soud, který tuto teorii využívá pro odůvodnění uzurpace moci rušit ústavní zákon, zakotvit určité subjektivní morální názory na právo do právního řádu mimo tradiční tvorbu práva ústavodárcem a zákonodárcem v kontinentálním evropském systému. Zde lze vzpomenout Hayekova varování před libovůlí veřejných autorit:

teroristické útoky nejsou schopny vytvořit obecně přijímanou alternativu vůči kapitalismu a liberální demokracii. Jsou však pozoruhodná Fukuyamova slova „...na mezinárodní scéně již zakrátko nebudou soupeřit ideologie – většina hospodářsky úspěšných států totiž bude organizována podle podobných zásad (kapitalismus – poznámka ZK) - ale kultury“, což jej přibližuje teorii střetu civilizací Samuela Huntingtona, jenž konec dějin nehlásá (s. 228), Fukuyama uznává, že „...liberální demokracie nejsou soběstačné: spolkový život, na němž závisejí, musí vycházet z jiného zdroje než liberalismu samotného.“ (s. 308) a že i v demokracii vzniká „...nespokojenost se svobodou a rovností. Proto ti, kteří zůstávají nespokojeni, budou vždy schopni začít dějiny.“ (s. 314).

FRANCIS FUKUYAMA: *Konec dějin a poslední člověk*, Praha 2002, s. 9, 11, 12, 17, 53, 61-67, 145, 150-153, 173, 178-179, 181-182, 193-195, 199, kapitola 19 Univerzální a homogenní stát, **200**, 202, 204, 228, 276, 285, 286, 295, 308, 317-318, ISBN 80-86182-27-4.

- 30 FRIEDRICH AUGUST von HAYEK: *Cesta do otroctví*, Rozmluvy Purley Anglie 1989, s. 34-36. Obdobně poukazuje na spojení nacisticky chápané mravnosti a nacistického práva VIKTOR KNAPP: *Problém nacistické právní filozofie*, Dobrá Voda 2002 – reprint z 1947, s. 69, 97-98, 114, 186, ISBN 80-86473-21-X.

„Stále širší a širší pravomoci jsou svěřovány novým autoritám, které aniž by byly vázány pevnými pravidly, mají téměř neomezenou libovůli ...“.³¹

Francie zakotvuje nezměnitelnost republikánské formy státu.³² Nicméně právě Francie formu vlády za poslední dva a půl století neustále měnila. Od roku 1789 vystřídal opakovaně monarchii a to střídavě království v jeho absolutistické i konstituční formě s dvěma soupeřícími příbuznými dynastiemi Bourbonů a Orleánských a opakovaně císařství v různě se měnící ústavní úpravě a byla i opakovaně republikou od formy vlády shromáždění (Konventu), přes prezidentskou a od formy parlamentní k formě poloprezidentské.³³

Co je součástí ústavního pořádku určuje ústavodárce, který je u nás totožný se zákonodárcem (Parlament), když návrh ústavního zákona, který je takto výslovně navrhovatelem označen, schválí kvalifikovanou většinou v rámci ústavně předepsané procedury, která se odlišuje od přijetí zákona (nutná shoda obou komor Parlamentu). Právě tím, že sekulární demokratický stát odmítl čerpat legitimitu mimo sebe sama, tedy mimo společnost, nemůže se ani ústavní pořádek opírat o teokratickou či jinou autoritu stojící mimo společnost a legitimita ústavního pořádku - být v právní síle nadřazen jiným právním předpisům - je dána v širší shodě společnosti repre-

31 FRIEDRICH AUGUST von HAYEK: *Cesta do otroctví*, Rozmluvy Purley Anglie 1989, s. 37.

32 Čl. 89 (Změna ústavy) Ústavy Francouzské republiky z 4. 10. 1958, s. 136. Nezměnitelnost republikánské formy státu byla zakotvena již roku 1884.

33 Do roku 1789 absolutní monarchie Bourbonů, pak konstituční monarchie do 1792. Následuje republika 1792-1804 od formy vlády shromáždění až po konzulskou diktaturu. 1804-14 následuje císařství s krátkým stodenním epilogem 1815. Od roku 1814 je obnoveno království Bourbonů v konstituční podobě, ale neustále se snažící k návratu absolutismu, což 1830 vede ke svržení Bourbonů a nástupu orleánské dynastie v podobě konstitučního království. Vystřídaného 1848 prezidentskou republikou změněnou 1952 v císařství. Od roku 1870 znovu republika ve své parlamentní podobě trvající až do roku 1958 s přetržkou totalitní republiky Vichy 1940-44. Od roku 1958 je ve Francii Charlem de Gaullem zavedena klasická forma poloprezidentské republiky.

zentované v zastupitelské demokracii především v parlamentu. Tato širší shoda je pak určena přísnějšími procesními pravidly pro přijímání ústavních předpisů. Tuhost (rigidita) naší ústavy vůči změnám není velká vůči jiným ústavním systémům, které např. vyžadují ratifikační referendum,³⁴ souhlas dalších orgánů než jen samotného tvůrce ústavní změny³⁵ anebo volbu speciálního ústavního konventu pro ústavní změnu.³⁶ Ovšem svoji legitimitu mají i systémy s pružnou (flexibilní) ústavou měněnou obyčejným zákonem (Velká Británie), kde není třeba zvláštního Ústavního soudu ve funkci strážce ústavnosti zákonů.

Z tohoto pohledu je možné vnímat nezměnitelnost jen jako relativní³⁷ sebeomezení suveréna, které však může být odvoláno, jelikož

-
- 34 V Dánsku je nutný souhlas Lidové sněmovny, která je následně rozpuštěna. Nově zvolená sněmovna musí souhlasit s ústavní změnou ve stejném textu, následuje ratifikační referendum a po něm královský souhlas. § 88 Ústavy Dánska z 5. 6. 1953, s. 79.
- 35 V USA je třeba po schválení ústavního doplňku 2/3 Kongresu ještě ratifikační souhlas alespoň ¾ parlamentů členských států federace. Možná, ale neuskutečňovaná, je varianta, že se na federální úrovni i pro státní ratifikaci zvolí zvláštní orgány – konventy. Čl. V Ústavy Spojených států amerických z 17. 9. 1787. JIŘÍ KROUPA: *Dokumenty ke studiu státního práva kapitalistických států*, Brno 1986, s. 14. Obdobně se v Rusku mění hlava 3-8 Ústavy federálním ústavním zákonem Federálního shromáždění, který dodatečně schválí 2/3 subjektů Ruské federace. Čl. 136 Ústavy Ruska z 12. 12. 1993. ZDENĚK KOUDELKA, RENATA VLČKOVÁ: *Ústavní systém Ruska, Ústava Ruské federace*, Brno 1996, s. 73, ISBN 80-210-1356-7.
- 36 V Rusku je možné hlavu 1 (Základy ústavního zřízení), hlavu 2 (Práva a svobody člověka a občana) a hlavu 3 (Ústavní opravy a revize) měnit jen tak, že na základě 3/5 souhlasu obou komor Federálního shromáždění je svoláno zvláštní Ústavodárné shromáždění, které připraví návrh nové Ústavy, která je schvalována 2/3 všech členů Ústavodárného shromáždění nebo referendem. Čl. 135 Ústavy Ruska. ZDENĚK KOUDELKA, RENATA VLČKOVÁ: *Ústavní systém Ruska, Ústava Ruské federace*, Brno 1996, s. 73-74, ISBN 80-210-1356-7.
- 37 Nezměnitelnost ústav je relativní. „Není možno se naivně domnívat, že takováto změna v realitě vůbec možná není. Jde o něco jiného: stávající systém musí využívat všechny dostupné prostředky k tomu, aby této změně
-

žádný suverén jako tvůrce ústavy není věčný. Panovník v monarchii či lid v demokracii se úmrtím původních a narozením nových lidí mění, včetně názorů na to, co je společenské dobro. Formálně sice zůstává suverén stejný (monarcha, lid), ale jeho obsah je jiný. Klauzuli nezměnitelnosti lze změnit³⁸ - rozšířit, zúžit i zrušit.

Ústavní soud však rozděluje ústavní pořádek na jeho materiální jádro, který je dle něho prioritní.³⁹ Jinými slovy fakticky nadústavní. Protože faktická nadústavnost nepochází z právního řádu samého, který nadústavní předpisy nezná, je otázkou, od koho vlastně nadústavnost pochází. Od Boha či Ústavního soudu? Z Nálezu fakticky plyne, že nadústavností je nadán ústavní předpis či jeho část, který je takto označen Ústavním soudem. Ústavní soud zde není vázán ani pravidly procesními, která by vyžadovala širší shodu na tom, co je nadústavní než většinu ústavních soudců nutnou pro posouzení, kdy je obyčejný zákon v rozporu s ústavním pořádkem. Vědom si však, že tato argumentace zavání antidemokratičností, Ústavní soud dále pracuje s tím, že ruší-li ústavní zákon, lze se problémům vyhnout tím, že předpis označí tak, že se o ústavní zákon nejedná, protože podle něj: „Ani ústavodárce nesmí prohlásit za ústavní zákon normu, která charakter zákona, natož ústavního,

účinně zabraňoval.“ VOJTĚCH ŠIMÍČEK: Materiální ohnisko ústavního pořádku, jeho ochrana a nález ÚS ve věci M. Melčáka, in *Vladimír Klokočka Liber amicorum*, Praha 2009, s. 223, ISBN 978-80-7201-793-5.

38 „...je nemožnou norma, která by výslovně zakazovala změnu právního řádu nebo některé jeho části. ... Vím-li, za jakých podmínek tato norma dle právního řádu, kterého jest součástí, platně vznikla, musím logicky nutně uznati, že za těchže podmínek jest i její změna, resp. její odstranění juridicky možné.“ FRANTIŠEK WEYR: *Základy filozofie právní*, Brno 1920, s. 105-106 poznámka 18.

39 Prioritu materiálního jádra uznává a definuje Šimíček, který rozděluje ústavní řád na nezměnitelné principy a jednoduché ústavní právo. VOJTĚCH ŠIMÍČEK: Materiální ohnisko ústavního pořádku, jeho ochrana a nález ÚS ve věci M. Melčáka, *Vladimír Klokočka Liber amicorum*, Praha 2009, s. 224-225, 227.

nemá“.⁴⁰ Ústavní soud daný ústavní zákon považoval za individuální právní akt.⁴¹

Tím však problém svého nedemokratického jednání Ústavní soud ve skutečnosti neřeší, protože stále je to jeho, ústavou nepředpokládaná, libovůle určovat, co je ústavní zákon, s kterým souhlasí a proto jej nemůže zrušit, a co je ústavní zákon, který chce zrušit a tedy jej označí za něco, co ústavní zákon není. Ústavní soud odmítá respektovat procesní pravidla pro přijetí ústavního zákona jako určující kvalifikaci, co ústavodárce chce přijmout jako ústavní zákon, staví se nad ústavodárce do pozice nejvyššího mocenského orgánu státu. Jde o dvousečnou záležitost. Pokud Ústavní soud může označit určitý ústavní zákon za něco, co ústavním zákonem není a nerespektovat jej, může jiný označit náleží Ústavního soudu za ne-náleží a rovněž jej nerespektovat a tvářit se ústavně konformně. Pravidla platí pro všechny anebo se narušitel pravidel nemůže divit, že i jiný je poruší. Nerespektuje-li ústavu Ústavní soud, nemůže to vyžadovat od jiných.

Náš právní řád nerozlišuje mezi ústavou a ústavním zákonem. Ústava sama je ústavním zákonem.⁴² Stejně i předchozí československá ústava byla ústavním zákonem,⁴³ výrazně změněným ústavním zákonem o československé federaci.⁴⁴ K přijetí ústavního zákona, byť nepřímo měnícího Ústavu, není třeba speciálního ústavního zmocnění.⁴⁵ To je rozdíl od států, které ústavu nejen jinak nazývají než ústavní zákon, ale především schvalují přísnější (rigid-

40 Poslední odstavec bodu VI/a odůvodnění (s. 4635) Nálezu.

41 Bod VI./a (Obecnost ústavního zákona jako podstatná záležitost právního státu) odůvodnění (s. 4633, předposlední odstavec) Nálezu.

42 Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava ČR.

43 Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava České a Slovenské Federativní Republiky (původně Československé socialistické republiky a Československé federativní republiky).

44 Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci.

45 Problematika uvedena v bodech VI. 25-32 odlišného stanoviska soudce Jana Musila k Nálezu.

nější) procedurou než ústavní zákony, byť mají stejnou právní sílu. V takovém případě je možná kontrola ústavnosti ústavního zákona, pokud přímo či nepřímo mění ústavu, zda nejde o změnu, která měla být přijata procesně přísnějším způsobem ústavní revize.⁴⁶

Obdobně je to v případě, že ústava rozlišuje několik druhů ústavních zákonů podle způsobu přijetí, mají však stejnou ústavní právní sílu. V Rakousku je ke schválení ústavního zákona běžně potřebná kvalifikovaná většina v Národní radě, ale pro ústavní zákony omezující působnost spolkových zemí se vyžaduje i souhlas Spolkové rady, a pro změnu ústavy je nutné referendum fakultativní, požádali o to aspoň třetina členů Národní či Spolkové rady, anebo obligatorní, jde-li o celkovou změnu rakouské ústavy.⁴⁷ Zde je přípustná kontrola Ústavního soudu, zda určitý ústavní zákon přijatý jednodušším způsobem, neměl být přijat kvalifikovaným rigidnějším způsobem. To byl případ, kdy rakouský Ústavní soud zrušil ústavní zákon, čehož se Nález dovolává jako příkladu.⁴⁸ Důvodem pro zrušení

46 V Rusku může Federální shromáždění přijímat samo ústavní zákony, ale Ústavu Ruska změní jen ústavní zákony Federálního shromáždění, které odsouhlasí 2/3 subjektů federace. Čl. 136 Ústavy Ruska z 12. 12. 1993. ZDENĚK KOUDELKA, RENATA VLČKOVÁ: *Ústavní systém Ruska, Ústava Ruské federace*, Brno 1996, s. 73.

47 Čl. 44 Ústavy Rakouské republiky z 10. 11. 1920. PAVEL KANDALEC: Materiální jádro ústavy v judikatuře rakouského Ústavního soudu, sborník *Dny práva 2009*, Právnická fakulta Masarykovy univerzity Brno, 2009, http://www.law.muni.cz/edicni/dny_prava_2009/files/prispevky/mezin_smlouvy/Kandalec_Pavel%20_1350_.pdf

48 Rozhodnutí Ústavního soudu Rakouské republiky z 11. 10. 2001, VfGH 16.327. Část IV odůvodnění (s. 4629) Nálezu, kde je chybně uvedena datace rozhodnutí 11. 11. 2001. Ústavní soud se dále dovolává německé literatury, která teoreticky uvádí možnost zrušení ústavního zákona, ale v praxi k tomu nikdy nedošlo. Theodor Mautz, Günter Dürig et alii: *Grundgesetz Kommentar*, Můnchen 1997, Art. 79, s. 14. Z tohoto hlediska je nutné hodnotit rakouskou komparaci k danému problému v Nálezu jako zavádějící, byť komparaci v Nálezu hodnotí kladně ZDENĚK KŮHN: ÚS: K pravomoci rušit protiústavní „ústavní“ zákony, *Cevrorevue* 8-9/2009, <http://www.cevro.cz/cs/cevrorevue/aktualni-cislo-on-line/2009/8-9/215714-pravomoci-rusit-protiustavni-ustavni-zakony.html>

ústavního zákona rakouským Ústavním soudem byla skutečnost, že byl přijat jako běžný ústavní zákon a soud došel k závěru, že měl být přijímán jako kvalifikovaný ústavní zákon rigidnější cestou. Náš ústavní řád však žádné různé stupně rigidity pro přijímání ústavních zákonů nezná, proto dovolání se rakouského případu v Nálezu je nepatřičné.

4 Retroaktivita

Ústavní soud považuje zákaz retroaktivity ústavního zákona za podstatnou náležitost právního řádu. Retroaktivitu, kterou vidí v tom, že je zkracováno volební období jinak než bylo známo při volbách příslušné Poslanecké sněmovny, uvádí Ústavní soud jako důvod pro zrušení ústavního zákona.⁴⁹ Avšak právo rozlišuje různé druhy retroaktivity a podle toho se na něj dívá. Dovolena je retroaktivita ve prospěch soukromých osob. Více práv nebo lepší postavení se může dostat osobám i zpětně.⁵⁰ V trestním právu je dokonce taková retroaktivita ústavně přikázána, pokud je to pro pachatele příznivější.⁵¹

Retroaktivita se dělí na pravou a nepravou. Pravá retroaktivita nově upravuje právní vztahy vzniklé před vydáním nové normy a to i zpětně od vzniku právního vztahu. Pravá retroaktivita s výjimkou retroaktivity ve prospěch osob se skutečně považuje za nepřipustnou. Jinak se právo dívá na nepravou retroaktivitu, která sice nově upravuje právní vztahy vzniklé před vydáním právní normy, ale netýká se části právních vztahů, která uběhla, vztahuje se na vzniklý právní vztah do budoucna.

V daném případě nelze zpětně ústavní změnou upravit podmínky zvolení poslanců a např. některé po letech prohlásit na nezvolené úpravou pasivního volebního práva. Je však možné regulovat právní vztahy do budoucna včetně způsobů ukončení mandátu poslanců v budoucnu. To je retroaktivita nepravá. V opačném případě se dostáváme do situace, že poslanci pro sebe sama nemohou přijmout

49 Bod VI.b odůvodnění (s. 4635-4636) Nálezu.

50 Např. nároky pro vznik důchodu se posuzují dle nové právní úpravy i při splnění v období před její účinností, byť dle tehdy platných právních předpisů nezakládaly nárok na důchod - § 69 ods. 1 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

51 Čl. 40 ods. 6 Listiny práv a svobod, republikované pod č. 2/19993 Sb.

žádnou ústavní změnu a všechny ústavní změny se mohou týkat až poslanců budoucích. Na tyto důsledky Nálezu poukazuje soudce Jan Musil.⁵² V této logice zákazu nepravé retroaktivity by Ústavní soud musel též označit za neústavní dlouhodobě navržené omezení imunity poslanců, senátoru a ústavních soudců, pokud by se vztahovala na stávající poslance, senátory a ústavní soudce. Takovýto názor je nutné odmítnout a lze ukázat i na změnu imunity na Slovensku, která se rovněž vztahovala již na zvolené poslance, kdy šlo o nepravou retroaktivitu.⁵³

Absurdnost závěrů Ústavního soudu lze ukázat na ústavním zákonu o zániku Československa ve spojení s novou Ústavou, kterými zanikl mandát poslanců Federálního shromáždění a dalších federálních funkcionářů,⁵⁴ neboť se zánikem státu zanikají jeho orgány. Kdyby tehdy nějaký federální poslanec či jiný federální funkcionář podal ústavní stížnost, že byl volen na 4 roky a ústavní většina mu dovolila poslancovat jen půl roku, pak by v logice našeho Ústavního soudu musel být úspěšný.⁵⁵ A co zrušení okresních úřadů? Byl

52 Část VIII. (Závěrečné poznámky), bod 40 odlišného stanoviska soudce Jana Musila k Nálezu.

53 Čl. 78 ods. 3 Ústavy Slovenské republiky č. 460/1992 Sb. ve znění ústavního zákona č. 90/2001 Z.z.

54 Čl. 3 ods. 1 ústavního zákona č. 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky (ČSFR). V čl. 4 si sice poslanci, kteří nepochopili, že zánikem státu a parlamentu zaniká i mandát jeho členů, snažili zajistit pokračování mandátu v nástupnických státech. To však v Čechách, na Moravě a ve Slezsku nebylo akceptováno přes dodatečné usnesení Federálního shromáždění z 17. 12. 1992 (zveřejněno v částce 129/1992 Sbírký zákonů).

55 Z pohledu našeho Ústavního soudu by byl neústavní buď samotný ústavní zákon, který rušil všechny federální orgány a tedy i mandáty jejich funkcionářů anebo v případě poslanců nová Ústava, která nerespektovala ústavní příkaz o zapojení poslanců Federálního shromáždění do parlamentů České a Slovenské republiky. Obdobně nebyli do zákonodárné činnosti zapojeni ani poslanci Federálního shromáždění zvolení na Slovensku, kde byl jejich mandát formálně ukončen § 2 ústavního zákona Národní rady Slovenské republiky č. 70/1994 Z.z., o zkrácení volebního období Národní rady SR. Výslovné ústavní ukončení mandátů federálních poslanců bylo motivováno tím, že na Slovensku neproběhla dekonstitucionalizace

by úspěšný přednosta okresního úřadu se svojí ústavní stížností na to, že chce být dále přednostou alespoň do důchodu, že nevěděl při svém nástupu do funkce, že okresní úřady budou zrušeny a tedy ať se ruší postupně, podle toho, jak budou stávající přednostové odcházet do důchodu. Zdravý rozum takovou ústavní stížnost odmítá, náš Ústavní soud ji ve věci Melčák přijal.

Občas se objevují hlasy volající po zrušení vrchních soudů, což by vedlo k zániku přidělení tam působících soudců s nutným přidělením jinam i bez jejich souhlasu nebo jejich odchodu ze soudnictví. Při logice Ústavního soudu ve věci Melčák, by zřejmě Ústavní soud považoval ústavním zákonem provedené zrušení vrchních soudců za neústavní,⁵⁶ neboť se mění podmínky výkonu funkce jejich soudců, které jim nebyly známy, když k vrchním soudům nastupovali. Absurdita Ústavního soudu vede k závěru, že žádný úřad nemůže být zrušen, neodejdou-li jeho funkcionáři na odpočinek.

Ústavní soud za neústavní považuje i zkrácení volebního období Poslanecké sněmovny v roce 1998,⁵⁷ která byla zvolena v roce 1996. Naopak za ústavně konformní považuje zkrácení ad hoc⁵⁸ pro volby konané v roce 1990, když tyto byly přijaty před volbami příslušných parlamentů.⁵⁹ Ústavní soud však zamlčel, že tento ústavní zákon mohl být Českou národní radou přijat jen na základě

československých ústavních zákonů, což vůči ústavnímu zákonu o zániku ČSFR učinil v Čechách, na Moravě a ve Slezsku čl. 112 ods. 3 Ústavy.

56 Soudní soustava je taxativně uvedena v čl. 91 ods. 1 Ústavy a tedy jakákoliv její změna je možná jen ústavním zákonem.

57 Ústavní zákon č. 69/1998 Sb., o zkrácení volebního období Poslanecké sněmovny.

58 Ejhle ústavní zákon na jedno použití a najednou je dle Ústavního soudu konformní. Kam se ztratila požadovaná obecnost ústavního zákona. Ústavní soud mění svůj ústavní výklad v tomtéž Nálezu.

59 Ústavní soud zde výslovně uvádí ústavní zákon č. 64/1990 Sb., o volebním období České národní rady. Obdobně tomu bylo u Federálního shromáždění § 2 ods. 1 ústavního zákona č. 45/1990, o zkrácení volebního období zastupitelských sborů.

ústavního zmocnění Federálního shromáždění,⁶⁰ neboť volební období národních rad bylo původně obsaženo v československém a ne českém či slovenském ústavním zákoně. Přičemž předmětný ústavní zákon Federálního shromáždění zkracoval zhruba o rok (o delší období než ústavní zákon z roku 2009) volební období federálního i republikových parlamentů a samozřejmě šlo o ústavní zákon ad hoc. Volební období totiž započalo jako pětileté.⁶¹ Mlčení Ústavního soudu je pochopitelné, jelikož se 20 let po listopadu 1989 neodvážil dovést důsledek svého výkladu práva do konce a prohlásit ústavní základ svobodných voleb v roce 1990 za neústavní. Nicméně je farizejstvím zamlčet, že ústavní zákon, který je dáván za příklad ústavnosti, byl přijat na základě ústavního zákona, který zkracoval volební období stávajících parlamentů, což Ústavní soud pokládá za rozporné s právním státem.

60 § 2 ods. 2 ústavního zákona č. 45/1990 Sb., o zkrácení volebního období zákonodárných sborů.

61 Čl. 30 ods. 3, čl. 31 ods. 3, čl. 103 ods. 2 ústavního zákona o československé federaci ve znění ústavního zákona č. 43/1971 Sb. Až do novely v roce 1971 bylo volební období 4 roky.

5 Podstatné náležitosti demokratického právního státu

Ústavní soud vyšel z nepřipustnosti změn podstatných náležitostí demokratického právního státu při posuzování ústavního zákona o zkrácení volebního období. Za podstatné náležitosti považuje i základní principy volebního práva. Jistě změna volebního práva zavádějícího např. rasové či náboženské rozlišení pro uplatnění práva volit je z pohledu naší Ústavy nepřipustná. Otázkou je, zda se tam řadí i možnost předčasných voleb.

Již jednou se politická krize řešila v roce 1998 předčasnými volbami na základě zvláštního ústavního zákona ad hoc. Rovněž v roce 1990 bylo ad hoc ústavním zákonem zkráceno volební období zákonodárných sborů, kterým mělo volební období skončit až v roce 1991.⁶² V našem právním řádu jde o opakované ústavní řešení⁶³ i po listopadu 1989 zakládající ústavní zvyklost. Ústavní soud uznal zvyklost za pramen práva, včetně práva ústavního.⁶⁴ Použil ji i při rozhodování, zda pravomoc prezidenta jmenovat guvernéra České národní banky podléhá spolupodpisu předsedy vlády. Ústavní soud konstatoval, že ne a to i na základě ústavní zvyklosti, kdy byli

62 § 1 ústavního zákona č. 45/1990 Sb., o zkrácení volebního období zákonodárných sborů.

63 Před listopadem 1989 to byl § 2 ústavního zákona č. 35/1960 Sb., o změně ústavního zákona o volbách do Národního shromáždění a o volbách do Slovenské národní rady a ústavního zákona o národních výborech; ústavní zákon č. 75/1963 Sb., o skončení volebního období Národního shromáždění, Slovenské národní rady a národních výborů; ústavní zákon č. 112/1967 Sb., o skončení volebního období Národního shromáždění, Slovenské národní rady, Nejvyššího soudu, krajských, okresních a vojenských soudů; ústavní zákon č. 83/1968 Sb., o skončení volebního období národních výborů, Národního shromáždění a Slovenské národní rady.

64 Nález č. 163/1997 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu, sv. 9 (30/1998 Sb., Pl.US 33/97) a nález č. 91/2001 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu, sv. 22 (285/2001 Sb., Pl.ÚS 14/01).

jmenování guvernérů banky bez kontrasignace, aniž by to předsedovi vlády vadilo. Přičemž před jmenováním Zdeňka Tůmy guvernérem v roce 2000, které se stalo předmětem sporu premiéra a prezidenta, byl jmenován guvernér České národní banky jen dvakrát,⁶⁵ a to 20. 1. 1993 a 22. 7. 1998, když jen druhé jmenování bylo provedeno prezidentem. V prvním případě jmenoval guvernéra předseda Poslanecké sněmovny, jelikož úřad prezidenta nebyl obsazen.⁶⁶ Ústavní soud mluví o zvyklosti již na základě jednoho jmenovacího aktu. Ovšem v rozporu s dřívější judikaturou nyní Ústavní soud opakovaně řešení za zvyklost nepovažuje.

Když Ústavní soud odmítl akceptovat možnost cesty zkrácení volebního období v rozporu s ústavní zvyklostí a zrušil daný ústavní zákon pro neústavnost, říká zároveň, že roku 1990 a 1998 u nás byly porušeny podstatné náležitosti demokratického právního státu. Pokud by normální člověk nedotčený právem ani názory Ústavního soudu, měl sdělit jak si představuje porušení podstatných náležitostí demokratického právního státu, které musí být napraveny nerespektováním vůle ústavní většiny Parlamentu. Dočkáme se odpovědi o hraniční společenské krizi, kdy nastává anarchie, lid je na bariádách a nepřítel před branami našich domovů. Podíváme-li se na rok 1998 očima normálních lidí, je to rok, v němž se konaly volby a vznikla nová vláda, ale o žádné hraniční společenské situaci se nedá hovořit. Rok 1998 nikdy nebude srovnáván s rokem 1918, 1938, 1939, 1948, 1968 či 1989. V roce 1998 se změnila vláda, ale boj o existenci státu či jeho demokratické podstaty se nevedl. Z voleb,

65 Ovšem obdobně byli jmenováni viceguvernéři.

66 Předseda Poslanecké sněmovny jmenoval prvním guvernérem Josefa Tošovského a tedy vnímal tuto pravomoc jako nekontrasignovanou, jinak by přešla na předsedu vlády. Václav Havel se ujal úřadu prvního prezidenta Čech, Moravy a Slezska až 2. 2. 1993 a 17. 2. 1993 jmenoval šest členů Bankovní rady ČNB včetně Josefa Tošovského, který měl tedy zvlášť jmenovací dekret na pozici guvernéra a zvlášť na pozici člena Bankovní rady. Čl. 62 píš. k) a čl. 66 Ústavy. Tošovský guvernérem ČNB, *Právo* 21. 1. 1993 s. 3. Prezident jmenoval bankovní radu, *MF Dnes* 18. 2. 1993 s. 2.

které podle Ústavního soudu vzešly na podkladě porušení podstatných náležitostí demokracie, vznikla vláda Miloše Zemana, jež jako poslední dokončila celý ústavní čtyřletý mandát. Očima Ústavního soudu zřejmě šlo o vládu vzniklou na základě porušení podstatných náležitostí ústavy. Takto však vidí rok 1998 jen Ústavní soud. Předčasné volby 1998 nebyly porušením právního státu a demokratického režimu, ale jejich potvrzením, že vládní krizi mohou legitimně řešit voliči ve volbách. Ve vládě Miloše Zemana legislativní činnost řídil místopředseda Pavel Rychetský, který je dnes předsedou Ústavního soudu a musí si tedy sypat popel na hlavu, že přijal vládní post na troskách právního státu. Rychetský jako senátor ve svém vystoupení v Senátu oponoval údajné neústavnosti zkrácení volebního období Poslanecké sněmovny.⁶⁷

Ústavní soud považuje jednorázové změny ústavy za nepřijatelné. Podle Ústavního soudu musí být zákon i ústavní zákon obecný, nesmí být určen k řešení konkrétní situace.⁶⁸ Jednorázové změny ústavy nejsou vhodné, ale samy o sobě nejsou neústavní. Ústavní soud je však za neústavní považuje. Ovšem jednorázové zákony, ani ústavní, nelze zcela z právního řádu vyloučit. Trefně uvádí za příklad jednorázových zákonů zákony o státním rozpočtu a výčtové

67 Řeč Pavla Rychetského v Senátu 19. 3. 1998 při projednávání návrhu zákona o zkrácení volebního období Poslanecké sněmovny, senátní tisk 98021, 1. funkční období, <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasovani?action=steno&O=1&IS=2395&T=98021#st98021>

Jiný ústavní soudce Miloslav Výborný jako poslanec v roce 1998 byl proti návrhů skupiny poslanců ČSSD na vydání ústavního zákona o zkrácení volebního období Poslanecké sněmovny v situaci, kdy jeho poslanecký klub KDU-ČSL návrh podpořil. Viz 12. hlasování, 21. schůze Poslanecké sněmovny 26. 2. 1998 <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=11353>

Jako ojedinělý projev nesouhlasu v teorii se zkracováním volebního období byl článek - JAN FILIP: Zkrácení volebního období, *Parlamentní zpravodaj* č. 12/1997-98, s. 132-134. PAVEL HOLLÄNDER: Materiální ohnisko ústavy a diskrece ústavodárce, *Právník* 4/2005, s. 313-335, ISSN 0231-6625.

68 Bod VI./a odůvodnění (s. 4631-4635) Nálezu.

restituční zákony⁶⁹ ústavní soudce Vladimír Kůrka.⁷⁰ Rovněž jednorázové zákony o zásluhách jsou fakticky státními vyznamenáními udělovanými mocí zákonodárnou.⁷¹ Jednorázový ústavní zákon ustavil i ad hoc jednokomorové ústavodárné Národní shromáždění.⁷² Samotný Ústavní soud uvádí, že ústavní zákon o zkrácení volebního období České národní rady zvolené roku 1990⁷³ je ústavně konformní.⁷⁴ Přitom jde o jednorázovou změnu tehdejší ústavy. Jednou je jednorázová změna neústavní, jindy to Ústavnímu soudu nevadí.

K ospravedlnění rušení ústavních zákonů soudem se uvádí možné zneužití moci Parlamentem. Ústavní soud s odkazem na parlamentní debatu poukazuje na možnost budoucích temných úmyslů (je-li možno zkrátit funkci Poslanecké sněmovny, možná zítra bude suspendován Ústavní soud či prezident).⁷⁵ Ale nemusíme se bát temných úmyslů ústavních soudců? Co na tom, že současný Ústavní soud snad neměl temné úmysly. Otevřel však pro ně cestu zrušením ústavního zákona. Což kdyby Ústavní soud zrušil jako neústavní omezení funkčního období ústavních soudců na 10 let a prohlásil je za doživotní? Jistě se najdou argumenty, které soudní mandát vážou

69 Zákon č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého.

70 Bod III, 11. odlišného stanoviska soudce Vladimíra Kůrky k Nálezu.

71 Zákon č. 22/1930 Sb., o zásluhách T. G. Masaryka, zákon č. 232/1935 Sb., o státní poctě prvnímu prezidentu Československé republiky T. G. Masarykovi, zákon č. 35/1933 Sb., o zřízení pomníků Dr. Aloisu Rašínovi a Dr. Milánu Rostislavu Štefánikovi, zákon č. 117/1990 Sb., o zásluhách M. R. Štefánika, zákon č. 292/2004 Sb., o zásluhách Edvarda Beneše. Obdobně na Slovensku zákon č. 402/2000 Z.z., o zásluhách Milana Rastislava Štefánika o Slovensko, zákon č. 531/2007 Z.z., o zásluhách Andreje Hlinku o státotvorný slovenský národ a o Slovenskou republiku, zákon č. 432/2008 Z.z., o zásluhách Alexandra Dubčeka.

72 Ústavní zákon č. 65/1946 Sb., o ústavodárném Národním shromáždění byl přijat aniž změnil úpravu Ústavní listinou o dvoukomorovém Národním shromáždění a použil se dle pravidla, že speciální má přednost před obecným.

73 Ústavní zákon č. 64/1990 Sb., o volebním období České národní rady.

74 Bod VI./b odůvodnění Nálezu.

75 Bod VI./a odůvodnění (s. 4635, 2. odstavec) Nálezu.

na dobu neomezenou a řada států má u ústavních či nejvyšších soudů doživotní mandát. Kdo zabrání příští snaze Ústavního soudu zrušit i Ústavu samotnou s tím, že plně postačí vnitřní přesvědčení Ústavního soudu, co mají jiné orgány činit či nečinit ve správě státu? Jisté lze hypoteticky předvídat, že se Ústavní soud zblázní, stejně jako Parlament, a stane se tyranem. Buď to nepředpokládáme u nikoho, nebo tak musíme předpokládat u všech. V demokratickém státě je nemyslitelné, aby si poslanci odhlasovali dědičnost svého mandátu, stejně jako možnost, že ústavní soudci zruší část ústavního zákona České národní rady omezující délku jejich mandátu a učiní se doživotními. Základem práva je rozum. Rozumností se Ústavní soud ohání při hodnocení aktů jiných orgánů.⁷⁶ Ovšem Ústavním soudem prosazovaná hlediska vůči jiným neuplatňuje vůči sobě.

5.1 Mezinárodní exkurs

Zajímavá je i komparace se Slovenskem, s nímž máme společné československé ústavní dějiny. I na Slovensku bylo v roce 1994 a 2006 opakovaně ústavními zákony ad hoc zkráceno volební období Národní rady Slovenské republiky⁷⁷ obdobně, jak se to stalo v roce 1990 se zkrácením volebního období Slovenské národní rady. Na Slovensku byl tento postup ústavně akceptován a volby nebyly zpochybňovány z pohledu porušení podstatných náležitostí demokratického právního státu a to ani mezinárodně. V dubnu 2004 se na Slovensku z iniciativy odborů konalo dokonce referendum žádající předčasné parlamentní volby, jež však nebylo platné pro nedostatečnou účast voličů, která nedosáhla ústavou požadované

76 Správně hodnotí Ústavní soud právní předpisy, zda nejsou nerozumné. Právní předpis má být rozumný. Nález č. 160/2006 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu, sv. 42 (Pl.ÚS 57/05).

77 Ústavní zákony dokonce přímo stanovily termín konání voleb. Jejich následné vyhlášení předsedou Národní rady bylo čistě formální. Ústavní zákony č. 70/1994 Z.z. a 86/2006 Z.z., o zkrácení volebního období Národní rady Slovenské republiky. Rozhodnutí předsedy Národní rady SR č. 105/1994 Z.z. a 62/2006 Z.z., o vyhlášení voleb do Národní rady.

nadpoloviční většiny voličů.⁷⁸ Účast v referendu byla 35,86%, z nich se 86,73% vyslovilo ano a 11,93% ne.

Mezinárodní postoj je velmi důležitý, neboť již při pouhém podezření z možného ohrožení principů demokratického právního státu mohou nastat sankce politického charakteru. Takovým sankcím byl vystaven např. dřívější rakouský prezident v letech 1986-92 Kurt Waldheim pro svou činnost v hitlerovské německé armádě na Balkáně,⁷⁹ v roce 2000 rakouská koaliční vláda kancléře Wolfganga Schüssela pro účast krajně pravicové strany Svobodných Jörga Haidera a i slovenská strana Směr-sociální demokracie pro její vládní partnerství se Slovenskou národní stranou, kdy ji bylo dočasně 2006-08 pozastaveno členství v Evropské sociálně demokratické straně. V Evropě jsou politici ochotni ke kritice pouhého podezření z porušení demokratických pravidel, nikdy se to však nestalo se zkrácením stávajícího volební období parlamentů v Československu 1990, Slovensku 1994, 2006 a v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1998 a 2009. Vyhlášení předčasných voleb v Evropě jakoukoli formou není spojováno s narušením právního státu.

78 Čl. 98 ods. 1 Ústavy Slovenské republiky č. 460/1992 Sb.

79 Řada hlav států s ním nechtěla jednat, byť byl dříve v letech 1972-81 generálním tajemníkem Organizace spojených národů. Z iniciativy Židovského světového kongresu oznámil 27. 4. 1987 ministr spravedlnosti USA Edwin Meese zapsání Waldheima na listinu nežádoucích osob v USA, což znamenalo zákaz vstupu pro Walheima jako soukromou osobu. Výslovný zákaz vstupu oznámily i Izrael a Kanada. Viz německá Wikipedie: Waldheim-Affäre <http://de.wikipedia.org/wiki/Waldheim-Aff%C3%A4re>

6 Ústavní kategorie „zákon“

Ústavní soud v poslední části IV. odůvodnění Nálezu mimo jiné uvádí důvod pro osvojení si práva rušit ústavní zákony a to, že ústavní zákon je prostě zákon. Pokud Ústava výslovně nevyklučuje ústavní zákony v konkrétním případě,⁸⁰ pak do pojmu zákon spadá i ústavní zákon. Ústavní soud dochází k závěru, že umožňuje-li ústava Ústavnímu soudu rušit zákony, může rušit i ústavní zákony.

Ovšem ne vždy Ústava rozumí pod pojmem zákon i ústavní zákon. V čl. 33 Ústavy je dána pravomoc Senátu přijímat zákonná opatření ve věcech, které by jinak vyžadovaly přijetí *zákona*.⁸¹ Zároveň je řečeno, že se tak nesmí stát ve věci Ústavy, státního rozpočtu, státního závěrečného účtu, volebního zákona a mezinárodních smluv podle čl. 10 Ústavy. Pokud přijímáme výklad Ústavního soudu, že zákon v sobě obsahuje i kategorii ústavního zákona, pak by zákonná opatření Senátu mohlo změnit i ústavní zákony s výjimkou Ústavy samotné. Výluka z působnosti zákonných opatření je totiž dána jen Ústavě s velkým Ú, tedy jednomu konkrétnímu právnímu předpisu, nikoli všem právním předpisům spadajících do množiny ústavního pořádku. Ovšem tento přístup je neobhajitelný. Zákonná opatření Senátu nemohou měnit ústavní zákony, ale jen obvyčné zákony, jelikož ústavní kategorie zákon a ústavní zákon jsou oddělené, pokud není dán opak.

Je možné vztáhnout na ústavní zákony analogicky postup stanovený Ústavou pro zákony např. při jejich přijímání,⁸² ale **analogií nemůže být dána nová pravomoc státnímu orgánu**. Pravomoc státnímu orgánu musí být dána výslovnou ústavní nebo zákonnou úpravou. Ani Ústavní soud si na základě výkladu, že může-li rušit zákony, může analogicky rušit i ústavní zákony, nemůže uzurpovat

80 Čl. 50 ods. 1, čl. 62 pís. h) Ústavy.

81 Čl. 33 ods. 1 Ústavy.

82 Čl. 44-48, čl. 62 pís. i) Ústavy.

novou pravomoc. I když je analogicky možné vztáhnout na procesní postup přijímání ústavního zákona ústavní úpravu procesu přijetí obvyčejného zákona, pokud není stanoveno jinak, pravomoc přijímat ústavní zákon je dána Parlamentu Ústavou výslovně.⁸³ Při sledování Ústavního soudu vyvstane na mysl Hayekovo varování před libovůlí veřejných autorit nevázaných pevnými pravidly: „*Stále širší a širší pravomoci jsou svěřovány novým autoritám, které aniž by byly vázány pevnými pravidly, mají téměř neomezenou libovůli ...*“.⁸⁴

83 Čl. 39 ods. 4 Ústavy.

84 FRIEDRICH AUGUST von HAYEK: *Cesta do otroctví*, Rozmluvy Purley Anglie 1989, s. 37.

7 Zrušení dnem vyhlášení

Ústavní soud zrušil ústavní zákon dnem ústního vyhlášení Nálezu, aniž by v odůvodnění jakkoliv vyložil, proč nemůže použít klasické zrušení dnem vyhlášení ve Sbírce zákonů.⁸⁵ Náhlá rychlost je opakem původně deklarované dlouhodobosti rozhodování ve věci samé po odložení vykonatelnosti rozhodnutí prezidenta republiky.

Nález ve věci návrhu na zrušení právního předpisu je zveřejňován ve Sbírce zákonů. Právní předpis je zrušen ke dni, který je v nálezu určen (obvykle dnem zveřejnění ve Sbírce zákonů). Ústavní soud může odložit vykonatelnost nálezu a poskytnout čas normotvůrci, aby znovu upravil určitou společenskou oblast právem, jestliže by se okamžité zrušení, byť vadné právní úpravy, jevilo jako nežádoucí. Z principu právní jistoty a zákazu retroaktivity plyne, že Ústavní soud nemůže zrušit právní předpis zpětně, ale teprve od vyhlášení nálezu. Z důvodu požadavku na veřejnost a známost práva, je nutné nález publikovat ve Sbírce zákonů. Ovšem zde Ústavní soud určil za den zrušení právního předpisu již den ústního vyhlášení nálezu.⁸⁶ Jde o popření staré zásady, že právo musí být formálně publikované, včetně právních aktů rušících platné právní předpisy. Ústavní soud se snaží zavést skutečnost, že státní orgány mají jednat podle zpravodajství televize a rozhlasu o této události, případně textu vyhlášeného na webových stránkách Ústavního soudu, které však nemají oficiální publikační způsobilost. Tuto cestu by bylo možno připustit pro vyhlášení mimořádných aktů v době války

85 Bod I výroku (s. 4622) a bod VI./c odůvodnění (s. 4637) Nálezu.

86 Ojedinele tak dříve Ústavní soud učinil v nálezu č. 283/2005 Sb. (127/2005 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu, Pl.ÚS 13/05), kterým byl zrušen zákon č. 96/2005 Sb. měnicí zákon č. 238/1992 Sb., o střetu zájmů. Nález č. 483/2006 Sb. (Pl.ÚS 51/06), kterým byla zrušena část zákona č. 245/2006 Sb., o veřejných neziskových ústavních zdravotnických zařízeních. Kritické stanovisko k postupu Ústavního soudu JOSEF VEDRAL: K právním účinkům derogačního nálezu ÚS, *Právní zpravodaj* 8/2005, s. 13.

anebo pádu komety na naše území, ne v daném případě. Kdyby Ústavní soud měl opravdu zájem na urychlené publikaci, mohl se s redakcí Sbírký zákonů domluvit na přednostním vydání Nálezu ve Sbírce zákonů.

Připomeňme, že tak závažný zákon⁸⁷ pro hospodářství státu o oddělení měny od společné československé koruny v roce 1993 byl řádně publikován v přednostně vydané části Sbírký zákonů během jednoho dne. Též zákon o přechodu Úrazové nemocnice v Brně byl po svém podepsání prezidentem 29. 12. 2008, podepsán předsedou vlády 30. 12. 2008 a publikován následující den 31. 12. 2008.⁸⁸ Zákon nabýval účinnost prvním dnem kalendářního měsíce po dni vyhlášení. Příčinou urychlené publikace bylo zjednodušit finanční toky v rámci uceleného rozpočtového roku. Přitom zákon byl přijat převážně opozičními poslanci, nešlo o návrh vládní. Senát jej ve lhůtě 30 dnů neprojednal a prezident využil téměř celých 15 dnů k rozhodování o podpisu zákona, neboť návrh mu byl doručen 15. 12. 2008. Přesto vydavatel Sbírký zákonů přednostně vydal příslušnou částku. Bylo by pochopitelné vázat vykonatelnost na ústní vyhlášení nálezu Ústavního soudu, pokud by vydavatel Sbírký zákonů dělal obstrukce. Pokud tomu tak není, Ústavní soud nerespektováním zásady, že právní předpisy státu i jejich rušení mají být před účinností (vykonatelností) formálně publikovány v oficiální sbírce právních předpisů (Sbírka zákonů), porušuje obecně uznávané principy právního státu.

87 Zákon č. 60/1993 Sb., o oddělení měny. Schválen 2. 2. 1993 a publikován ve Sbírce zákonů 3. 2. 1993.

88 Zákon č. 485/2008 Sb., o přechodu Úrazové nemocnice v Brně publikovaný v části 155 Sbírký zákonů rozeslané 31. 12. 2008. <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=5&T=373>

8 Legitimní očekávání

Ústavní soud výslovně prohlásil, že žádným způsobem neomezil občanům výkon jejich volebního práva.⁸⁹ Toto prohlášení zaujme svou netradičností. Jedním z hlavních účelů Ústavního soudu je ochrana ústavních práv. Je tedy logické, že je nemá omezovat. V jiných nálezech nenajdeme deklaraci, že Ústavní soud nezasahuje do ústavních práv občanů, to je samozřejmé. Proč najednou cítil Ústavní soud potřebu takové deklarace? Vysvětlení je v tom, že si byl vědom svého zásahu do volebního práva občanů, proto slovně prohlásil opak.

Ústavním zákonem o zkrácení volebního období vzniklo objektivní právo voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2009. Rozhodnutím prezidenta o vyhlášení voleb toto objektivní volební právo bylo transformováno v subjektivní práva každého občana-voliče volit v říjnu 2009 poslance. Na základě publikace dotčeného ústavního zákona a rozhodnutí prezidenta republiky ve Sbírce zákonů nabyli voliči legitimního očekávání, že v říjnu si zvolí poslance.

Ústavní soud dříve chránil legitimní očekávání. Dle něj již jednou vzniklé právo na realizaci nějakého práva v budoucnu nelze jednostranně odejmout. Vůči právnímu předpisu tak učinil nálezem,⁹⁰ který zrušil část zákona,⁹¹ jež rušila zákonnou úpravu přeměny práva trvalého užívání v právo vlastnické.⁹² Ústavní soud konstatoval neústavnost zákona, který rušil právo budoucího přechodu trvalého užívání na vlastnictví v době, kdy ke vzniku vlastnictví ještě nedošlo. Ústavní soud prohlásil, že osobám vzniklo legitimní

89 Bod VIII (Orbiter dictum) odůvodnění Nálezu.

90 Nález č. 35/2004 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu, sv. 32 (278/2004 Sb., Pl.ÚS 2/02).

91 Část druhá (Změna občanského zákoníku) zákona č. 229/2001 Sb.

92 § 879c-879e občanského zákoníku č. 40/1964 Sb., ve znění zákona č. 103/2000 Sb.

očekávání vzniku vlastnictví uplynutím doby jednoho roku. Toto legitimní očekávání je již samo o sobě způsobilé ochrany. I když je zřejmé, že legitimní očekávání v oblasti vlastnického práva nelze promítnout se stejnými důsledky do všech oblastí práva, přesto i v těchto jiných oblastech práva stojí alespoň za zhodnocení.⁹³ Konec konců volební právo jako politické právo patří vedle práva vlastnického do stejné kategorie Lidských práv a základních svobod Listiny základních práv a svobod.⁹⁴

Tedy jednou Ústavnímu soudu stačí pro legitimní očekávání a ochranu práv existence zákona, byť samotné očekávané právo ještě nevzniklo pro neuplynutí lhůty. V jiném případě vznik subjektivního práva na základě účinného ústavního zákona provedeného rozhodnutím prezidenta republiky nestačí⁹⁵ Ústavnímu soudu, aby takto vzniklé právo, byť bude vykonáno až volebním aktem, chránil. Takovéto libovolné zacházení s právními instituty a konkrétně s legitimním očekáváním by Ústavní soud jinému orgánu neodpusťil. Vůči jiným trvá na dosavadní judikatuře, není-li zdůvodněna změna. Sám však mění svou judikaturu bez odůvodnění. Ústavní soud je vázán svým dřívějším právním názorem obsaženým v nálezu Ústavního soudu, může jej změnit. Má však zachovat příslušný postup respektující právní jistotu a předvídatelnost rozhodování.⁹⁶

93 Z legitimního očekávání vyšel Nejvyšší správní soud při hodnocení pozice justičního čekatele ucházejícího se o funkci soudce, tedy v oblasti pracovněprávní. Rozsudky Nejvyššího správního soudu č. 905/2006 Sbírkou rozhodnutí Nejvyššího správního soudu (4Aps 3/2005) a č. 1717/2008 Sbírkou rozhodnutí Nejvyššího správního soudu (4Ans 9/2007-197).

94 Vlastnické právo je v čl. 11 a volební v čl. 21, když oba články jsou součástí stejné hlavy druhé – Lidská práva a základní svobody, byť jsou upraveny ve dvou oddílech.

95 Ústavní zákon č. 195/2009 Sb., nabytí účinnosti dnem vyhlášení, které bylo 29. 6. 2009. Rozhodnutí prezidenta č. 207/2009 Sb. z 1. 7. 2009 bylo publikováno ve Sbírce zákonů 9. 7. 2009.

96 Hayek při respektu k právní jistotě považuje za vhodné, aby se ústavní soud řídil svými dřívějšími rozhodnutími a každá zjevná potřeba zvrácení takovýchto rozhodnutí by byla ponechána v ústavně stanovené proceduře

Jako se návrh obyčejného zákona nestane ústavním zákonem jen tím, že pro něj hlasuje třípětinová většina poslanců a senátorů, ale musí být jako ústavní zákon označen a projednáván od počátku, tak se ani nový nález nestane změněnou judikaturou Ústavního soudu, ale musí být jako nález se změněným právním názorem projednáván a Ústavní soud musí výslovně uvést, v čem a proč mění právní názor.⁹⁷ Ústavní soud se dostává do pozice absolutního vládce, který právo tvořil, ale sám jím nebyl vázán.

tvorby dodatků. FRIEDRICH AUGUST von HAYEK: *Právo, zákonodárství a svoboda*, 2. vydání 1994, s. 365.

- 97 Nejde o skutečnost ojedinělou. Např. nález č. 45/2007 Sbírký nálezů a usnesení Ústavního soudu, sv. 44 (162/2007 Sb., Pl.ÚS 42/05) změnil právní názor na možnost stanovení policejních zavíracích hodin pro hostince v obecně závazné vyhlášce obce vydané k ochraně veřejného pořádku dle § 10 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, kdy nově Ústavní soud takovéto obecně závazné vyhlášky považuje za protiprávní, byť je považoval za právně vyhovující dříve v nálezu č. 189/2001 Sbírký nálezů a usnesení Ústavního soudu, sv. 20 (51/2001 Sb., Pl.ÚS 4/2000). O tom, že jde o změnu právního názoru a jejích důvodech není v novém nálezu ani slovo. Následně pak Ústavní soud opět změnil názor a připustil policejní zavírací hodiny pro hostince stanovené obecně závaznými vyhláškami obcí nálezem č. 369/2010 Sb. (Pl.ÚS 28/09).
-

9 Závěr

Zrušení ústavního zákona přijatého správnou procedurou a příslušnou kvalifikovanou většinou je v rozporu s ústavním příkazem o vázanosti Ústavního soudu ústavními zákony. Ústavní soudci podlešli furiantské snaze zapsat se do právních dějin. Pokud může Ústavní soud označit ústavní zákon za něco, co podle něj ústavním zákonem není, mohou jiní označit náleží Ústavního soudu za něco, co nálezem není a odmítnout jej respektovat. Takovýto důsledek jednání Ústavního soudu je vážným narušením právní jistoty.

Je přípustné zrušení ústavního zákona, pokud půjde o procedurální vady při jeho přijímání. Takovou situaci však není konání voleb,⁹⁸ byť předčasných, pokud splňují zásady rovného, všeobecného a tajného hlasovacího práva a svobodné soutěže politických stran. Ústavodárce má rušení ústavního zákona výslovně v ústavě upravit a s ohledem na vyšší kvalifikovanou většinu nutnou v Parlamentu pro přijetí ústavního zákona v porovnání s obyčejným zákonem stanovit i větší kvalifikovanou většinu ústavních soudců pro zrušení takového ústavního zákona Ústavním soudem.

Lze ocenit důsledek rozhodnutí Ústavního soudu, která vedla k trvalé změně nefunkční části Ústavy v oblasti rozpouštění Poslanecké sněmovny.⁹⁹ Je chybou politických představitelů nejsilnějších stran, že nedokázali takovou změnu prosadit dříve. Ovšem výchovná funkce rozhodnutí Ústavního soudu nesmí narušit právní jistotu a hierarchickou stavbu právního řádu, nemůže vést k neústavnímu rozšiřování kompetencí Ústavního soudu, nesmí odnímat občanům

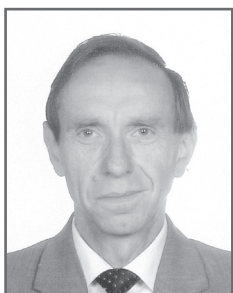
98 I zastánce možnosti rušení ústavního zákona Ústavním soudem pro rozpor s nezměnitelným materiálním ohniskem ústavy považuje zrušení ústavního zákona zkracující volební období Poslanecké sněmovny za nesprávné. VOJTĚCH ŠIMÍČEK: Materiální ohnisko ústavního pořádku, jeho ochrana a náleží ÚS ve věci M. Melčáka, *Vladimír Klokočka Liber amicorum*, Praha 2009, s. 227, 230, 234.

99 Čl. 35 ods. 2 Ústavy ve znění ústavního zákona č. 319/2009 Sb.

již vzniklé právo volit ve vyhlášených volbách a poškozovat ústavní základ našeho politického systému tím, že zmarní prostředky vynaložené politickými stranami na vyhlášené volby.¹⁰⁰ Rozhodnutí rušící ústavní zákon bylo v dané situaci vydáno mimo pravomoc a působnost Ústavního soudu. Je právním paaktem. Právní závaznost tomuto paaktu propůjčilo to, že jiné ústavní orgány se mu podrobily a za paakt jej neprohlásily.¹⁰¹

100 „Ústavní soud tu není od toho, aby vstupoval do politického kolbiště a aby „dával politikům lekce“. Politika, stejně jako třeba ekonomika, kultura nebo věda, jsou zcela samostatné sféry, do nichž Ústavní soud nemá co mluvit.“ Bod 19 části III. *Změna paradigmatu demokratického a právního státu* odlišného stanoviska soudce Jana Musila k usnesení Ústavního soudu z 15. 9. 2009, Pl.ÚS 24/09 ve věci ústavní stížnosti proti zkrácení volebního období Poslanecké sněmovny ústavním zákonem.

101 Za nicotný akt označil již předchozí Usnesení Ústavního soudu o odložení vykonatelnosti vyhlášení voleb poslanec a profesor Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze Zdeněk Jičínský, protože Ústavní soud posuzováním ústavnosti ústavního zákona „vybočil z moci svých prerogativ a jednal proti Ústavě“. Jičínský dále vtipně uvedl: „...na konci 19. a začátku 20. století byl ve Francii směr umělecký, který se nazýval lartpouarlartismus - umění pro umění. Prostě společenská funkce žádná není. Musíme pěstovat umění jako pěstování krásna. A zdá se mi, že Ústavní soud - o stoupencích tohoto směru se říkálo, že se pohybují nebo že žijí ve věži ze slonové kosti. Zdá se mi, že i současní soudci se uchýlili do věže ze slonové kosti a tam snují zvláštní artificiální juristické kreace, které nám vnucují, a my si to necháme líbit.“ Řeč poslance Zdeňka Jičínského v Poslanecké sněmovně 8. 9. 2009, <http://www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/060schuz/s060009.htm> ZDENĚK JIČÍNSKÝ: Co je a co není ústavní aneb O plíživé rozpínavosti ÚS, Právo 7. 9. 2009, ISSN 1211-2119, s. 6.

Prof. MUDr. Bohumil Fišer, CSc.

(* 1943 v Brně)

Absolvent Lékařské fakulty UJEP
(dnes Masarykova univerzita) v Brně.
V roce 1989 habilitován pro obor normální
fyziologie. Od roku 1995 profesor pro obor
normální a patologické fyziologie.
Autor celé řady odborných prací.
V letech 2000-2002 ministr zdravotnictví.

Doc. JUDr. Zdeněk Koudelka, Ph.D.

(* 1969, www.zdenekkoudelka.cz)

Nejvyšší státní zastupitelství, Katedra
ústavního práva a politologie Právnické
fakulty Masarykovy univerzity v Brně.
V letech 1990-1998 byl člen zastupitelstva,
1990-1991 radní a 1991 a 1992-1994
místostarosta městské části Brno-Jundrov.
V letech 1993-1996 advokátní koncipient
a 1996-2006 advokát. V letech 1998-2006
člen a 2002-2006 místopředseda Ústavně
právního výboru Poslanecké
sněmovny Parlamentu a v letech 2006-2011
náměstek nejvyššího státního zástupce.

Prof. MUDr. Bohumil Fišer, CSc.
Doc. JUDr. Zdeněk Koudelka, Ph.D.

Úvahy o politice

Vydala Joštova akademie – centrum celoživotního vzdělávání, s.r.o.
Mendlovo náměstí 419/2, Brno
jako svou 1. publikaci

Sazba a tisk Gill, s.r.o., Brno

1. vydání
Brno, 2011

ISBN 978-80-904880-0-7

JOŠTOVA[®] AKADEMIE

Školení, kurzy a semináře s právní
tématikou, nakladatelství právnické,
politologické a historické literatury.

Joštova akademie zajišťuje provoz brněnského
informačně konzultačního střediska Fakulty práva
Janka Jesenského Vysoké školy v Sládkovičově.

Studium oboru Právo je v rámci České republiky
plně uznatelné.

DÁLKOVÉ STUDIUM PRÁV V BRNĚ

www.jostovaakademie.cz
info@jostovaakademie.cz

tel.: +420 511 119 992
mobil: +420 725 097 415